

qui eam descripsit, et adnotationeulis, quæ multum lucis mihi attulere, adornavit; iis voces aliquot et varia loca in contextu comprehensa elucidantur.

Auctor Hermannus semel prodit monachum, post abbatem Sancti Martini Tornacensis, scribitque in prologo causam cur ad hoc opus se accinxerit; et fatetur ingenue, cum diruta abbatia multis sæculis permanserit, seu varios casus pertulerit et vicissitudines, sæpiuscule in illa narratione exaranda sese tenebris fuisse obvolutum, quippe qui nihil pene antiquorum monumentorum reperit, quantoquidem nobile istud asceterium ædificiis destructis plane spoliatum fuerit ornamentis pretiosis, chartis, relictibus, ac proinde nonnisi labore summo ad notitiam aliquam pervenire valuerit anterioris ac veteris avi, et priorum Patrum qui cœnobium istud incolere: atque ut historiæ filium textat et chronologiæ ordinem observet, rebus monasticis pontificum, regum principum et dynastarum adjicit actus. Singularia hæc in narratione animadvertet haud dubie eruditus lector, ea potissimum quæ tanquam oculatus, auritusque testis affirmat Hermannus suo tempore evenisse. Nihil hic attexo; percurrite, si lubet, adnotationes adjectas.

Hermannus sui operis exordium sumit a Samsone Remorum archiepiscopo, et Innocentio II Catholicam Ecclesiam regente, dum Romæ ageret, quemadmodum ipse testatur in præfatione: *Ne penitus, infti, tam longi temporis tædio depeream in Lateranensi palatio, restorationis Ecclesiæ nostræ ordinem scribere aggredior, etc.* In his autem verbis: *Et ex consortio eorum melius esset, quam si seorsim essent sepulti, deesse reor.* Quæ porro sequuntur a numero 103 ad finem, alterius arbitror esse relationem, quippe Hermannum summa animi demissione aliisque virtutibus præclarum, in tot sui laudes prorupisse minime fas est credere. Continuator ille suam relationem absolvit anno 1160.

NARRATIO RESTAURATIONIS

ABBATIÆ

SANCTI MARTINI TORNACENSIS

AUCTORE HERMANNO.

PROLOGUS.

Dilectissimis dominis, Patribus, fratribus, et filiis universis Beati Martini Tornacensis cœnobii monachis, Frater HERMANNUS ultimus eorum servulus, super flumina Babylonis supernæ Sion jugiter recordari.

Pro dilectione, quam mihi ab infantia mea exhibuistis, pro sincera obedientia, quam mihi quandiam abbas vester esse volui (2), sine aliquo scrupulo semper et præsentis et absentis impendistis, Deo et omnibus vobis gratias refero, utque vobis ipse Dominus pro me retribuatur, ejus misericordiam exoro. Quia vero nonnulli vestrum a me petierunt multoties ut modum constructionis, sive restorationis ecclesiæ nostræ litteris mandando tam futuris quam præsentibus notificarem, ecce petitioni eorum libenter satisfacere volo, sciens priorum notitiam plerumque posteris profuisse, eorumque ignorantiam sæpenumero non parvum detrimentum intulisse. Nostis autem ex quo adolescentulus fui me idem facere voluisse et etiam tabulis aliqua impressisse, sed dum considerarem primos ecclesiæ nostræ inceptores adhuc vivere, adulationis notam timuisse, si eorum actus viventibus ipsis viderer scribere, sicque ea quæ inceperam delevisse. Nunc vero quia jam duobus primis defunctis, ego tertius abbas successi, ac de prioribus monachis aut nullum, aut paucos superstites video, simul etiam jam quinquagesimum annum restorationis nostræ transisse non ignoro, ecce securior petitioni vestræ possum acquiescere. Si enim ulterius differam, tempore prætereunte multa possunt paulatim oblivioni tradi, quæ necesse fuisset describi. Quia ergo, sicut nostis, præterito nuper Natali Domini, cum domino nostro Samsone Remorum archiepiscopo Roma rediens, litteras domini papæ Innocentii Tornacum detuli, præcipientes Tornacensibus ut proprium sibi episcopatum eligerent, et ab obedientia Noviomensis episcopi omnino absoluti essent, sicque electo ad episcopatum domno Absalone S. Amandi abbate, statim pro eo Romam rogatus sum redire; dumque domini papæ responsum exspecto, jam ab octavis Paschæ usque ad octavas Pentecostes me Romæ demoratum esse conspicio, ne penitus tam longi temporis tædio deficiam, vel otio depeream in Lateranensi palatio, restorationis Ecclesiæ nostræ

(2) *Esse volui.* Scilicet abdicavit munus abbatiale an. 1156, in fine vel initio seq., cum præfuisset x ferme annos, ut infra habetur.

ordinem scribere aggredior, descriptumque vobis transmittere cupio, summopere deprecans ut si forte (quod multum timeo), nimio calore ingravescente mori me Roma contigerit, servuli vestri animam Domino precibus commendetis. Duobus sane fraternitatem vestram jugiter hortor insistere, religioni scilicet et mutuae dilectioni; per hæc enim duo tam intrinsecus quam extrinsecus, Deo favente, proficere poteritis. Hæc duo quotiescunque firmiter tenuimus, exterius sævientes mundi procellas deridendo despeximus, et despiciendo calcavimus: si quando vero ea vel leviter inter nos frigescere permisimus, exteriorẽm prospexitatem nihil nobis commodi conferre probavimus. Sed hæc præmississe jam sufficiat, nunc subjungatur relatio verissima.

Explicit Prologus:

INCIPIT LIBER.

De restauratione ecclesiae Sancti Martini Tornacensis. A que sit res et ens. In his tribus libellis, sed et in

1. Francorum regni sceptrâ gerente rege Philippo filio Henrici filii Roberti, filii Hugonis Capeti, qui reges de stirpe inclyti Caroli de regno expulit, et principatum obtinuit, fuit quidam clericus Aurelianensi civitate oriundus, patre Gerardo, matreque Cæcilia progenitus, nomine Odo. Hic a pueritia studiis litterarum instanter intentus; intra tempus adolescentiæ tantum scientiæ est adeptus ut nemini sui temporis Francigenarum in ea judicaretur secundus. Unde magistri potius quam discipuli nomine dignior habitus, primo in urbe Tullensi scholasticos docuit, deinde a canonicis Beatæ Mariæ Tornacensis urbis evocatur, scholæ eorum magister constituitur, quam fere per quinquennium regens adeo sui nominis opinionem dilatavit, ut non solum ex Francia, vel Flandria, seu Northmannia, verum etiam ex ipsa quoque longe remota Italia, Saxonis; atque Burgundia clericorum catorvæ diversorum ad eum audiendum quotidie confluerent; ita ut si civitatis plateas circueis greges disputantium conspiceres, cives omnes relictis aliis operibus soli philosophiæ deditos crederes; jam vero si scholæ approprias cernereres magistrum Odonem; nunc quidem Peripateticorum more cum discipulis docendo deambulantem, nunc vero Stoicorum instar residentem, et diversas quæstiones solventem, vespertinis quoque horis antè januas ecclesiæ usque in profundam noctem disputantem; et astrorum cursus digiti protensione discipulis ostendentem, zodiacique seu lactei circuli diversitates demonstrantem; a quibus cum plurima ei darentur, unus inter ceteros annulum ei dedit aureum, in quo hic versiculus decenter erat sculptus:

Annulus Odonem decet aureus Aureliensem.

Sed cum omnium septem liberalium artium esset peritus, præcipue tamen in dialecticâ eminebat, et pro ipsa maxime clericorum frequentia eum expetebat. Scripsit etiam de ea duos libellos, quorum priorem, ad cognoscenda devitandaque sophismata valde utilem, intitulavit *Sophistem*; alterum vero appellavit librum *Complexionum*; tertium quoque *De Re et Ente* composuit; in quo solvit si unam idem-

cæteris opusculis suis cum sese opportunitas interserit sui nominis proferendi, non se Odonem; sed sicut tunc ab omnibus vocabatur nominabat Odardum.

2. Sciendum tamèn de eodẽ magistro quod eandem dialecticam non juxta quosdam modernos in voce, sed more Boethii antiquorumque doctorum in re discipulis legebat: undè et magister Raimbertus, qui eodẽ tempore in oppido Insulensi dialecticam clericis suis in voce (5) legebat, sed et alii quamplures magistri ei non parum invidebant et detrahebant, suasque lectiones ipsius meliores esse dicebant, quomobrem nonnulli ex clericis conturbati cui magis crederent hæsitabant; quoniam et B magistrum Odardum ab antiquorum doctrina non discrepare videbant, et tamen aliqui ex eis more Atheniensium aut discere aut audire aliquid novi semper humanâ curiositate studentes, alios potius laudabant, maxime quia eorum lectiones ad exercitiũ disputandi, vel eloquentiæ, imo loquacitatis et faciendi plus valere dicebant. Unus itaque et ejusdem ecclesiæ canonicis, nomine Gualbertus, qui postmodum monachus noster, deinde in episcopatu Catalaunensi abbas exstitit, tanta sententiarum errantiumque clericorum varietate permotus, quemdam pythonicum surdum et mutum, sed in eadem urbe divinandi famosissimum, secreto adiit, et cui magistrorum magis esset credendum digitorum signis et nutibus inquirere cœpit. Protinus ille (mirabile dicta!) quæstionem illius intellexit, dexteramque manum per sinistrae palman instar aratri terram scindentis pertrahens, diglumque versus magistri Odonis scholam protendens, significabat doctrinam ejus esse rectissimam; rursus vero digitum contra Insulense oppidum protendens, manuque ori admotâ exsufflans, innuebat magistri Raimberti lectionem nonnisi verbosam esse loquacitatem. Hæc dixerim, non quod pythonicos consulendos; vel eis contra præceptum divinum arbitrer esse credendum, sed ad redarguendum quorundam superbiorum nimiam præsumptionem, qui nihil aliud quærentes nisi ut dicantur sapientes, in Porphyrii Aristotelisque libris magis volunt legi suam adinventitiam novitatem,

(5) In voce. Hos Nominales, alios Reales vocant.

quam Boethii cæterorumque antiquorum expositionem. Denique D. Anselmus Cantuariensis archiepiscopus in libro quem fecit *De Verbi incarnatione* non dialecticos hujusmodi clericos, sed dialecticæ appellat hæreticos, *Qui non nisi flatum*, inquit, *universales putant esse substantias*, dicens eos de sapientum numero merito esse exsufflandos.

3. Cum ergo magister Odardus (3*) pro scientia sua ubique laudaretur, tanta nihilominus in eo religionis pollebat dignitas, ut non minus pro ipsa ab omnibus undique celebris et famosus haberetur; quando enim præcedentem et ad ecclesiam tendentem ducentorum fere clericorum cohortem ultimus ipse suo more subsequebatur, vix in aliquo districtissimo monachorum cœnobio majorem invenire potuisses religionem; nullus enim socio colloqui, nullus ridere, nullus audebat mussitare, nemo dextera lævaque vel modicum oculos præsumebat deflectere: ubi vero in choro ventum fuisset, superflue aliquis distractionis causa alium Cluniacum quæsisset. De frequentationibus vero feminarum, de crinium, seu vestium incompositione, vel sinitium quæ hodie passim exerceri videmus abusione, supervacaneum est aliquid dicere, quoniam hujusmodi pestes sine dubio aut schola pepulisset, aut scholæ magisterium reliquisset. Tanti præterea rigoris erat, ut nullum omnino laicum ingredi claustrum hora legendi permitteret; nam cum ante adventum ejus milites et cives ad audiendas et terminandas forenses causas ex consuetudine claustrum canonicorum abuti soliti essent, ita jam omnes penitus inde eliminaverat, ut ne ipsum quidem Everardum, potentissimum ejusdem urbis castellanum, qui castellum Moritanæ (4), antea prorsus inexpugnabile, eodem tempore militari strenuitate violenter captum dominio Tornacensi addiderat, pro hujusmodi causis nec ad horam quidem in eo residere permitteret, licet eum exinde non parum offendi sciret. Nihil enim minus quam injustas divitum vel potentum iras pertimescebat, magnumque dedecus viri sapientis esse dicebat, si pro favore vel gratia principum vel modicum a tramite rectitudinis declinet. Pro talibus ergo moribus non solum a canonicis, verum et ab ipso domno Rabodo, tunc temporis ejusdem urbis venerabili episcopo, cunctisque civibus diligebatur, meritoque honorabatur. Quanvis autem nonnulli dicerent eum hanc distractionem non exercere causa religionis, sed potius antiquæ philosophiæ consuetudinis, facile tamen lector animadvertere potest cujusmodi post conversionem fuerit, quem in vita sæculari tanti constat fuisse rigoris. Sed jam de his quæ in scholis gessit hæc dixisse sufficiat, nunc ad ejus conversionis veniamus exordia.

4. Cum scholæ Tornacensi fere per quinquen-

(3*) *Odardus*. Non igitur expungendus est ex catalogo Camerac. Episcoporum *Odardus* episc., cum idem sit ac *Odo*.

(4) *Moritanæ*, vulgo *Mortaigne*, ad Scaldim flumen,

animum præfuisset, oblatum est ei a quodam clerico liber beati Augustini *De libero arbitrio*, quem magister ob solum bibliothecæ suæ comparans supplementum, in scrinio cum cæteris libris projecit, utpote qui adhuc mundanæ sapientiæ deditus magis delectabatur lectione Platonis quam Augustini. Cum ergo post duos fere menses Boethium *De consolatione philosophiæ* discipulis legens, ad quartum librum, in quo *De libero arbitrio* disserit, pervenisset, recordatus empti libri, cogitansque si quid dignum memoria in eo posset inveniri, quem de ea materia constabat intitulari, vocato ministro suo jussit sibi eum deferri. Allatum itaque aperiens, et duas vel tres paginas legens paulatim eloquii cœpit delectari venustate; protinusque convocatis clericis utpote omnis expertus invidiæ, et inventi thesauri volens eos participes esse: « Vere, inquit, hactenus ignoravi Augustinum tantæ tamque delectabilis fuisse facundiæ. » Dixit, statimque librum ipsum a capite incipiens, non solum tunc, sed et sequenti die cœpit eis studiose legere, et in locis obscurioribus diligenter exponere, cum ecce legendo ad tertium librum pervenitur, in quo præfatus doctor, servo pro criminibus suis de priori dignitate pulso et mundanæ cloacæ deputato, comparat peccatrices animas, quæ cœlestem quidem gloriam pro sceleribus suis perdunt, hunc vero mundum cloacæ fetidæ similem quodammodo decorant quandiu in eo vivunt. Hanc ergo sententiam cum magister Odardus audientibus discipulis legisset, tactus nimio dolore cordis intrinsecus, ex imo pectoris trahens alta suspiria: « Heu, inquit, quam fortiter ista nos premit sententia! hæc revera tam proprie nihil videtur nobis congruere, ac si propter nos solummodo fuerit scripta; hunc siquidem fetidum mundum quantulacunque scientia nostra perornamus; cœlesti vero gloria post mortem digni non erimus, quoniam nullum Deo servitium facimus, nec scientiam nostram in ejus famulatu expendimus, sed in sæculi vanitate pro mundana laude male ipsa abutimur. » Illis dictis surrexit, totusque lacrymis perfusus ecclesiam intravit. Tota subito schola turbatur, canonicorum etiam conventus admiratione nimia concutitur. Post hæc ergo paulatim cœpit sese scholis absentare, ecclesiam plus solito frequentare, pecuniam congregatam omnibus quidem pauperibus, sed maxime clericis egentibus erogare, jejuniorum rigorem attentare, ita ut multoties panem pugno includens, et quod exterius eminebat cultello præcudens, non plus ad comedendum retineret quam in pugno remansisset: et ecce homo quondam lacte candoris corpulentique nitore, subito jejuniorum maceratione attritus, in tantum macer et tenuis, ossibusque prominentibus siccus, et exilis intra paucos dies redditus est, ut ab his qui eum videre con-

Tornacum inter et oppidum S. Amandi Elnonens. Hinc Everardi successores nomen *de Mortaigne* assumpserunt.

sueverant in alterum virum mutatus putaretur, A
vixque jam a multis recognosceretur. Fama protinus per totam circumvolat regionem, quantocius renuntiaturum saeculo magnum Odonem, unde quatuor ex ejus clericis ipsam sequentes eique adhaerentes, promittunt ei quocumque lret, se eum invisibiliter fore secuturos; et ab eo responsum accipiunt quod nihil faceret absque eorum communi assensu. Hos autem his nominibus appellatos fuisse accepimus: Odo abbas, cujus anniversarius est XIII Kalendas Julii; Gerbertus, qui IV Idus Aprilis obiit; Rodulfus, qui et ipse IV Kalendas Martii; Willelmus, qui decimo Kalend. Maii obiit; Lamfridus quintus, eorum socius, fuga lapsus periit. Protinus abbates totius provinciae, tam monachorum quam canonicorum sigillatim Tornacum adveniunt, magistrumque Odonem et ejus socios ad suam unumquisque ecclesiam invitat. Clericis vero magistri canonicorum magis quam monachorum ordinem placet assumere, quia et in ecclesiasticis officiis, et in quotidiano victu et vestitu canonici tolerabiliorem docerent quam monachi. Quamobrem nunc ad montem Sancti Eligii, nunc vero Gautenias, ubi canonici districtioris vitae manebant, visitationis gratia proficiscentes, sollicitè explorabant quo loco remanere sibi competentiùs foret, sed divina dispositio jam aliter de eis ordinaverat.

5. Erat siquidem tunc temporis extra ejusdem urbis portam meridianam modica ecclesia, in honore beati Martini in monte modico constructa. Hanc fama vulgaverat antiquitus abbatiam fuisse, sed tempore persecutionis Wandalicae cum caeteris Gallicanis ecclesiis a paganis destructam, ad nihilum devenisse: quaedam tamen terrae ejus in provincia remanserant, quae ad omnibus adhuc terrae Sancti Martini vocabantur, sed in laicorum manus devenerant, qui eas in beneficio de manu episcopi tenebant. Ipsa vero ecclesiola ad tantam solitudinem fuerat redacta, ut nullum omnino fieret in ea divinum officium, quoniam nec presbyteri qui parochiales ecclesias ejusdem urbis tenebant, in ea missam cantare volebant, utpote nullo superveniente qui eis ibi aliquid offerret. Pauperes solummodo, qui nihil penitus habebant, et procul a parochialibus ecclesiis mortui non inveniebant qui eos ad illas deferret, ad hanc, quia propior erat, deferebantur. Tuncque superveniens presbyter de vicina Sancti Pii ecclesia eos sepeliebat, et si quid ab aliquo fidei forte oblatum fuisset, asportabat.

6. Eodem tempore illa ignea pestilentia divino judicio nimis ipsam provinciam oppresserat, quae plurimorum pedes invisibili igne, qui ignis inferni vocabatur, publice comburi videbantur, quamobrem non solum de ipsa provincia, verum etiam de remotis longeque positis regionibus eodem igne combustis ad ecclesiam Beatæ Mariæ, in urbe Tornacensi constructam, quotidie gregatim deferebantur,

(5) *Servatur.* Isthæ processio etiamnum celebratur quotannis. Dominica præcedente, a concionatore annuntiatur causa hujusce processionis.

quoniam probatum longeque diffamatum erat, ejus misericordia quamplures jam sanatos fuisse in ea. Sed cum ipsa ecclesia eorum multitudine jam undique fuisset repleta, nimiumque fetorem utpotè succensæ carnis humanæ, vel, ut decentius loquar, nidorem jam nullus pene ingredientium sufferre valeret, necessitate compulsi canonici præceperunt ut quorum jam pedibus combustis tibis succensæ fuerant, sanitatisque eorum nulla spes supererat, de ipsa ecclesia egerentur. Sic itaque ejecti, quoniam nec in aliis parochialibus ecclesiis pro eodem intolerabili nidore recipiebantur, ad præfatam Sancti Martini ecclesiolam, utpote vacuum et solitariam, a proximis suis deferebantur, ibique ejusdem ignis ustione tandem defuncti sepeliebantur. Cujus pestis immanitate permotus supradictus Rabodus venerabilis episcopus, totius provinciae populum ad eandem Sanctæ Mariæ congregari fecit ecclesiam, factoque cunctis generali sermone, omnibusque nimium perterritis, plusquam mille juvenum comas totondit, vestesque per terram defluentes, et libidini potius quam necessitati servientes præcidit: deinde universis una feria sexta integra usque ad nocturni jejunare, ita ut etiam infanti nutricium papillam non sugerent, indixit. Præterea in sequenti sanctæ crucis Exaltatione universum populum cum sanctorum pignoribus nudis pedibus totam urbem forissecus processionem facièdo circuire constituit; sicque iram Domini in misericordiam conversam experti sunt cuncti, multis pro ea orationibus et elemosynis factis. Quæ processio in præfata sanctæ crucis Exaltatione per ejusdem urbis circuitum usque in hodiernum diem servatur (5), ita ut de circumpositis regionibus nonnunquam ad eam fere centum millia plebis diversi sexus et ætatis congregari videantur, nisi quod jam non nudis pedibus eam faciunt, sed potius milites, et juvenes ludos exercent in ea diversarum vanitatum, et cursus equorum; plusque ipsa die ibi invenitur levitatis quam religionis, vel devotionis, plurimis jam pro diuturnitate temporis ignorantibus qua necessitate vel causa eadem processio fuerit instituta.

7. Præfatos ergo infirmos invisibilis ignis incendio temporaliter concrematos, sed, ut credimus, a peccatis suis eodem supplicio purgatos, cum seniores urbis cives viderent ad præfatam ecclesiolam S. Martini deferri, compassionis misericordia permoti lacrymas fundebant, totiusque urbis thesaurum ad S. Martinum deferri dicebant, eorumque precibus ibidem sepulcorum quamcunq̄ Dominum ejusdem ecclesiae miseritum, eamque restauraturum, fidei corde subungebant. Nec sefellit eos pia fides.

8. Vitalis etiam quidam senex, opibus pauper, moribus dives, cum festis diebus ibidem advenientes juvenes, utpote in spatioso et solitario loco videret cursibus, variisque ludis et clamoribus lascivendo insistere, increpabat eos, dicens: « Nolite, dulcis-

simi pueri, inquietare animas fidelium hic quiescentium : in veritate enim dico vobis, eorum precibus placatum Dominum magnum quid infra breve tempus hoc in loco facturum. » Cumque hoc frequenter omnibus audientibus senex ille protestaretur, canonicorum præpositus, vir strenuus, nomine Hermannus, irridens eum utpote vetulum, ludendo interrogabat quidnam illud esset magnum quod ibi toties prædicabat futurum. Cui statim ille coram universis respondebat, dicens : « Certe tu illud videbis oculis tuis, sed ego non videbo. » Quod verum fuisse finis probavit, siquidem præpositus cum germano suo Sigero, canonicorum præcentore, postea in cœnobio nostro monachus factus, pluribus visit annis, Idque sibi ab illo sene fuisse prædictum frequenter nobis narravit.

9. Præterea Fastredus ejusdem urbis advocatus, terras ecclesiæ ipsius de manu episcopi tenebat in beneficio. Cum videret Idam conjugem suam, germanam Theoderici de Avesniis, easdem terras rusticis suis ad excolendum et inhabitandum distribuentem, corripuens eam dicebat quod male faceret, quæ Sancti Martini terras alienis distribueret, et quod priusquam moreretur hoc se fecisse doleret, quoniam citius divina pietas eidem ecclesiæ subveniret. Quod etiam verum fuisse rei probavit exitus; nam et ipsa Ida post obitum viri sui apud nos sanctimonialis effecta, cum pro earundem terrarum redemptione videret nos contra ipsos rusticos, quibus eas tradiderat, contendere, pectus suum cum gemitu valido percuciens, se hujus rei culpabilem fatebatur, sibi que hoc a marito suo sæpius prædictum fatebatur. Idem etiam Fastredus multoties cum militibus suis equitans dum ante ipsam ecclesiolam pertransiret, manus et oculos ad januas attollens cum lacrymis aiebat : Ah ! sancte Martine, quare non respicis istam tuam tandiu desolatam ecclesiam ! jam, quæso, ejus miserere et eam restaurari concede. Quem cum talia sæpius orantem milites sui audientes, suaderent ei ut de comprovincialibus cœnobiis aliquos illic monachos intrmitteret, respondebat ille se nullum invenire qui in tanta paupertate vellet introire. « Cæterum si quem, aiebat, reperirem qui hic vellet habitare, hanc quoque ecclesiolam restaurare, Deum testor et sanctos ejus quod de tota terra mea non passum quidem pedis illis dimitterem, sed omnia quæ habeo huic ecclesiæ contraderem. » Qui tamen ante domini Odonis adventum in festo Sancti Medardi ab inimicis suis occisus, quod diu desideraverat videre non potuit, filiosque suos non tam benevolos erga locum existentes reliquit.

10. In eadem etiam urbe Tornacensi duo milites manebant, quorum unus, nomine Gualterus, filius Huberti, de potentioribus provinciæ optimatibus habebatur; alter vero Radulfus de Osmunt (6) nullo

(6) *Radulfus de Osmunt*. Pater auctoris hujus historiæ.

A civium inferior videbatur. Hos ergo duos milites quidam juvenis vidit in somnis in præfata ecclesia stantes, et antiquas ejus ruinas restaurare molientes. Quod cum evigilans matri suæ retulisset, illa protinus similem aliis sententiam protulit, dicens : « Crede, filii, eandem ecclesiam Domini misericordia citius restaurandam, hosque duos milites eidem loco multum profuturos. » Quod sic postmodum contigit : nam ambo in eadem ecclesia Sancti Martini monachi sunt facti; quotque labores in ea vel pro ea protulerunt, testis est ille pro quo laboraverunt.

11. Cum ergo in Tornacensi regione hujusmodi sermones a diversis pronuntiarentur de ejusdem ecclesiæ restauratione, videntes cives magistrum Odonem cum suis quinque clericis sæcularem vitam velle relinquere, necdumque quo ituri essent deliberasse, præfatum episcopum domnum Rabodum adeunt, ut eos in eadem ecclesia remanere exhortaretur unanimiter deprecant, totiusque civitatis auxilium eis non defuturum promittunt. Congaudet episcopus, eisque secreto convocatis petitionem civium innotescit, multa que suasoria supperaddit. Quinque clerici respondent quidquid vellet magister Odo se concessuros : tota summa concessionis vel negationis in magistri pendet arbitrio. Episcopus proinde preces replicat, utque tanti boni intrepidus inceptor existat assidue exorat. Sed ille videns ibi non nisi unam ipsamque veterem et semidirutam consistere ecclesiolam, tanti ponderis sarcinam agredi pavitabat. Egreditur de domo episcopi nullo certe responso reddito, nec tamen cessat episcopum iterum iterumque animum ejus ad hoc opus aggrediendum accendere; vidensque se parum proficere, quemdam religiosum presbyterum Gislebertum accersit, qui in eadem regione tunc temporis acsi propheta quilibet honorabatur, quique nunc in ecclesia Sancti Petri Helnonensis (7) coram altari sepultus quiescit. Hoc ergo sibi juncto, iterum totis viribus animum magistri nititur inflammare, proponens Apostoli sententiam, quod qui plus laboraverit, plus mercedis accipiet, et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. xiv, 21); quodque honorabilius et commodius ei foret apud Deum et homines si novum fundamentum Ecclesiæ ipse fieret, quam si aliquod cœnobium olim constructum ingrediens, super alienum fundamentum ædificaret. Tot tantisque sententiarum spiculis tandem magister devictus ad ultimum respondet se ibidem remansurum, si episcopali privilegio ab omni exactione libera sibi traderetur eadem ecclesiola. Supra modum pontifex exhilaratus canonicorum conventum evocat, utque hoc benigne concederet exorat, sed illi quodammodo futurorum præsentium conjectores id omnino concedere denegant, dicentes comprovinciales matrem ecclesiam deserturos, et Sancti Martini monasterium pro inhabitantium re-

(7) *Helnonensis*. In ecclesia Sancti Amandi in Parvula iv leucis a Tornaco.

ligione frequentaturos; sicque se quidem diminuen-
dos, illos vero super se fore augmentandos. Talibus
objectionibus cernens episcopus per aliquot dies
suam petitionem prolongari, metuensque ne in his
dilationibus magistrum Odonem contingeret alias
proficisci, rursus evocatis canonicis, ubi vidit om-
nes preces suas ineassum effundi, aliquantulum ani-
mo motus: «Eia, inquit, jam nunc in nomine
Domini, et virtute obedientiae præcipio vobis ut di-
catis si ecclesiam, quæ in manu mea est et ad ve-
stram communionem nequaquam pertinet, non liceat
mibi tradere his qui in ea Deo servant, et ad hono-
rem Dei eam construere studeant.» Tunc illi obe-
dientiae vinculo constricti, scientesque ecclesiam
illam in manu episcopi esse, et quod vellet exinde
licere ei facere, nec se jure canonico aliquid contra
dicere posse, tandem consilio accepto dicunt se
quod episcopo de ea placeret esse concessuros, ea
tamen conditione ut de parochianis suis absque sua
concessione nullum liceret, postquam in sæculari
vita defunctus esset, ibidem sepeliri. Episcopus ita-
que magnifice gratulatus, sequenti Dominica, quæ
fuit vi Nonas Maii, in crastino apostolorum Phi-
lippi et Jacobi, congregata maxima processione ca-
nonicorum totiusque populi, præfatum magistrum
Odonem cum suis quinque clericis ad ecclesiam, in
honorem sanctissimi Christi confessoris atque pon-
tificis Martini fundatam, quæ pro impetu barbarico
olim facta, amisso monachorum obsequio sibi sub
abbate servantium, destructa fuerat, eos deducit,
eamque eis liberam et episcopali privilegio confir-
matam coram omnibus tradit, sicque eos ibidem
sub regula Sancti Augustini canonice in habitu cle-
ricali Deo servituros dimisit. Facta vero sunt hæc
anno Dominicæ Incarnationis 1092, apostolicæ sedi
præsidente papa URBANO, Remensi vero archiepi-
scopo Rainaldo, Tornacensi ac Noviomensi episcopo
domno Rabodo, Francorum regnum regente Phi-
lippo, Romanorum imperatore Henrico, Anglis etiam
principante inclyto rege Guillelmo, Roberti North-
mannorum comitis filio, qui, Heraldre rege cum
exercitu suo devicto, violenter sibi Angliam subje-
cerat, Flandrensium comitatum tenente juniore Ro-
berto Frisionis filio.

12. Robertus iste filius fuit Balduini comitis,
qui ecclesiam Sancti Petri oppido Islensi ædificavit,
et canonicos in ea posuit, sequè ibidem sepeliri
mandavit. Quo mortuo Balduinus filius frater præ-
fati Roberti ei successit, qui ecclesiam Sancti Petri
Hasnoniensis construxit, ibique monachos posuit,
et in ea se sepeliri mandavit. Hic Balduinus præ-
cepto patris sui Balduini comitis Richeldem, uxorem
Hermannii comitis Montensis, post mortem ejus con-
jugem duxit, et ex ea duos filios Balduinum et Er-
nulfum genuit, sicque pacata diutius seditione, quæ
longo tempore inter eos duraverat, utrumque comi-
tatum, Flandrensem scilicet et Montensem, tenuit.
Quod audiens Leo tunc temporis papa Romanus,
qui prius fuerat Tullensis episcopus, et vocabatur

A Bruno, dixit conjugium illud non esse legitimum
quoniam consanguinitatis linea propinqui erant,
prophetavitque posteros Balduini non diu posses-
suros utrumque comitatum. Quod verum fuisse finis
probavit; nam Balduinus, qui Insulæ jacet, timens
ne post mortem suam seditio nasceretur inter filios
suos Balduinum et Robertum, totam terram suam
in vita sua Balduino dedit, et optimates suos homi-
nium et fidelitatem promittere fecit, ita ut apud
Aldenardam super reliquias sanctorum, præsentem
patre et filio multisque principibus, idem Robertus
publice juravit quod nec ipsi Balduino, nec hære-
dibus ejus aliquo modo de terra Flandriæ noceret,
quo juramento completo, de Flandria exivit et in
Frisiam secessit.

B 13. Post aliquot vero annos audiens Balduinum
germanum suum defunctum, et in cœnobio Hasno-
niensi sepultum, filiumque ejus Ernulfum jam Flan-
drensem comitem factum, quibusdam Flandriæ prin-
cipibus secreta convocatis multisque muneribus
promissis, Flandriam intravit, prætermissoque jura-
mento quod fecerat, bellum contra nepotem suum
paravit. Quod audiens Ernulfus, juncto sibi Philippo
Francorum rege, de cujus manu terram susceperat,
patruo suo Roberto cum exercitu suo apud castrum
Casletum occurrit: ibique prælio conserto et Ernul-
fo interfecto, Robertus Flandriam obtinuit, et Ri-
cheldis mater Ernulfi de Flandria pulsa cum altero
filio suo Balduino, comitatum Hainoensem repetiit,
sicque prophetiam Leonis papæ veram esse claruit.
C Robertus autem statim legatos ad Henricum impo-
ratorem direxit, rogans ut, si necesse esset, sibi
adjutor existeret. Ex his legatis fuit unus Balduinus
advocatus Tornacensis, qui postea monachus fuit
domini Anselmi Cantuariensis archiepiscopi, quique
retulit quod, dum Colonia propinquasset, obvieve-
runt cuidam matronæ honestæ et ignotæ, a qua re-
quisiti qui essent, unde venirent, quo tenderent,
cum nollet ei rem sicut erat revelare: Scio, inquit,
vos esse legatos Roberti Flandrensium comitis, qui
juramentum quod patri suo pro germano suo fecer-
at prætergressus, filium ejus interfecit, et terram
ejus invasit; vos quoque nunc ad imperatorem Hen-
ricum propter obtinendam gratiam et amicitiam
dirigit. Sciatis itaque vos prosperum iter et gratiam
Cæsaris habituros, ipsumque Robertum cum filio
suo Flandriam pacifice possessurum, sed nepotem
suum qui ex filio suo genitus fuerit, sine prole mori-
tuum, cui succedet quidam pulcher juvenis de
Dacia veniens, qui tamen et ipse sine prole morietur:
post quem duo alii de Flandria contendunt,
alterque eorum alterum interficiet, et victor Flan-
driam obtinebit, ipsiusque hæredes Flandriam possi-
debunt usque ad tempus Antichristi. Hæc ego adhuc
parvulus a præfato Balduino Tornacensi advocato,
qui unus ex legatis fuerat, narrari audivi. Nunc au-
tem jam in senium vergens vera esse propriis oculis,
sicut dixerat, conspicio.

14. Robertus namque prædictus in magna pace

Flandriam tenuit, multæque potentia fuit, adeo ut privignam suam (8) duxerit Philippus rex Francorum, de qua genuit regem Ludovicum. Sororem accepit Guillelmus comes Northmannorum, qui, interfecto Heraldo rege Angliæ, violenter Angliam captam duos principatus obtinuit, existens comes Northmannorum et rex Anglorum, ita ut insigillo (9) suo ex una parte sederet super equum ut comes, ex alia super thronum cum sceptro ut rex, genuitque ex Mathilde filia comitis Flandrensensis tres filios, Guillelmum scilicet, qui ei primus successit; Robertum cui comitatum Northmanniæ dedit. Tertius filius fuit Henricus, qui primus quidem nihil habuit, ita ut defuncto patre suo inelyta rege Guillelmo non nisi miles cum cæteris esse videretur, sed mirabilis fortuna eum prosecuta est; nam germanus ejus Guillelmus rex juvenis cum post decem (10) annos fere regni sui in silvam isset venatum, et vidisset unum cervum transeuntem, præcepit militi suo, nomine Waltero Tirello, ut cum arcu et sagittis stans contra se, ex alia parte non permitteret cervum transire; sed miles, tenso arcu pro cervo sagittam jaciens, regem in corde percussit, et sine mora exstinxit; sicque Henricus germanus qui nihil antea habuerat, ei in regno successit. Cumque vidisset fratrem suum Robertum comitem Northmannorum contra se rebellantem, et regnum Angliæ repetentem eo quod major natu esset, et Guillelmo germano suo succedere majori jure deberet, Henricus congregato exercitu mare transivit, Northmanniam intravit, prælioque conserto Robertum fratrem suum victum et captum in Angliam reduxit, et usque ad diem mortis suæ in quodam castello clausum tenuit, quidquid tamen ei necessarium in rebus corporalibus erat sicut sibi exhiberi et ministrari præcepit; sicque rursus regnum Angliæ et comitatum Northmanniæ solus obtinuit, et sigillum paternum sibi fieri præcepit. De quo Henrico quia mentionem feci, et alius referendi locus non erit, licet multum a cæpta narratione digredi videar, quiddam tamen memoria dignum dicam.

15. Hic ergo confirmatus in regno, voluit conjugem habere puellam quamdam, filiam David regis Scotiae, dixitque D. Anselmo, tunc temporis Cantuariensis urbis venerabili archiepiscopo, ut eam sibi benediceret et solemnibus nuptiis benedictam in conjugium sociaret. Respondit archiepiscopus se nolle eam benedicere, nec suo consilio regem in conjugium eam sibi sociaturum, quoniam velum sanctimonialium, sicut ipse certo didicerat, gestasset super caput suum, quo se cælestis potius quam terreni regis monstrasset fore sponsam. Rex contra dixit se promississe, et etiam jurejurando confirmasse patri ejus regi David quod eam conjugem duceret, ideoque pro conservando juramento suo se non eam dimissurum, nisi canonico judicio fuisset determina-

tum, præcepitque ut, adscito archiepiscopo Eboracensi, congregaretur concilium episcoporum et abbatum totiusque Angliæ ecclesiasticarum personarum, ad diffiniendum ecclesiastica censura tantum negotium. In generali (11) ergo concilio requisita est abbatissa, in cujus monasterio puella illa fuerat nutrita, utrum ne revera more sanctimonialium velo capiti imposito benedictione episcopali fulset consecrata. Respondit abbatissa publice coram omnibus: « Revera rex David pater ejus mihi eam commendavit, non ut sanctimonialis fieret, sed ut solummodo in ecclesia nostra propter cautelam cum cæteris puellis nostris coætaneis suis nutrireretur, et litteris erudiretur; cum autem jam adolevisset, punitiatum mihi quadam die regem Guillelmum, dominum mei regis Henrici germanum, qui tunc vivebat, propter eam videndam venisse, jamque cum militibus suis ante januas ecclesie nostrae descendisse, utque janua sibi orandi gratia aperirentur præcepisse. Hoc audiens nimiumque perterrita, ne forte ille ut juvenis et rex indomitus, qui omne quod animo sibi occurrisset illico facere volebat, visa pulchritudine puellae aliquam ei illicitam violentiam faceret, qui tam improvisus et insperatus propter eam videndam advenisset, in secretius cubiculum eam introduxi, rem ei sicut erat aperui, eaque volente velum unum capiti ejus imposui, quatenus eo viso rex ab illicito complexu revocaretur. Nec me fefellit spes mea. Rex siquidem quasi propter inspiciendas rosas, et alias florentes herbas claustrum nostrum ingressus, mox ut eam vidit cum cæteris puellis nostris velum capite gestantem, claustro exivit, et ab ecclesia recessit, aperte ostendens se non nisi propter eam venisse. Cum autem rex David pater puellae infra eandem hebdomadam ad ecclesiam nostram venisset, velumque super caput filiae suae vidisset, iratus velum conscidit, et ad terram projectum pedibus suis conculcavit, filiamque suam secum reduxit. » Inquisita inde abbatissa quot annorum tunc fuisset puella, respondit duodennem esse potuisse. Tunc rege momente archiepiscopum ut juberet super hoc judicium fieri, episcopi et abbates, consilio accepto lectisque diversis capitulis canonum, in commune judicaverunt propter hujusmodi factum non ei prohibendum conjugium, quoniam quando infra legitimam ætatem sub tutela patris fuerat, nihil ei sine ejus assensu facere licuerat. Finito judicio, rex interrogavit archiepiscopum si quid vellet in eo calumniari. Respondit dominus Anselmus se non illud calumniaturum, quoniam revera secundum canonum decreta recte judicasset. Tunc rex: « Quandoquidem, inquit, judicium prolatum laudatis, volo ut puellam mihi desponsetis. » Et dominus Anselmus: « Judicium, inquit, non reprehendo; sed si majestas vestra mihi

(8) *Privignam suam.* Bertam, filiam Florentii Hollandiæ comitis.

(9) *In sigillo suo.* Habetur simile sigillum Guillelmi apud Seldenum ad Eadmeri hist. Novor., p. 166.

(10) *Post decem.* Imo post *tredecim* vide Henricum Huntindon. lib. vii.

(11) *In generali.* Vide Eadmerum, lib. iii Hist. Novor., pag. 57. Malinesbur. fol. 88.

credere vellet ut eam non duceretis consulerem, quoniam, quomocumque contigerit, tamen velum super caput suum portavit, et sufficienter de filibus regum aut comitum vobis invenire possetis. Rege vero in eo quod coeperat perseverante, subjunxit ille vir sanctissimus: Vos quidem, domine rex, consilio meo praetermisso facietis quod vobis placuerit, sed qui diutius vixerit, puto quod videbit non diu Angliam gavisuram de prole qua de ea nata fuerit. Haec ego adolescens eum dixisse audivi, nunc vero magna parte video jam contigisse.

16. Rex itaque de ea duos filios et unam filiam genuit, e quibus filii jam adolescentes, dum de Northmannia in Angliam redirent, fracta nave cum multis aliis in mari perierunt, filiam vero, cum multis opibus sibi a patre transmissam, Henricus Romanorum imperator conjugem duxit, nuptiasque Leodii cum magna gloria celebravit; sed, uno filio ex ea genito, celeri morte praeventus eam viduam reliquit. Quae viduata rursus comiti Andegavensi nupsit, cum, subito patre ejus in urbe Rotomagensi defuncto, Anglorum proceres Stephanum comitem Boloniensem, comitis Theobaldi Campaniensis germanum, super se regem constituunt. Unde Robertus Henrici regis ex concubina filius, graviter indignatus, contra eum palam rebellavit, eumque in praelio captum in quodam castello, quod sibi pater suus dederat, vinctum reclusit, et sorori suae ut cum filio suo citius in Angliam transiret et regnum paternum suscipere mandavit. Illa, putans se cuncta prospera reperituram, celeriter pertransivit, sed secus quam crediderat invenit; nam conjux Stephani principis sibi junctis fortiter ei restitit. Ipse quoque Stephanus post paucos dies quibusdam pactionibus Roberto reconciliatus, et de viticulis eductus, rursus Anglorum regnum obtinuit, sicque filia regis Henrici vana spe delusam fore ingemuit, et futurorum quidem incertissimum. Hoc vero unum aperte videmus secundum prophetiam domini Anselmi non diu gavisam esse Angliam de prole illius reginae, quae post velum portatum regi Henrico nupsit, imo diutina seditione vastatam et oppressam de pristinis divitiis ad magnam paupertatem devenisse. Non ergo contemnenda, sed potius veneranda et timenda sunt verba sapientium et Ecclesiae praetorum, quoniam et supradictam prophetiam Leonis papae de Balduino comite Flandrensi, qui consanguineam suam duxit, et sequentem domini Anselmi de rege Anglorum veras fuisse manifestum est. Nunc autem ad ea quae de Roberto Flandrensi comite ignota illa matrona legatis ejus praedixit redeamus, et quam vera fuerint paucis explicemus.

17. Robertus itaque ille, ut supra scriptum est, privignam suam dedit regi Francorum Philippo, sororem Northmanniae comiti Guillelmo, e duobus filiabus, unam regi Danorum Canuto, de qua natus est Carolus; aliam vero comiti Brusellensi Henrico. Qui cum audisset Everardum Tornacensem castellanum strenuissimos milites secum habere, Tornacum

A venit propter audaciam eorumdem videndam. Quadam ergo die cum exiens, et juveniliter de fortitudine sua exsultans rogavit unum ex opposita acie, nomine Cosceguinum de Forest, ut solus contra se solum veniret: Respondit ille se non venturum, quoniam dominus suus erat, et ne fortuito casu eum laederet timebat; comes vero, iterum atque iterum eum in se provocans jamque eum timidum et ignavum appellans, ut contra se veniret nimio taedio extorsit. Tandem miles, crebra ejus admonitione provocatus, lanceam levavit, et equo vehementer calcaribus impulso adversus eum cucurrit, volensque eum militari ludo de equo suo dejicere, lanceam ei in corde fixit, sine mora exstinxit, totamque regionem nimio luctu complevit: maxima enim famae et inclyti nominis ille comes tunc temporis erat, et ita omnes raptos et latrones de terra sua expulerat, ut in nulla regione major pax et securitas inveniretur quam in sua. Eo ergo tanta levitate, seu stultitia sine prole interfecto, uxor ejus relicta vidua nupsit prope Saxoniam Simoni duci Auxatae, peperitque ei plures filios.

18. Robertus itaque comes Flandrensis tam nobiliter distribuit filiabus suis, totam Flandriam moriens Roberto filio suo reliquit. In cujus tempore dominus Odo cum clericis suis saeculo renuntians, sancti Martini Tornacensis ecclesiam intravit, ipsumque comitem cum Clementia sua liberalem sibi adiutorem invenit. Quae nimirum Clementia de Burgundia orta, filia fuit Guillelmi Burgundionum ducis, germanaque domni Guidonis Viennensis archiepiscopi, qui postmodum papa Romanus effectus, vocatus est Calistus, tenuitque Remis concilium generale tempore Radulphi archiepiscopi, qui vocatus est Viridis; successorque fuit Manasse, praedecessor vero Rainaldi Andegavensis episcopi. Haec vero Clementia cum de viro suo comite Roberto genuisset tres filios infra tres annos, timens ne si plures adhuc generaret inter se de Flandria contenderent, arte muliebri egit ne ultra pareret. Quod ultione divina sic vindicatum est, ut et filii ejus omnes diu ante eam morerentur, et ipsa postmodum in viduitate sua alios comites cernens, multaque mala ab eis sustinens, sero defleret sese cum prole sua exhæredatam fore.

19. Post duos vero semiannos conversionis domini Odonis Urbanus papa in concilio Clarenmontensi monuit universos episcopos quatenus sibi subjectis populis pro remissione peccatorum suorum injungerent Jerusalem ire, et sepulcrum Dominicum una cum ipsa civitate de paganorum manibus liberare. Tunc vero cerneret innumerabilem populum de Occidentis partibus, ac si divinitus praecipuum fuisset, genitale solum relinquere et Jerusalem tendere. Hac itaque occasione praefatus comes Robertus una cum Godefrido comite Boloniensi, Roberto comite Northmanniae, Raimundo comite sancti Aegidii, Hugone comite Vermandensi, Balduino comite Montensi, Anselmo de Ribemonte, Clarenbaldo de Vendolio, multisque aliis principibus, relicta Flandria cum

populo Dei proficiscitur. Obsessa captaque Antiochia, a multisque aliis civitatibus, ad ultimum auxiliante Deo Ierosolymam victor ingreditur, expulsisque aut interfectis paganis, et Christianis introniasis, regem constituto Flandriam regreditur, et cum magna gloria susceptus per XII fere annos provinciam dominatur.

20. Post hæc cum a rege Francorum Ludovico sororis suæ filio, ad expugnandum quoddam castellum quod vocatur Domni Martini fuisset evocatus, dum ipse super fortiter certat in prælio, et longius fugat regis adversarios, laboris nimietate defessus ad lectum portatur, et post triduum ibidem defunctus, ab eodem rege regni principibus cum magno luctu Atrebatum defertur, et in ecclesia Sancti Vedasti sepelitur. Quo sepulto, statim rex Balduinum filium ejus adolescentulum, necdum militem factum, cum matre sua vocavit, totamque paternam terram ei reddidit, et optimatibus Flandriæ, ut ei coram se hominum facerent, præcepit, sicque in Franciam rediit. Quid ergo dicam de Balduino, cujus ætate etiam in tenera ætate fuerit?

21. Recedente rege optimates suos vocavit, pacem se velle tenere insinuavit, utque se inde adjuvare rogavit, et si quis eam primus violaret, justitiam se de eo facturum prædixit, nullum tamen eorum pacem jurare coegit. Principes pacem se servaturos promiserunt, sicque soluta est curia plurimisque dictis per talem puerum non facile pacem posse fieri, quoniam nullus eum timeret.

22. Post duos fere menses mulier quædam paupercula duas vaccas a quodam raptore sibi ablatas esse comiti conqueritur, et ubi raptor maneret ostendit. Illico juvenis comes raptorem insequitur, eumque comprehensum Brugias ducit: rogantibus punctis ne militem suspendi, vel oculos ejus erui faceret, neutrum se facturum respondit. Protinus vero vas æneum maximum, quod vulgus lœbetem seu caldariam vocat, publice in foro, videntibus cunctis, in sublime appendi et aqua impleri præcepit, igneque magno supposito, dum nimis ferveret aqua militem illum cum omnibus indumentis suis etiam gladio accinctum in caldariam projici fecit, sicque eum in aqua fervente necavit. Tantus timor illico omnes invasit, ut nullus inde in tota Flandria aliquid auferre præsumpserit.

23. Quadam die ecclesiam S. Petri Gaudensis propter audiendas vespas ingrediebatur, cum subito quædam paupercula vaccam suam sibi furto ablatam esse conquesta est, quam cum comes dulciter exoraret, ut se expectaret ad ostium donec vespas audisset, illa vero responderet præ multitudine militum et principum eum circumstantium, sibi ulterius non dandam facultatem ei loquendi, ille protinus extractum pallium suum ei dedit, et ut illud sibi usque post vespas servaret, præcepit: finitisque vespas dum comitem circumdantes prin-

cipes de aliis negotiis loqui voluissent, ille se nulli responsurum, donec pauperculæ vacca sua reddita fuisset juravit; sicque millies ab eâ benedictus petitioni ejus satisfecit.

24. In villa quæ dicitur Turholdis (12), singulis annis in festo sancti Joannis mercatum magnum esse consuevit. Dictum est comiti quod decem milites fiducia parentum suorum abstulissent cuidam negotiatori ad mercatum venienti aliquid de sarcina sua. Protinus comes exiliens eos cepit, et in quadam domo reclusit, parentes vero eorum nimis perterriti, et celeriter venientes ad misericordiam comitis, urgebant ut quantumcumque vellet pecuniæ vel equorum susciperet, tantummodo ut eos non suspenderet. Comes autem, simulans se precibus eorum satisfacturum, dixit eis ut parum expectarent, donec ipse domum introgressus, reisque illis collocutus rursus ad eos exiret. Dixit, statimque cum paucis viris ingressus, eos intra domum eandem suspendi præcepit; rogantibus autem viris ut sibi parceret, nec perpetuam parentum eorum inimicitiam eos incurrere faceret, parcens eis, præcepit reis illis ut qui ex eis evadere vellet socium suum suspenderet. Sic ergo novem suspensis, cum decimus superesset, comes ei jussit, ut funem ultra trabem jaceret, et super scamnum stans de ipso fune laqueum in collo suo aptaret. Quo facto, comes scamnum pedem longius propellens eum duobus cubitis a terra pendente reliquit; sicque cum viris domum regressus, rursus a parentibus eorum exoratus: Eia, inquit, egredimini et eos educate, eductosque ne aliquid ulterius in terra mea capiant admonete. Dixit, statimque equum ascendens a loco recessit. Parentes vero domum ingressi, omnes cognatos suos suspensos, et jam mortuos invenerunt nimisque perterriti fugerunt. Pro hujusmodi ergo gestis ita omnes raptores exterruerat, ut non solum aliquid auferre, verum etiam si vestem pretiosam, vel scyphum aureum in via reperisset, nullus levare auderet. Felicem se Flandria dicere posset, si tantum principem diu habere meruisset, sed ille ubi tanta pace facta, nullam sibi per totum annum querimoniam afferri vidit, turpe deputans domi quietum residere utpote juvenis et vix xxx annorum existens, armis militaribus seipsum cepit exercere, et quocumque milites præliandi gratia convenisse audiebat, illico simul adesse ardebat.

25. Eo tempore Henricus præfatus rex Anglorum ingressus Northmanniam, contra fratrem suum Robertum comitem præliabatur, eumque victum duxit in Angliam; cujus filius Guillelmus puer decennis exheredatus ad Balduinum Flandrensem comitem confugit; quem ille nutrens XIV ætatis suæ anno militem fecit, eumque contra patrum suum regem Angliæ, qui genitorem suum clausum tenebat, rebellare admonens, sæpius cum eo Northmanniam aggredi cepit. Rex vero Henricus man-

(12) Turholdis, vulgo Torholt prope Brugas.

davit, ut ab infestatione sua desisteret, alioquin Brugias cum exercitu se venturum sciret. Protinus ille remandavit ei ne lapsum labrem subiret, sed potius se ei Rothomagi occurrurum sciret. Dixit, statimque legatum cum quingentis militibus subsecutus est, Rothomagum urbem, in qua rex morabatur, advenit, lanceaque in porta civitatis defixa, ut regi comitem Flandrensem adesse dicerent civibus exclamavit. Rex vero quia duo millia militum secum habebat, ut tantum strepitum tantamque audaciam vidit, utpote vir prudentissimus se contra insensatum juvenem non egressurum dixit, cunctisque militibus suis ut nullus de porta exire præsumeret comminando præcepit, et quoniam cum fatigatus, inquit, fuerit revertetur et de terra mea nihil secum deferet. Comes itaque nimis contristatus eo quod nullum de civitate posset extrahere, dum civitatis muros vociferando circuiret, et quid agere posset ignoraret, non enim tantam urbem tam paucis militibus expugnare valebat, conspicit eminus gregem cervorum quos rex in proximo nemore recluserat. Exclamansque juvenis: « Etsi, inquit, nihil aliud possum facere, saltem cervos istos de claustris eripiam, et liberos reddam. » Dixit, statimque cum militibus currans gladii evaginati fortissimam sepe illam quæ de stipitibus facta cervos reclusos tenebat, absceidit, cervosque per agros dispersit, et sic nullo negotio peracto Flandriam rediit.

26. Interea Carolum amicæ suæ (13) filium, quem de Canuto Danorum rege pepererat, post mortem patris sui ad se venientem libenter retinuit, eique germanam (14) Radulfi Peronnensis comitis conjugio sociavit, et ut Flandriam se absentem servaret commendavit; sicque securior Northmanniam frequentare coepit; sed hæc armorum et militiæ exercitatio, licet ei magnam exultationem, utpote juveni, inferret, monachis tamen et clericis cæterisque sapientibus impertentem exhibebat tristitiam, quoniam omnes præconabantur non diu eum inter tot pericula vivere posse. Nec eos fefellit opinio, quinimo timor quem timebant evenit eis, nam dum nimis assidue infestat Northmanniam, a quodam milite gladio super nasum vulneratur; nec tamen propter vulnus prælio cedens, nimio calore solis concussus exæstuat, vulnusque intumescens eum invitum cogit reverti Atrebatum, ibique medicis ascitis facile curatus fuisset, si cibis noxiis abstinere voluisset. Sed dum ne carnem anserinam, nec alia similia dimitteret, vulnere gravatus deficit, totoque anno lecto decumbit; propter lædium tamen devitandum se multoties de loco ad locum facit in lectica deferri. Ad ultimum cum jam videret se non posse evadere, præfatum Carolum successorem sibi constituens, Flandriam ei tradidit, sicque apud Sanctum Bertinum monachus factus, et infra octo dies defunctus, ingentem luctum et tristitiam cunctis Ec-

clesiis dereliquit, et quod nullus in viribus suis confidere debeat edocuit. Carolus ergo consanguineus ejus succedens, in justitia quidem tenenda minor non fuit; in prudentia vero et cautela, quoniam aliquantulum provectoris ætatis erat, omnino eum vicit; Ecclesias quoque sic tuebatur, ut jam Pater Ecclesiarum vocaretur; de quo unum referam quod memoriam occurrit, ut per hoc cujus devotiois fuerit agnoscat.

27. In die Epiphaniæ, dum curiam suam Brugis vidisset abbatem Sancti Bertini, domnum scilicet Joannem, ingredientem, protinus vocans eum: « Domine, inquit, abba, quis hodie cantavit majorem missam in ecclesia Sancti Bertini? » Respondente abbate non defuisse qui eam honorifice cantaret, quoniam plusquam centum monachi in conventu suo essent, comes subjunxit: « In tanta solemnitate debuissetis eam cantare, et cum fratribus in refectorio comedere, eisque qui tota nocte vigilarunt ad Matutinos, de his quæ comites antecessores mei dederunt bonam refectionem providere, non in curia mea residere. » Dicente vero abbate se libentius missam cantasse quam illuc advenisse, sed propter militem quemdam qui sibi auferebat terram quam ecclesia sua plusquam LX annis quiete possederat, illuc venire compulsum fuisse, addit comes; « Et quare hoc mihi per famulum vestrum non mandastis? vestrum enim est pro me orare, meum vero ecclesias tueri et defendere. » Dixit, statimque milite accersito interrogavit cur ecclesiam Sancti Bertini inquietaret de terra illa, quam tanto tempore possederat? Respondente milite ecclesiam terram illam injuste tenuisse, quoniam juris sui esset, ait comes: « Sicut pater vester inde tacuit, sic et vos tacete, quia per animam comitis Balduini juro quod si exinde querimoniam audiero, nihil aliud faciam de vobis, nisi quod ipse comes de illo fecit, quem Brugis in caldaria hüllivit. » Sic pacem sibi a comite factam narravit mihi præfatus abbas Joannes.

28. Sed quia tali principe digna non fuit Flandria, viri impii, Bertulfus scilicet Brugensis Ecclesiæ præpositus, et cognati ejus, qui se comitis servos esse denegabant pro justitia quam faciebat, confederati in unum secreto contra eum conjuraverunt. Quod cum comiti apud Ypram nuntiatum fuisset, et ne Brugias iret a multis admoneretur, ille respondit se pro justitia, si Deus vellet, mori paratum, nec se a justitia relaxandum, statimque cum militibus suis Brugias veniens munitionem quamdam quam iidem conjuratores fecerant succendit, et ad propriam domum rediit, in crastino vero summo mane surgens, et de solio palatii sui ad solium ecclesiæ Sancti Donatiani transiens, missam a capellano suo ibidem sibi cantari præcepit; erat enim feria quarta secundæ hebdomadæ in Quadragesimâ. Cum ergo jam in Epistola oratio Esther legeretur, et comitis Virumaud. filiam Rainaldi Claromont. et Adelæ præfatæ.

(13) *Amicæ suæ.* Adelæ filie Roberti senioris Flandriæ comitis.

(14) *Germanam.* Margaritam sororem Radulfi co-

mes in oratione prostratus psalterio aperto psalmos legeret, quædam paupercula superveniens elemosynam ab eo poposcit; et de xiii nummis quos more suo comes super psalterium posuerat, de manu ejus unum accepit. Quo accepto cum ei eadem mulier exclamasset: « Domine comes, cavete, » levante caput comitem videret quid esset, ecce Burcardus præfati præpositi nepos, qui loricatus evaginato gladio tacite advenerat, fronti ejus gladium infixit, multisque vulneribus superadditis enim ibidem coram altari interfecit, unoque cum eo occiso, cæteros qui aderant perterritos in fugam convertit. Tristis illico fama totam complevit regionem in ecclesia occisum esse gloriosum Carolum comitem.

29. Dominus Gislebertus abbas Sancti Petri Gandensis veracissimus et religiosissimus, mihi retulit, et sub testimonio veritatis asseruit, quod erat tunc temporis Brugis quidam pauper claudus sibi notissimus, cui comes sumptuosas elemosynas dare consueverat. Hic ergo fama tam tristi audita flens et ejulans cum magno clamore ad ecclesiam venit, nimioque labore rependo manibus et cruribus per gradus lapideos usque ad solium lapideum in quo comes interfectus fuerat, ascendit, solumque corpus ejus ibi jacens sanguine cruentatum invenit, cumque admiratus omnes tam cito pariter illud solum reliquisse juxta illud resideret altosque gemitus et vaces præ nimio dolore cordis ederet, de sanguine qui copiose defluebat crura sua et tibias cepit linire, non quod, ut ipse dicebat spem aliquam haberet curationis, sed solum propter dulcedinem et dilectionem ejus qui sibi tanta bona fecerat, cum subito divina misericordia se perfecte curatum sentiens, instar capræ per gradus exsiliendo descendit, totumque currendo oppidum circueiens, universo populo se sanatum ostendit. Quæ res homicidis illis grandem confusionis nebulam intulit, majoremque intulisset, nisi pauper ille potentia illorum perterritus id publice exsiliendo prædicare destitisset; magnas enim opes sibi de redditibus comitis, quibus eos præposuerat, contraxerant, adeo ut cum paulo ante suam necem comes eis diem audientiae apud castrum Casletum posuisset, ubi se servos ejus non esse judicio optimatum suorum comprobarent, Bertulfus ejusdem ecclesiae præpositus Burcardi avunculus tria millia militum illic secum palam adduxerit, ita ut comes timens ne tumultus aliquis a tanto populo excitaretur, causam ipsam in diem alium distulerit.

30. Corpus ergo comitis cum ibidem sepeliri non posset, siquidem dominus Simon episcopus, cujus sororem (15) idem comes conjugem habuerat, audito tanto scelere, divinum officium in eadem ecclesia ex toto interdixit, ad aliam vero ecclesiam illud transferri provinciales nullo modo paterentur, præfatus

(15) *Cujus sororem.* Margaretam uterinam ex alio patre natam, scilicet Renaldo Claromont.

(16) *Baldwinus.* Scilicet cognomento Luscus et

Bertulfus præpositus quantum poterat se de morte ejus volens excusare, de columnis marmoreis pretiosum illi sepulcrum in eodem loco cœnaculi ubi interfectus fuerat, protinus construi fecit, ibique corpus positum fere lx diebus jacuit. Tanta vero turbatio subito in tota Flandria exstitit ut illud quod in Apocalypsi legitur: *Post mille annos solvetur diabolus (Apoc. xx, 2)*, in illa provincia ad litteram contigisse videretur, duobus tertium ubicunque solum invenissent, aut spoliantibus, aut etiam occidentibus, ita ut tunc palam quilibet simplicissimus facile intelligere posset, quanta vis in uno solo illo principe exstitisset, qui eam indomitam gentem ac si monachos claustrales jugiter quiescere cogisset.

31. Principes vero Flandriæ, et maxime Balduinus (16) Gandensis frater Ivonis Nigellensis, qui nunc est comes Suessionensis, videntes tantam turbationem, condicto die in unum conveniunt, pacem inter se componunt, et ne tantum scelus eis in opprobrium verteretur sempiternum, si remaneret inultum, congregato exercitu Brugias tendunt. Cum vero homicidæ illi, multis fulti auxiliatoribus, cum magna multitudine militum et peditum contra eos pugnaturi processissent, Balduinus ille lorica et galea protectus altiori voce exclamans: « Non, inquit, contra vos, o viri boni, venimus, nec Bruggense castrum expugnare quærimus; sed injustam necem domini nostri ulcisci volumus, ne forte dicatur quod et nos proditoris ejus rei sumus, sicque semper ulterius proditores appellemur. Si ergo contra nos pugnatum venitis, tanti sceleris vos participes esse testabimini, sicque opprobrium perpetuum incurretis. Quamobrem moneo, et consulo ut nobiscum potius sitis, et ad confundendos proditores domini nostri nos adjuvetis. » His dictis, populus vociferando exclamat, junctusque Balduino, versa vice eos cum quibus venerat, debellat. Protinus illi in fugam vertuntur, et quia aliam evadendi viam non habebant, in castrum regrediuntur, turrim comitis introeunt, et in ea conclusi a Balduino duobus fere mensibus obsidentur.

32. Interea rex Francorum Ludovicus, quem de matretera Caroli genitum supra diximus, tam duro nuntio cognati sui percussus Atrebatum venit, et quia Carolus sine prole obierat, quem vellet habere comitem a principibus Flandriæ sciscitatur. A nonnullis ipsum regem propinquiorem fore dicebatur, et quia plures filios habebat, ut uni eorum Flandriam daret suggereretur; sed rex ut vir prudentissimus, considerans nullum filiorum suorum adhuc esse duodennem, nec sine magistro, qui ei jugiter adhæreret, tam indomitam posse regere gentem, ei se non posse semper adesse præsentem, timens ne aliquid exinde mali eis contingeret, altiori consilio refugit aliquem ex eis terræ præficere.

Barbatus. Vide apud D. du Cange, dissertat. 21 ad Historiam S. Ludovici, qui intelligatur ista frater-nitas.

35. Erat tunc quidam Balduinus comes Montensis, quantum sua aetas patiebatur satis strenuus armis, cujus atavus fuerat ille constructor cœnobii Hasnoniensis, qui, ut supra dictum est, Richeldem comitissam Montensem conjugem ducens, utrumque comitatum tenuerat, Flandrensem scilicet et Montensem, quique de eadem Richelde duos filios genuit, Ernulfum, qui patri succedens a patruo suo Roberto Casleti est occisus, et Balduinum qui cum matre sua Montensem comitatum tenuit, unoque filio Balduino genito, Jerosolymitanum iter cum aliis principibus in principio exstitit, unde necdum rediit, et utrum occisus an captus fuerit usque hodie sciri nequivit; filius vero ejus Balduinus cum comes factus fuisset, Clementia Flandrensis comitissa ut quamdam puellam neptem suam in conjugium acciperet ei suavit, seque cum ea mille marcas argenti ei daturam promisit, Consensit juvenis, seque eam die statuta desponsaturum juravit, parique modo iuramentum desponsationis ab ea publice coram multis testibus accepit. Infra vero diem statutum juvenis, præterminis iuramento quod fecerat, Jolendam filiam Gerardi Babinbergensis comitis uxorem duxit. Unde comitissa frendens, maxime quia germanum suum Guidonem Viennensem archiepiscopum videbat jam papam Romanum effectum et Calixtum nominatum, conquesta est ei genus suum a tantillo comite fuisse vilipensum. Protinus ille litteris directis mandat Radulpho archiepiscopo Remensi, ne perjurium illud differret ulcisci, Præsul convocatis episcopis et abbatibus, aliisque ecclesiasticis multis personis, comitem jubet adesse et de actione conjugii respondere. Conqueritur Clementia quod neptem suam se conjugem accepturum die præfixa jurejurando promississet, subjungens se habituram inde trecentos nobiles testes, si hoc negare voluisset. Respondet Balduinus se nec velle, nec posse quod dixerat negare, quoniam verum constabat eam dixisse, tamen se jam aliam conjugem duxisse, et solemnibus factis nuptiis, ei sociatum fuisse, ac deinde subjunxit quidquid judicatum exinde fuisset, se facturum fore. Multa super his iudices invicem conferentes, ad ultimum pro reverentia domini papæ inducias petierunt, et ut tanta causa ejus Romæ deferretur, oraverunt. Factum est, Romam (17) perlata est, convenerunt cardinales, et voluntati papæ faventes, primam fidem, juxta Apostolum, irritam sine damnatione non posse fieri, ideoque eam quam primo juraverat conjugem debere duci ducerebant. Interea quidam magnæ auctoritatis cardinalis, nomine Bruno (18), qui cæteris diversa dicentibus omnino reticebat, a papa sententiam suam dicere communitus, respondit se aliorum dictis non repugnaturum. Ubi vero papa ei per obedientiam præcepit ut, si quid super hoc revera sentiret, ape-

A rirer, ille, diligenter singula discurrendo proponens, in primo quidem conjugio non nisi solum jusjurandum factum, in secundo vero et jusjurandum, et desponsationem, et præshyteri benedictionem, et solemnes nuptias, postremo utriusque copulationem, integrum matrimonium factum esse inulit; prolatisque canonum diversis capitulis, secundum conjugium ulterius non posse dissolvi, de priori vero perjurio pœnitentiam comiti debere imponi subjunxit. Cui sententiæ papa cum cardinalibus assentiente, reversisque nuntiis in Franciam cum litteris apostolicis, tunc quidem comes Balduinus exultavit Jolendam sibi remansisse; puella vero doluit se comitis conjugio privatam fuisse, sed repente miserabili fortuna, imo Dei misericordia subsequente, Ludovico regi Francorum conjugio est copulata, hujusque qui nunc rex est Ludovici, aliorumque regis filiorum mater effecta, quod prius non contigisse doluit, inde postmodum vehementer exultavit, quoniam magis voluit dici et esse Francorum regina quam Montensis comitissa. Hic ergo Balduinus de præfata Jolende genuit alium Balduinum, et Richeldem Everardi Castellani Tornacensis conjugem. Quia ergo Richeldis Everardo hujus provincie principi nupsit, libet de illa per excessum parum dicere.

34. Fuit enim hæc Richeldis sicut genere nobilissima, sic facie pulcherrima, et in actibus sæculi nequam strenuissima, quæ genuit Balduinum pulcherrimum et nobilissimum adolescentem; sed, heu! in flore juventutis febre correptus, cum morte pactum inlit, sepultusque est in claustro sanctæ Dei genitricis Mariæ; Richeldis vero Everardum et Godfridum filios speciosos, et Jolendam filiam moriens reliquit. Qui Everardus cum adhuc ætate tener esset, terram paterni juris malefactoribus abundantissime subjectam frendens dentibus nimium indoluit. Quibus cum indignatione et ira evaginato gladio, oculis turbatis asperitate superbiæ et feritatis in manu valida cum impetu velociter occurrit, omnesque in brevi de finibus suis exturbavit, terramque suam paci, et pacem terræ reformavit. Post hæc autem filiam Lamberti Leodiensis comitis, Gertrudem nomine, uxorem accepit, de qua Balduinum filium genuit: Jolendis vero soror ejus Flandrensi dapifero Rogerio nupsit.

35. Nunc autem de Balduino Montensi comite, qui patri suo Balduino in ætate juvenili defuncto successerat, et comitis Namurcensis germanam conjugem duxerat, jam adolescens milesque strenuus erat, quando Carolo principe viduata est Flandria, pauca explicemus. Hic ergo Balduinus audiens regem Francorum Atrebatum venisse, et de constituendo Flandriæ comite consilium quærere, assumptis secum nobilibus et sapientibus terræ suæ principibus, regem adiit, avum suum Balduinum, qui opinor. Vide Chronicon Cassin. lib. iv, c. 31, pag. 497.

(17) Romam. Id est, ad curiam Romanam, ut ego arbitrator. Nondum enim Callistus Romæ fuerat.

(18) Bruno, Id est Bruno episcopus Signinus, ut

Jerusalem profectus fuerat, injuste a patruo suo Roberto de Flandria pulsum et exhæredatum conquestus est palam coram optimatibus regis, ut sibi terram et hæreditatem avitam redderet humiliter regem postulavit, et ubicunque rex sibi in toto regno suo diem posuisset se ire paratum, et quod nullus se propinquiori vel rectiori ac majori jure hæc res Flandriæ esse deberet armis et duello sui proprii corporis probaturum subjunxit. Petitioni ejus milites qui cum eo venerant acclamabant, regique magnam in tota provincia pacem exinde venturam suggerebant, aliaque negotio præsentis expetentia plurima subnectebant. Rex prudentissimus benigne omnibus respondebat, ipsumque comitem consanguineum suum vocans, multa spe animi ejus ad impetrandum quæ petebat, sublevabat; sed quia juxta Salomonem: *Cor regis in manu Domini, quacunque voluerit inclinabit illud (Prov. xxi, 1)*, aliter voluntas regis quam comes voluerit versa est. Cum enim multi certos se esse putarent quod Flandria eidem comiti reddenda foret, repente nescio cujus venti flatu impellente auditum est eam datam esse cuidam juveni, Guillelmo scilicet Roberti Northmanniæ comitis, qui a germano suo rege Anglorum Henrico tunc temporis adhuc in custodia clausus servabatur, quique de filia Roberti senioris comitis Flandrensis, ut longe superius dictum est, fuerat genitus. Hic ergo præfatus adolescens Balduinus spe sua frustratus, a facie regis iratus abscessit, et contra Flandriam arma corripuit, paucisque post diebus transactis oppidum quod dicitur Aldenarda invadens, totam usque ad cineres combussit, ita ut in ecclesia Sanctæ Walburgis plusquam centum diversi sexus et ætatis fuerint cremati. Rex vero cum novo comite Flandriam ingressus Burgis venit, domnoque Simoni Tornacensi episcopo mandavit ut congregatis diocesis ejusdem abbatibus ad sepeliendum corpus gloriosissimi comitis Caroli quantocius veniret. Quod tunc de ipso corpore vidi, fidenter refero. Accersivit parvitatem meam dominus episcopus cum domino Absalone abbate Sancti Amandi, multisque præsentibus sepulcrum illud quod de columnis marmoreis Bertulfus præpositus, ut paulo ante diximus, construi fecerat, eversum est; corpusque comitis inde levatum ad ecclesiam Sancti Christophori martyris, in eodem oppido sitam, est a rege cum magna processione delatum, quatenus die statuta congregatis principibus et universo populo ecclesia Sancti Donatiani reconciliaretur, et corpus ad eandem relatum decenter in terra sepeliretur. Cum ergo timeremus ne forte odor corporis bajulos ejus gravaret, jam enim plusquam 2 dies a morte ejus transierant, pro nihilo omnes timuisse misericors Deus evidenter ostendit; nullum enim omnino ex eo sensimus noxium odorem manasse, imo (quod magis mirum est) lineum quo fuerat corpus involutum ita candidum et incorruptum vidimus, ut nulla omnino signa in eo

(19) *Archiepiscopo. Scilicet Remousi.*

nisi recentis sanguinis cereremus. Quantus ibi gemitus, quantus dolor, quis clamor et planctus, qualis lacrymarum fluctus a rege cunctisque principibus, imo universo populo fusus fuerit, prætereo, quia hæc etiam me tacente facile potest advertere pia legentis intentio. Post quinque ergo dies reconciliata eadem ecclesia, et post missæ celebrationem decenter sepulto comitis corpore, protinus rex dominum Rogerium juvenem clericum in sede præpositi statuit, quoniam Bertulfus præpositus jam auferat. Quo facto, turrem, in qua proditores adhuc clausi et obsessi detinebantur, rex invasit; sed quia fortissima erat, illique viriliter repugnanti, non tam facile eam capere potuit. Nocte sequenti Burchardus cum avunculo suo Bertulfo de turre clam exeuntes fugerunt, aliosque omnes in mortis periculo reliquerunt. Qui, cum vidissent frustra se repugnare, ad ultimum se regi reddiderunt, eumque ingredi permisissent. Rex vero cunctos simul captos, primo in ejusdem turris carcere per triduum jussit servari; dehinc eductos, et superius reductos, de propugnaculis ipsius altissimæ turris singillatim fecit præcipitari, sicque xxx homines præcipitio interfecit. Bertulfus vero et Burchardus, cum jam de provincia exissent et etiam usque Tornacum venissent, divino tamen judicio effugere nequiverunt; sed rursus in partibus Flandriæ comprehensi, turpissime suspensi vitam indignam misera morte finierunt.

36. Rex itaque Franciam rediens Guillelmum in Flandria comitem reliquit, qui primo quidem in ingressu suo, etiam coram rege Flandrensibus tam militibus quam oppidanis bona promisit, libertatemque, et leges suas more antecessorum suorum se servaturum publice jurejurando firmavit. Ubi vero omnes sibi subjectos vidit, protinus elatus, bona et substantias eorum diripere, deinde eos etiam vinculis astrictos et custodiæ mancipatos ad redemptionem sui cœpit compellere. Confestim Flandrenses perterriti utpote talium non assueti, et de malis peiora expectantes, unanimiter rebellare disponunt, et mori potius quam talia pati eligunt: primique Insulenses, quos magis affligebat, ei palam resistere ausi sunt. Erat tunc temporis in Lotharingæ provincia quæ dicitur Auxatia, juvenis quidam miles, nomine Theodoricus, filius Simonis ducis Auxatiæ, quem ex filia Roberti senioris comitis Flandriæ genuerat, quæ prius Henricum comitem Bruellæ maritum habuerat, sed eo apud Tornacum interfecto præfato Simoni duci nupserat. Hunc ergo juvenem scientes Flandrenses propinquiores Caroli fuisse, utpote materteræ ejus filium, secreto ad eum legatum dirigunt, et ut Flandriam veniat poscunt. Protinus Theodoricus vix tribus militibus comitatus Flandriam venit, veniens gaudenter suscipitur. Jamque Guillelmo fidentius repugnatur. Rursum petente Guillelmo rex cum archiepiscopo (19) Atrebatum revertitur. Theodoricus quasi alieni juris

invasor, ad audientiam archiepiscopi venire conuenitur; venire nolens, cum omnibus fautoribus suis publice excommunicatur, et Insulæ ubi tunc morabatur divinum officium interdicitur, ipseque quantocius de Flandria exire, et in terram suam redire a rege jubetur. Præbet ille surdas aures, et eventum rei præstolatur rex cum Guillelmo congregato exercitu, intra Insulam clausum obsidet Theodoricum, terque in die in tribus locis oppidum invadens, portas intrare, et clausos expugnare conatur, sed nihil proficiens, sexto die sine aliquo effectu Atrebatum, inde in Franciam revertitur. Egreditur de Insula Theodoricus, Flandriamque peragrans, et aliquoties Guillelmo congressus, nunc inferior, nunc superior invenitur, omnibus cum timore expectantibus quis eorum vincat et quis vincatur. Rursum vero Guillelmus congregato equitatu, in castello quod dicitur Alos conclusum obsidet Theodoricum. Sed dum fortiter præliando castellum expugnare nititur, mense Augusto in manu sub pollice a quodam pedite vulneratus, et calore nimio gravatus, sentiens sibi brachium intumescere, ducem Godefridum qui secum erat facit secreta evocari, seque protinus moriturum prædicens, ut caute exinde equitatum reducere studeat, consulit. Dux sentiens adversam fortunam, callide per internuntios Theodoricum evocat, simulansque se pacem inter ipsum et Guillelmum velle componere, caute exercitum eduxit, et cum jam procul esset Theodorico mortuum esse Guillelmum mandavit. Sic ergo vulnere modico Guillelmo defuncto, et apud Sanctum Bertinum juxta comitem Balduinum sepulto dominatum totius Flandriæ rege concedente Theodoricus obtinuit, et conjuge sua defuncta, germanam comitis Andegavensis, filiam scilicet Fulconis regis Jerusalem, uxorem duxit; talique sine probatum est non falsam fuisse prophetiam illius matronæ, quæ Balduino Tornacensi advocato et sociis suis legatis Roberti junioris comitis id ante quamplures annos sic futurum prædixerat. Balduinus enim Roberti junioris comitis sine prole obiit. Juvencis autem pulcher, quem Dacia venturum pronuntiavit, haud dubium quin Carolus fuerit; duo autem comites, quos post eum venturos, et de Flandria litigaturos subjunxit, quorum alter alterum interficeret, Guillelmus et Theodoricus fuerunt. Quod vero in fine intulit victorem cum posteris suis Flandriam possessuros usque ad tempus Antichristi, Dei notitiæ et futurorum relinquimus, experientiæ, hoc unum videmus Theodoricum jam esse comitem securum, plurimisque lætificatum, filiamque suam jam promississe Henrico Theobaldi comitis filio, licet rex Francorum conjugium nitatur dissolvere, tertio gradu consanguinitatis dicens eos invicem propinquos esse. Verum quia per reges et comites longam nimis digressionem fecimus, jam quasi prolixo expleto itinere ad domnum Odonem et clericos ejus redeamus, ne nobis per diversa vagantibus fame moriantur.

37. Recedente itaque domno Rabodo episcopo

A cum processione, remanserunt pauperi Martino quinque pauperes clerici, mox vero auxilio civium empta una domo lignea a monacho, qui provisor erat curiæ Sancti Amandi de Villemel, et juxta ecclesiola ædificata, paulatim crescere cœperunt, ita ut anno altero adventus eorum jam xviii fratres invenirentur. Paupertatem tamen non parvam in primis ibi substiterunt, ita ut unde viverent non haberent, sed a quibusdam religiosis laicis sacci publice per urbem quotidie circumferabantur, et ut pauperibus Sancti Martini succurrerent clamabatur; talique subsidio integro anno transierunt.

Generosa Alulfi conversio.

38. Interea adolescens quidam clericus, nomine B Alulfus, Sigeri canonicorum Sanctæ Mariæ præcentoris filius, relictis sæcularibus divitiis sese illis sociavit. Quod ubi patri ejus nuntiatum est, continuo congregatis propinquis suis ad S. Martinum furibundus venit, adolescentem per capillos apprehensum, terræ prostratum, graviterque cæsum domum reduxit. Sequenti die adolescens dum putaretur ad ecclesiam Sanctæ Mariæ ire, furtim se subducens ad Sanctum Martinum rediit; sed rursus a patre suo continuo reducit, et in compedibus ponitur. Cumque hoc sæpius fieret, adolescente scilicet ad S. Martinum quodcumque poterat fugiente, et patre suo eum protinus reducente, contigit domnum Haimericum Aquiciniensem abbatem Tornacum venisse ad invisendos et confortandos pauperes C illos. Quem cum magister Odo consuleret quid sibi agendum foret super adolescente illo qui quotidie a patre suo violenter reducebatur, protinus abbas ut vir sapiens, competentem comperta occasione, id quod ante moliebatur erupit, dicens: Vere, bone magister, idem vobis non solum de isto juvene, sed etiam de aliis fratribus vestris continget, nisi monachi efficiamini; juxta enim urbem habitatis, et facile fratres vestri juniores a sæcularibus clericis sociis suis decepti ad sæculum reducentur, quia unus idemque vester et ipsorum est habitus; si autem monachi essetis, postea nullam de vestris tentarent reducere, quoniam cum monachorum niger sit habitus, clericorum vero candidus, tanto horrori clerici habent habitum monachorum, ut quem semel viderint monachum, nunquam deinceps dignentur habere socium. Considera etiam quod mollior et remissior sit vita clericorum, etiam regulariter viventium, quippe cum lineis induantur, carnibus frequenter vescantur, festis diebus non nisi novem lectiones legant. Cum ergo tu famosus ubique et celebris habearis, et sæculo renuntiaveris, si mihi credere velles, magis consulerem tibi clericisque tuis rigidiorem quam remissionem expetere ordinem. His abbatis Aquiciniensis persuasionibus magister Odo animatus socios evocat, abbatis consilium narrat, consensumque eorum super hoc exposulat. Protinus dictis ejus consentiunt, et ne ab aliquo si differretur averti posset, abbatem præfa-

tum ea nocte ibi manere deposcunt, seque die sequenti monachos futuros promittunt. **A** *Monachi S. Martini solitudinis amore locum deserunt, sed jussu episcopi redeunt.*

Odo abbas S. Martini cum sociis relinquit institutum clericorum, et assumit Benedictinum. Sigerus præcentor et Hermannus præpositus fratres fiunt monachi.

Crastino igitur summo mane, finito capitulo ad altare S. Martini XII clerici eunt, vestem clericalem deponunt, et monasticam cum benedictione et triduo silentio per manum abbatis HaimERICI suscipiunt, ita ut cum Matutinos et Primam ritu clericali cantassent, jam Tertiam et omnes sequentes Horas usque in hodiernum diem monachorum more cantaverint. Nec sefellit magistrum boni consilii susceptio, siquidem Sigerus ille canonicorum præcentor, videns adolescentem filium suum monachum factum, nequaquam illum ultra retrahere tentavit, sed ad perseverandum vehementer accendit, inno ipsemet præterea vota Dei compunctus relictis mundanis divitiis, una cum fratre suo HermannO majoris ecclesie præposito, cujus longe superius mentionem fecimus, in cœnobio nostro monachus est factus, et quinque altaria quæ alteri filio suo, nomine Adam, canonico acquisierat, nobis dari impetravit, quæ nobis singulis annis plusquam xxx librarum pecuniam reddunt. Completo itaque triduo silentio abbas Haimericus monachis quos fecerat, ut jam sibi abbatem eligerent consuluit. Cunque magister Odo unum de sociis suis eligere conaretur, omnes super eum irruentes unanimiter ipsam eligunt, electumque domno Rabodo episcopo præsentant confirmandum, consecratusque est sequenti Dominica Tornaci in ecclesia Sanctæ Mariæ IV Nonas Martii, anno tertio conversionis suæ. Adolescens vero ille quem prædiximus, Alulfus, monachus factus in cœnobio nostro, armarii, seu cantoris officium XLVII annis tenuit, omnesque libros beati Gregorii sæpius relegens, imitatus Patrum universas tam Veteris quam Novi Testamenti sententias ab eo expositas excerpens, tres exinde codices (20) composuit, et quartum de diversis et varie utilibus sententiis superaddidit, eisque Gregorialis nomen indidit, sicque XLVIII conversionis suæ anno in bono proposito vitam terminavit. Sigerus vero pater ejus cum primum factus fuisset monachus, quadam meridiana in lecto dormiens vidit in somnis unum ex canonicis Sanctæ Mariæ ante plures annos defunctum sibi apparentem, et de diversis colloquentem; cumque ille mortis ejus non immemor interrogaret ut sibi panderet quomodo se haberent animæ in alia vita, ille protinus respondit: « Donne Siger, quid queritis de alia vita? In veritate dico vobis quod qui propter Deum hic pauper fuerit, ibi erit dives. » Statim Sigerus ad sui consolationem id se vidiisse intellexit, Deumque super hoc glorificans nobis protinus enarravit.

(20) Tres exinde codices. Exstant in Biblioth. S. Martini Tornac. in quatuor voluminibus, in quorum ultimo legitur:

50. Domnus itaque Odo abbas factus, cum monachis suis instituta et collationes, seu Vitas Patrum assidue cœpit legere, et quicquid legisset illico volebant opere adimplere. Unde factum est ut zelum Dei habentes, sed forte non secundum magnam scientiam, tertio adventus sui anno conqueri inciperent se non in bono loco remansisse, ubi clamores juvenum, cantiones puellarum audiebant, ubi secularium vestes videbant, quibus ab intentione sua plurimum animus eorum impediretur; desertum potius expetendum, ubi liberius divina possent vacare meditationi. Hæc et his similia per dies singulos invicem conferentes, et multoties exinde graviter suspirantes, tandem unanimi accepto consilio, dum quadam nocte solito temperius Matutinos decantassent, finitis illis, vestes suas et libros plaustro imponunt, sicque ante mediam noctem ecclesiam vacuam relinquentes præcedente abbate, omnes, nullo civium sciente, quâlocius de provincia exire satagunt. Mane vero facto cum cives ecclesiam S. Martini orationis gratia ex nocte adeuntes quod gestum fuerat comperissent, illico quasi urbis interitus lumeret, genere, alter alteri quod audierant cum mœrore nuntiare, non se dignos eorum consortio fuisse proclamare, postremo ad ipsam ecclesiam catervatim currere, ubi dormierant, ubi comederant, cum lacrymis circuire, universæque regioni novam quâdam calamitatem superventuram ejulando cœperunt pronuntiare. Ubi vero per sanctitioniales quasdam, prope ecclesiam commanentes, didicerunt eos Noviomum ire, quatenus a domno Rabodo episcopo, qui tunc ibi morabatur, abeundi licentiam peterent, protinus evocato Everardo castellano totius regionis illius principe, cunctisque majoribus urbis in unum celeriter congregatis, accepto generali consilio ad episcopum festinato miserunt, mandantes ei ut nullam spem ulterius ingredi Tornacum haberet, si eis licentiam daret. Legatus itaque equo vehementer ca:caribus fatigato monachos prævenit, episcopo rem gestam retulit, deinde principis et civium verba subjunxit. Protinus episcopus lacrymis perfusus respondit hoc superfluo cives mandasse, quoniam etiamsi ipsi rogarent ut monachos abire permetteret, ipse nullo modo super hoc eis assensum præberet. Continuo ergo in via qua eos venturos sperabat, ipse explorandi gratia legatum dirigit; eisque propinquantibus in occursum eorum pergit, vidensque eos omnes fere xxx pedites venientes, militibus et clericis suis, ut de equis descenderent, et monachos ascendere facerent præcepit. Monachi vero ascendere nolentes usque ad episcopum perveniunt, et in medio portæ Noviomensis urbis pedibus ejus prostrati, abeundi licentiam deposcunt. Protinus episcopus cum nimio acta

Hæc de Gregoris qui traxit opuscula libris Gregorii precibus in pace quiescat Alulfus. Alulfus opus editum est Parisiis.

e contra pedibus eorum prosternitur, et hoc se nullo modo facturum jurejurando profitetur : sicque ad domum suam eos ducens, ac pro tanti laboris levamine triduo secum retinens, liberaliterque resciciens, ad ultimum eos obedientiæ vinculo constrictos Tornacum redire coegit. Quod ubi civibus innotuit, illico quasi post tenebras solem cernerent redeuntem exsultant, et procul ab urbe eis occurrere præparant. Contigit autem eos redire in Exaltatione sanctæ crucis (an. 1095), quando celebrem illam processionem per circuitum urbis superius diximus institutam a Rabodo episcopo pro ignea pestilentia. Canonici itaque qui jam urbe cum sanctorum pignoribus egressi fuerant, ut eos reverti audierunt, cum tota processione fere LX millium hominum eis obviam pergunt, et cum gaudio ad S. Martini ecclesiam eos reducunt.

40. Exinde cœpit Ecclesia nostra paulatim cum Dei adjutorio crescere et multiplicari usque in præsentem diem. Tunc primum cives Tornacenses certiores facti de eorum stabilitate, præfatum episcopum adeunt, terrarum antiquarum S. Martini, quæ quondam destructo cœnobio in manu episcopi venerant, et de manu episcopi in beneficio tenebant, mentionem faciunt, utque eas S. Martino redderet unanimiter deposcunt. Ea tempestate Balduinus ille advocatus Tornacensis, cujus superius mentionem feci, jam sæculo renuntiaverat, et in cœnobio Beccensi, quod in Northmannia situm est, sub venerabili abbate domno Anselmo postmodum archiepiscopo Cantuariensi, monachus factus fuerat. Radulfus vero germanus ejus miles strenuissimus ei in advocacione successit terrasque Sancti Martini cum advocacione in beneficio de manu episcopi suscepit. Hunc itaque Radulfum episcopus secreta convocans, suasoriis verbis ad elemosynam accendere cœpit, et ad ultimum ut easdem terras monachis illis pauperibus pro anima sua dimitteret, rogavit; et, o incredibilis Spiritus sancti elementia! inflammatum illico cor hominis est, benigne ad omnia respondit, et sine ulla dilatione terras illas episcopo reddidit; episcopus vero eas privilegii (21) sui auctoritate Sancto Martino liberas reddidit. Sed quia præter illud privilegium nullum antiquæ scripturæ habemus testimonium, quod ecclesia nostra antiquitus abbatia fuerit, nisi solummodo quod continetur in Vita sancti Eligii episcopi, qui moriens evocato Balderedo Tornacensi abbate, præcepit ei ne ad suos Turonis rediret, minus confidenter eam confirmans abbatiam fuisse; fuerit ergo necne, illud fidenter asserimus domnum Odonem nihil in ea invenisse. Quid etiam mihi in adolescentia contigerit dicam.

41. Quidam ex monachis nostris Corturiacum ad Clementiam comitissam directus, invenit ibi quemdam abbatem qui ad eandem venerat. A qua inter-

(21) *Privilegii*. Id privilegium refert D. Ægidius Unquesne Prior S. Martini Tornacensis in Historia ms. ejusdem cœnobii.

A rogatus unde esset; cum de Sancto Martino se esse respondisset, abbas protinus ille percunctari cœpit, ubi esset, et cujusmodi esset abbatia Sancti Martini Tornacensis. Cumque monachus prope eam esse, nec antiquam, sed novam, et ante viginti annos constructam fuisse dixisset, abbas protinus subjunxit, « Vere, frater, plusquam trecenti anni sunt ex quo abbatia Sancti Martini Tornacensis facta est; nam in ecclesia nostra adhuc servantur privilegia sancti Martini Tornacensis, quæ monachi ejus Wandalorum persecutionem fugientes ad nos attulerunt, et ibi reliquerunt. Ego ipse vero multoties quæsi ubi nam terrarum sit ecclesia Sancti Martini Tornacensis, sed hactenus scire nequivi. » Tunc monacho abbatem sciscitante unde esset, abbatem de Ferrariis se esse respondit. Rogatus vero multum ut Tornacum veniret, non sibi vacare respondit. Monachus rediens cum hoc nobis retulisset, illico rursus cum alio litterarum perito Corturiacum sciscitandi plenius gratia remittitur; sed abbas qui jam discesserat, non invenitur. Magnus nobis dolor, magna quæstio exoritur ubi sit Ferrariensis Ecclesia; quærimus, sed discere nequivimus.

42. Post duos annos generale concilium a papa Calixto Remis indicitur, qui papa frater erat Clementiæ comitissæ, qui prius fuit Viennensis archiepiscopus, et vocabatur Guido. Ibi spes aliquid audiendi nobis renascitur, negotii hujus indagatio mihi imponitur, cum necdum, sicut puto, essem diaconus. Tota die circum eo ecclesiam Sanctæ Mariæ, et in tanto conventu oppressus, cuicumque monacho obvio ubi sit Ferrarias requiro, et per triduum nihil proficio. Interdum delicio, sed vires reddit mihi ille versiculus:

. . . Labor omnia vincit

Improbis.

(VIRGIL. *Georg.* i, 145, 146.)

Tandem in episcopatu Parisiensi Ferrarias esse audio, *Deo gratias* clamo, per clericos Parisienses abbatem Ferrariensem agnosco, protinus illum adire cupio, sed turba impediens nequeo. Tandem diu desideratam papa donante comedendi licentiam, abbati me conjungo; verba quæ monacho Sancti Martini Tornacensis apud Corturiacum ante biennium dixerat recolo, facile eum recordari gaudeo; quid in illis privilegiis quæ apud se servari dicebat contineatur sciscitor. Respondit Caroli regis Francorum esse privilegium, sigillo ejus confirmatum, et in eo scriptum esse quod, petente Ingelranno comite de Castellandum rex Carolus dederit Sancto Martino Tornacensi, villam quæ vocatur Supas (22) in pago Parisiensi, cum molendinis et omnibus aquis, opportunitatibus, appositis in fine testibus, et die simul ac loco donationis. Rogo illud mihi dari privilegium, quoniam ipsi non erat profluendum. Respondet se non gratis illud daturum. Pro-

(22) *Supas* Gall. *Suppres-sur-Loire* [f. *Supt*], in diocesi Senonica.

mitto ei centum solidos: diem mihi ponit, quo ad eum veniam, viam docet qua pergam, ut scilicet primum Parisius, deinde Castellandum, inde Ferrarias proficiascar. Tornacum gaudens redeo, audita refero, pecuniam defero, Parisius transiens Ferrarias venio, abbati nummos ostendo, privilegium mihi dari postulo; sed abbas sicut monachi ejus mihi dixerunt timens offendere militem qui villam tenebat, respondit privilegium illud se post concilium invenire nequivisse. Accepto tamen a me uno pretioso cingulo ad villam ipsam, quæ Supas dicitur, et duobus milliariibus aberat me duci fecit, ubi visis molendinis et loci opportunitatibus lacrymas tenens nequivi: ingressusque ecclesiam, unum vetustissimum codicem jam pene dissolutum et putrefactum inveni; in quo scriptum vidi: *Liber Sancti Martini Tornacensis cœnobii*. Egrèdiens cuidam seni et decrepito rustico obviavi, eumque cujus esset illa villa quæsi. Respondit: « Joscelini militis, et aliorum quorundam. » Cui ego: « Quæso, inquam, pater, dic si aliquando eam audisti alicujus sancti fuisse. » « Scimus, inquit, omnes hanc villam fuisse cujusdam abbatiæ quæ dicitur Sancti Martini de Tornaco, sed nescinus ubi sit; et miramur quid faciant maledicti monachi illius abbatiæ, qui talem villam non repetunt. » Tam ego: « Et quomodo, inquam, pater, audisti talem villam datam tam ignotæ et longinquæ abbatiæ? » « Audivi, inquam; quemdam militem hujus regionis, cujus erat hæc villa, in illam provinciam cum aliis militibus solidarium abiisse, ibique vulneratum et desperatum in abbacia illa monachum factum fuisse, sed postea sanatum rediisse, et villam suam per regem Carolum eidem abbatiæ Sancti Martini confirmasse. » Hæc audiens, sed nihil amplius facere valens, tristis reversus sum; super hoc tamen gaudens quod aliquantulum certior fui de abbatiæ nostræ antiquitate. Unde certissimum factum certissimum reddit quod alias me legisse recolo.

43. Sanctus enim Audoenus Rothomagensium metropolitani, gesta B. Eligii clare et fideliter describens, inter cætera refert ipsum primitus aurificem fuisse in curia Lotharii, regis Francorum, filii Chilperici qui ecclesiam Beatæ Mariæ Tornacensis valde ampliavit, de quo postea dicemus, ipsoque rogante expensasque præbente universas tumulus beati Martini Turonis ex auro et lapidibus pretiosis composuisse: qua occasione atque opportunitate, nec sine Domini voluntate, ut postmodum claruit, factum est, ut duos dentes de maxilla sancti detraheret, sibi que pro reliquiis retineret. Quando post longum tempus septimo loco a beato Eleutherio sortitus est dignitatem cathedræ episcopalis Tornacensis Ecclesiæ, et pastorali cura regendas suscepit plebes Tornacenses atque Noviomagenses anno Domini 649, quas rexit per xvii annos, id est usque ad annum Dominicum 665, quo paucis diebus sacerdotio administrato placuit Deo qui illi suggererat dentes sancti a corpore separare, qua-

tenus jam ageretur opus, quo beata pignora in sulbus Galliæ venerationi haberentur, et quod salutem venerantium plurimum patrocineretur. Moxque divino inflammatus instinctu, intra etiam sanctum accensus est devotione; delude mente pertractans cum quanta reverentia excolendæ essent reliquæ; nec fas est eas sub modio latere, visum est ei per hoc præstantissimum honorem, atque potissimam frequentationem obtinere si tali loco reponerentur, quo memoria alicujus sancti hætenus minime habita fuisset, sed solummodo pro sui eximietate locus deinceps a populis frequentaretur. Igitur uno die Nov'omi in ecclesia beatæ Mariæ recondito, alterum Tornaci detulit. Erat tunc in introitu ejusdem civitatis ad plagam meridiam mons eminentissimus silva opertus, arbusis pomiferis diversi generis constus, ubi sic sègnis animus recreabatur, ac ei partem amœnitatis paradisi se occupasse gratularetur. In hoc dicebatur antiquitus beatus Martinus corpore cœdissæ; predicationis gratia Gallias perlustrando, mortuumque ibi suscitasse, et innumeris infirmis multa sanitarum beneficia præstitisse, per quæ non modicam turbam gentiliùm ad cultum Dominicum convertit. Hunc ergo locum a beato Martino præelectum, et per suam præsentiam sacram, Dei famulus Eligius expetit eligendum. In quo dentem sancti reponens, domum illic baptismatis in honore ipsius ædificavit, quo ad laudes divinas sacramentorum ministris celebrantibus, populus Deo dignus posset confluere, et charismata divina percipere. Qui nequaquam oblitus sui desiderii destinationem, habitationes monachorum ibidem construxit. Verum progrediente tempore, et crescente paululum devotione fidelium erga ipsum locum, videns nonnullos animatos ad hoc quod diu mente tractaverat, scilicet ad serviendum Deo sub regulari norma, atque communi vita vivere paratos, ne præparata habitatio sine habitatoribus esset, collegit ibidem quamplures ex diversis gentibus tam servos quam ingenuos, abbatemque ad cujus notum penderent, eis præfecit. Vitæ vero institutionem tam districtam indidit, ut pene singularis fuerit vita eisdem monachis præ cæteris Galliæ monasteriis. Tunc undique nobiles inibi convenire cœperunt, ac se in omnipotentis Dei famulatum tradentes possessiones suas etiam hæreditarias eidem loco delegaverunt. Ipse quoque Eligius amplioribus prædiis locum illum ditavit, terras, redditus sufficienter delegavit, et omnia quæ essent monasterio necessaria, solerti satis cura providit: ex quibus nonnulla de episcopalis redditibus possederat, quædam pretio comparaverat quædam ex munere regio perceperat, aliquanta vero ab aliis potentibus gratuita largitate data susceperat. Regi namque Clodoveo, cujus imperii tertio anno pontificalem susceperat infulam, et cunctis primoribus ejus pro anterioris fraternitatis conjunctione, quamcum eo in palatio sub patre suo Dagoberto atque avo Lothario habuit in tantum charus erat, ut quidquid ab eo postulasset, absque dilatione impetrasset;

quidquid vero ad ipsi poterat cuncta prædicto loco tribuebat, quem novissime in finibus Gallix fundaverat, post præclara cœnobii quæ per diversa loca construxerat. Unde factum est ut brevi elapso tempore res ibidem delegate, vobis fratrum illic Deo servitium per omnia sufficerent. Quarum possessionum sub hoc tempore Ecclesiæ collatarum exstant monumenta usque in hodiernum diem, quæ quomodo ad notitiam nostram pervenerint, hoc loco inserere dignum duximus.

44. In ecclesia Beatæ Mariæ Tornacensis quidam canonicus, nomine Erbalus, exstitit, qui officium thesaurarii in ea pluribus annis administravit, sed post aliquanta annorum curricula lethali infirmitate depressus, ad Beati Martini confugit auxilium. Cui ærotanti dum quadam die assisteremus, et de antiquitate hujus ecclesiæ mutuo confabularemur, subito, æger ut erat, talem sermonibus nostris respensionem consequentem intulit, dicens: « Vere, Fratres, hic locus abbatia dudum fuit, quoniam ego in vetustissimis membranis infra ambitum ecclesiæ Beatæ Mariæ repositis antiquas possessiones et redditus hujus ecclesiæ descriptos sæpissime legi, ubi etiam servorum ejus atque ancillarum non minima multitudo, continebantur. » Quæ verba vel scripta antiquitatis ecclesiæ testimonium reddunt. Neminem tamen ex servis aut ancillis vel possessionibus nominatim indicavit, quoniam quæ posteritates vel familie hodie ex eis existant, vel quibus successoribus in dominium nunc tenentium devenerint, propter diuturnam exheredationem non facile edicere valuit. Cujus verba cum canonicis Beatæ Mariæ referimus, et veritatem nobis plenius perciscitamus aperiri, respondet nullum scriptum possessionum nostrarum nominatim: tota bibliotheca sua haberi, sed prisca temporibus evenire potuit, ut aliquæ determinationes finium nostrorum cum scriptis suorum intermiserentur, quæ jam vetustate nimia deleta nequam apparent, sed et si qua fuerunt, quandiu integra manserunt, Erbalus, cujus custodiæ mancipata erant, sæpe legendo reperire facile potuit, quod aliis nequaquam occurrit. Hæc audientes, sed nihil proficere valentes dolemus; firmissime tamen tenemus quod relatione paterna didicimus, ut scilicet tempore persecutionis Northmannicæ nonnulla de supellectili ecclesiæ nostræ, et possessionibus cum dente beati Martini, in cujus veneratione fundatum erat cœnobium monachorum a beato Eligio, in canonicorum Beatæ Mariæ dominium tunc devenerint, aut ad custodiendum suscipientes, aut aliqua metus vicissitudinis gratia juri suo mancipantes; usque in hodiernum etenim diem apud eos dens haberi dicitur, et per verba subscripta dignoscitur. Verba autem Erbalii vera fuisse non dubitamus, quia nos qui in chartis scribendis hodie frequentatur, jam ab illis temporibus inolevit; sicut enim de possessionibus et altariis quæ hodie a principibus et episcopis Ecclesiis dantur duo chirographa videmus

A conscribi, quorum unum ex propria impressione sigilli ditoris sigillatum Ecclesiæ, cui traditur possessio, delegatur; alterum vero non sigillatum Ecclesiæ ubi sedes est episcopi, remanet. Itæ scripta illarum possessionum quæ antiquitus hæc Ecclesia possedit, eodem modo canonicis sanctæ Mariæ tradita fuisse liquido patet.

45. Nostris etiam temporibus homines provectionis ætatis secus Scaldum circa Helcin et Sanctum Genesium fuerunt, qui se ab antecessoribus suis audisse dixerunt quod Ecclesia ista antiquitus infra fines memoratos præclaros redditus possederit; ipsas vero possessiones determinantes dicebant, quod altaria villarum memoratarum, præta, nemora, terras arabiles, servos, ancillas, et cæteros redditus, quos nunc ibi tenet episcopus, canonici et milites de episcopo. Altaria quoque de Curtraco, et de Henniis monachis discedentibus juris sui allodium effecerunt, quia autem restaurata est ipsa ecclesia, ejus antiquitatis monumenta idcirco non deteguntur, ne inter filios utriusque ecclesiæ aliquod dissidium vel controversia oriatur pro repetendis possessionibus. Quod vero habeant privilegia ecclesiarum Sancti Quintini de foro, beatique Peiri de media urbe in quibus congregationes Christo famulantium olim manserunt, et adhuc irrestaurata manent, possessionesque earum teneant, plenissime fatentur.

46. Sed et aliud testimonium ejus antiquitatis, quod usque in præsens tempus permanet, nequaquam silentio legendum esse arbitror. Mos antiquitus institutus tunc temporis servabatur in ecclesiis, ut nomina fratrum circum adjacentium ecclesiarum, quibus se mutuas orationes debere vel societatem promississe noverant, super sanctum altare scripta ponerentur, quatenus sacerdos missam cantantibus nominatim recitaret, cum ad illum locum venisset, quo dicitur: *Memento, Domine, famularum famularumque tuarum, qui nos precesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis.* Tunc enim unus ministrorum altaris ei propinquans præsentabat recitanda. Hanc autem conjunctionis fraternitatem antiquos monachos cœnobii hujus cum monachis Sancti Armandi Helnonensis novimus habuisse. scriptum namque illud, in quo nomina fratrum Sancti Martini cum nominibus fratrum ecclesiarum finitimarum continebantur, usque ad nostra tempora in eodem cœnobio Helnonensi permansit; quod etiam quidam nostrorum manibus tenuerunt et oculis inspexerunt. His itaque testimoniis assumptis, quæ aut scriptis aut successione cognovimus, fidenter antiquitus hunc locum abbatiam fuisse confirmamus; neque tam præclara testimonia superius relata in vanum usque præsentem diem conservata fuissent; quanquam profiteamur non omnia notitiæ nostræ occurrisse.

47. Idem vero auctor noster beatus Eligius, ut in gestis ejus legitur, simili modo in pago Medenantense municipii Tornacensis, quod vocatur Sici-

nica (38), tumulavit beatum Piatonem martyrem, ecclesiam jam a passione ejusdem martyris constructam, juxta facultatem virium suarum, amplificans Dei se omnipotentis comitante auxilio, ac officia Domino famulantium clericorum constituens, sicut usque impræsentiarum cernimus, sed nos Sicliniensibus augmentationes finium suorum monumentis tradere relinquentes, ad narrandum modum desolationis primitivæ ecclesiæ nostræ calamum temperemus.

48. Percepta Tornacensis civitatis cognitione fidei Domini nostri Jesu Christi a beato Piatone anno fere 300 ab Incarnatione Domini, cessante etiam persecutione atrocissima, quam Diocletianus in Oriente, et Maximianus Hercules in Occidente exercuerant, sub qua idem martyr passus fuerat, fundatis quoque ecclesiis Beatæ Mariæ Sanctique Martini, atque in deifica pace proficientibus, tam interioribus quam exterioribus, cœperunt plebes Tornacenses crescere nomine, multiplicari propaginè, dilatari possessione, gloriari vanitate, jucundari prosperitate, epulari delicate, propriisque delectationibus frui per annos sexcentos minus xix, id est usque ad annum Dominicum 881. Quibus deliciis non tantum feliciter uti, quantum infeliciter decepti sunt; vitiis namque concupiscentiæ veram religionem neglexerunt, Deum offenderunt, ejusque iram incurrerunt, cum subito eisdem prosperitatis temporibus animositatem durissimarum gentium Deus commovit, iram offensio- nis suæ contra populos diversarum gentium vindicaturus; tuncque multitudo Northmannorum properans truculenter, ut anno Dominicæ Incarnationis 453 Wandalos fecisse legimus temporibus sanctissimi Nicasii, Meroveo regnante super Francos; subvertit munitiones multarum urbium, gladioque et igni interemptis utriusque sexus progenitoribus cum filiis, ac per triginta fere annos Galliam depopulare insistens, Tornacensis quoque civitatis inter cætera facinora sua destruxerunt muros, et ædificia depopulati sunt, cives et populos desolati sunt, possessiones et suppellectilia universa cum ecclesiis finitimis, ac inhabitabilem penitus reddiderunt. Quod qualiter factum sit mandare scriptis, notificare posteris decrevimus, quantum ex scriptis chronographorum vel dictis modernorum colligere possumus.

49. In chronographia Sieberti monachi Gemblacensis reperitur quod, Northmanni, adjunctis sibi Danis, anno Domini 881, Franciam et Lotharingiam pervagantes, Atrebatim, Ambianis, Corbeiam, Cameracum, Tarvenniam, fines Menapiorum Bracbatensium, omnemque circa Scaldum flumen terram, Tornacum scilicet et ejus confinia, Gandavum, Curtracum, abbatiam Sancti Amandi Helnonensis in Coddato supra ripam Scaldi, sedem sibi ponentes primo anno episcopatus Heidilonis Tornacensium episcopi, monasteria Sancti Wallarici et Richarii, Leodium, Trajectum, Tungris, Coloniam, Bunnam cum adjacentibus castellis, Aquis oppidum et Palatium, monasteria Stabulaus, Malmundarium, Indam,

(23) *Siclinium* vulgo Serlin en Melanchois.

A Pruniam, Treverim, Metim ferro et igni devastaverunt. Qua tempestate Tornacus sedes episcopalis erat, et per ccc ante transactos annos minus xvi ipsam dignitatem comprobatur obtinuisse, quia ab anno Domini 484 sanctus Eleutherius pontificatus illius rexit, et ante paucis diebus præfuit Theodorus, de quo nec ortus, nec ordinatio, aut quantum temporis præfuerit scitur: sed tantum quod spiculo divino, id est ictu tonitruï interemptus sit, memoratur.

50. Exstat et alia chronographia de hac infestatione Northmannica, proprie composita a quodam monacho Marcenienti, qui supradictæ testimonium dat, nomine tenus scribens Tornacum tunc depopulatum esse, et ad nihilum redactum fuisse, addens quod Emino Tornacensis pontifex a Northmannis interfectus sit anno Domini 860 ante hanc devastationem xxi annis. In quo opere idem digestor temporum præclaro stylo digerit bella ac prælia, quæ Northmanni ob insatiabilem sitim fundendi humanum sanguinem habuerunt adversus Remenses, Parisienses, Aurelianenses, atque Compendienses viriliter decertando.

51. Ea tempestate monachi Sancti Martini de civitate Tornaco dispersi, unusquisque per loca opportuna, in quibus se commodius acturos, vel amplius profuturos sperabant, et locum proprium, et cives, quorum tutamine dudum profecti fuerant, divino auxilio roborati, beneficio amplificati reliquerunt. Unde quidam eorum cum essent dispersi per amplissima mundi spatia, bonis quoque que ubique repererunt jucundati, et consuetudine locorum quam invenerunt contenti, ut multorum verba testantur, loca sua prius desiderabilia, nunc in planitiem deducta ulterius repetere neglexerunt, neque laborem ipsas ruinas relevandi assumere voluerunt, sed illis in locis quo fugerant præsentem vitam terminaverunt, possessiones suas hæreditarias pro beneficiis acceptis eisdem locis perpetua donatione tradentes. Nonnulla vero pro penuria et incommoditate necessitatum suarum accepto pretio vendiderunt. Quædam vero tutore et defensore carentes, in dominium laicorum potestatum transierunt. Ad abbatiam vero quæ erat in episcopatu Parisiensi sita, in oppido Ferrarias nominato, pars quædam eorum quibus devotio major in Deum, et mens sanior inerat diverterunt, deferentes secum de suppellectili Ecclesiæ suæ pauca quædam, vel quæ utiliora sibi fore arbitrati sunt, cum qua specialiter fuisse chirographum villæ cujusdam illius regionis, quæ dicitur Supas, iudiciis supra relatis prebendimus anno fere xx secundæ restaurationis. Habebant enim in proximo quasi in spatio duarum leugarum eandem villam amplis possessionibus dilatatam, redditus copiosos reddentem, ad quam idcirco diverterunt, ut ex ejus redditibus opportunius sustentarentur, ipsisque custodiendis vigilantius insisterent, quatenus usibus suis valentiores existere possent. Quam quomodo possederint, quia superius diximus, hic reca-

pitulare superfluum duximus. Congregationi vero illi idcirco se sociaverunt, ut vota laborum suorum, observantiam scilicet regulæ, qua Deo et beato confessori ejus Martino se noverant devovisse, quia in loco quo quidem potuerunt promittere, nequaquam valebant persolvere, saltem in alio loco regularium præceptorum integra observatione recompensarent.

52. Quo tempore credimus factum fuisse ut dentem beati Martini cum scriptis declaratis et quibusdam utensilibus hujus ecclesiæ usurparent canonici ecclesiæ B. Mariæ; quædam vero quæ deferre non potuerunt, sub terra circa ambitum Ecclesiæ absconderunt, sicut usque in præsentem diem dicitur. Unde et ille thesaurus qui ad caput capellæ B. Mariæ ostensus est in somnis cuidam clerico nominato Bernardo, filio Vitalis, de quo supra dictum est, quem multi nostrum noverunt, de hac ecclesia creditur fuisse. Vidit enim assistere sibi quamdam puellam facie decoram, crinitis crinibus comptam, compositis vestibus ornatam, et dicentem: « Respice feretra, cruces, textus, phylacteria, aliaque ornamenta Ecclesiæ, quæ ad solem defero. » Quæ omnia cum ille diutius intuitus esset, adjecit puella et ait: « Vide ut nemini dicas hæc tibi fuisse ostensa, quoniam si dixeris et mandatum meum præterieris, infra xxx dies morieris. » Statim ille evigilans, præ nimia cordis exhilaratione, quæ viderat silentio tegere nequivit; sed plenissime enarratis, secundum verba puellæ ante diem xxx obiit, ita ut cum vespere sanus dormitum iret, mane inventus esset mortuus. Sed quia thesaurum revelatum necdum videmus, somnium ejus verum fuisse non confirmamus; tamen per hoc quod ad diem xxx non pervenit, falsum omnino non fuisse quod sonuit, claret. Forte enim necdum venit tempus eum revelandi, aut necdum cui repositum est advenit. Fuerit ergo necne quod ei ostensum est, nos tamen frequenti relatione antecessorum nostrorum didicimus copiosos thesauros circa ambitum ecclesiæ repositos haberi, loca quoque ubi conservantur, nostris temporibus quibusdam per somnium revelata sunt, e quibus una matronarum existit, Hersendis nomine, quæ duo loca nobis designavit, dicens demonstratum sibi fuisse in uno puteum haberi, atque in altero thesanrum conservari. Puteum quærivimus in loco designato, et invenimus nimium perspicuam aquam habentem, in quo etiam reperimus vasa quedam ærea usibus Ecclesiæ satis congrua, locum vero thesauri in proximo versus occidentalem plagam designato nondum effodimus, ideoque si aliquid veritatis in eo contineatur, ignoramus.

53. In præfata persecutione beatus Piatius Siciliensis asportatus est Carnotum, ubi prinsquam Tornacum veniret Christi nomen prædicaverat; sed illis prædicationem ejus non recipientibus, Tornacum pervenit, ibique fidem Domini nostri defendit. De cujus corpore usque ad nostra tempora litigatio grandis exstat

A dicentibus nobis Siciliis relatum esse ad loca passionis suæ; Carnotensibus e contrario affirmantibus usque in præsentem diem apud se reservari. Ad quam litem sedandam fateri necesse est quod a majoribus nostris accepimus, ut scilicet relato apud nos corpore, pars aliqua ibi credenda sit remansisse; apud Sicilinum enim detecta arca, qua corpus martyris servabatur, anno Dominicæ Incarnationis 1143 populo demonstratus est (24). De cujus corpore dentem suscipere meruerunt monachi S. Martini Tornacensis, deinde pristino loco restitutus magna cum custodia servatur, gaudetque Ecclesia Siciliis martyris præsentia se non esse destitutam.

54. In populo Siciliensi sæviebat pestilentia illa quæ vulgo dicitur ignis [inferni,] adeo ut quosdam non solum membris privaret, sed et vitam eis auferret; e quibus multi ad beati martyris basilicam Siciliis constitutam manibus alienis sunt delati. Hinc ecclesia clamoribus turbatur, Deique auxilium et martyris suffragium ab omnibus imploratur. In retro autem, quo conservabantur beati martyris reliquiæ, sculptæ erant x virgines evangelicæ, v videlicet prudentes et v fatuæ (Math. xxv, 2). Hæ itaque omnes affectum martyris ostendentes, miserorum doloribus condolentes, et Domini voluntatem exsequentes, ita dolent ut crederentur sensibiles, in quo facto summæ virtutis potentia, et beati martyris Piatonis claruit præsentia, qui sicut dum in corpore viveret, et populos ad fidem Christianam cohortaretur, non solum lacrymarum copiam, sed proprium ad extremum pro his fudit sanguinem, ita tunc affectus magnitudinem per subjectas demonstravit imagines. Ex oculis namque prudentium guttæ sanguinis emanabant, v oculis autem aliarum lacrymæ velut aquæ fluebant. Post hoc autem miraculum divinum auxilium et martyris solatium infirmi persentiant, et qui mori putabantur, sanitati redonantur. His de præsentia corporis beati Piatonis, atque de antiquitate abbatiæ nostræ dictis, ad ea unde digressi sumus redeamus.

55. Cum ergo Dominus Rabodus Ecclesiæ nostræ terras antiquas reddidisset, veniens ad capitulum consuluit abbati Odoni cæterisque fratribus ne sibi metipsis ulterius crederent, nec quæcumque in Vitis Patrum legebant protinus facere vellent, sed potius aliquod cœnobium eligerent, cujus consuetudines servarent. Placet consilium episcopi. Eligitur cœnobium Aquicinense quod xv annis ante nostrum fuit constructum, quodque solum tunc temporis in provincia nostra religionem et consuetudines servabat Cluniacensis cœnobii. Domnus itaque Odo abbas, Abbatem Aquicinensem Haimericum expetit, et quia tam se quam omnes suos monachos ejus esse recognoscebat, utpote ab eo factos et benedictos, ut etiam qualiter vivere debeant edoceat exorat. Annuit religiosus abbas, statimque de suis monachis in cœnobio nostro priores instituens, ac de nostris

(24) demonstratus est. Per Simonem episcopum Tornac.

Aquicinum secum docens libenter nobis collaborat, et tam ipse quam fratres ejus efficiuntur nobis in consilio ut patres, in auxilio ut fratres, in famulatu ut servi. Unde præ cæteris provincialibus cœnobii majorem semper familiaritatem erga Aquicinenses habuimus, ita ut communia sint omnia nostra, tam intrinsecus quam extrinsecus, et quidquid agimus pro fratribus nostris vivis vel defunctis, hoc pro illis nos agere concesserimus, idem reciproca vicissitudine ab eis accipiamus.

56. Cœperunt interea sæculo renuntiantes quamplures utriusque sexus ad ecclesiam nostram conversionis gratia venire, nobisque de suis facultatibus tradere. Prima ergo, quantum mihi videtur, ad conversionem venit Ida illa nobilis matrona, cujus superius memoriam feci, quæ fuerat conjux Fastradi advocati, qui magnopere restaurationem Ecclesiæ nostræ videre desideravit, sed morte præventus videre nequivit. Hæc nobis inter cætera unam domum in urbe, et molendinum inferius supra Mairam donavit, quæ usque in præsentem diem tenemus; et cum nobilissima, nunquam tamen inter alias sanctimonialiales nisi ultimæ ancillæ officium tenere voluit. Hæc fuit germana nobilis illius principis Theoderici de Avesniis, qui eodem tempore in propria terra sua cœnobium Lesciense a fundamentis construxit, omnibusque officiniis peractis monachos ibi posuit, et unde victum et vestitum haberent abundanter providit: cujus quando mentio incidit, et alius referendi locus non erit, quiddam de eo dicam unde legenti cuilibet et imitari volenti utilitas possit conferri. Hic itaque Theodericus vir nobilis et magnæ potentæ, dum contra comitem Montensem Balduinum frequenter bellum gereret, quadam die congregata non modica militia, terram ejus violenter intravit, multamque prædam exinde abducens, inter cætera quæ ibi gessit etiam duo monasteria sanctimonialium, Sanctæ scilicet Waldet rudis Montensis, et Sanctæ Aldegundis Malhodiensis, concremavit, pro eo quod ibidem milites sibi resistentes comes posuerat.

57. Eremita quidam in proxima silva, quæ Brocherota vocatur, commanens solitarius, vidit, sicut ipse referebat, non dormiendo, sed vigilando, media die sanctam Dei genitricem Mariam, in celo instar reginæ præcelso throno residentem, illasque duas prænominatas sanctas pedibus ejus se prosternentes, et de Theoderico Avesniensi, qui ecclesias earum combusserat ultionem postulantes. Cumque vehementer conquirentes acrisi justitiam expeterent, sancta Virgo sic eis respondebat: « Parcite, quæso, mihi que nolite esse molestæ, quia nolo ad præsens eum gravare; uxor enim ejus domina Ada quoddam servitium mihi facit, quo me sibi sic familiarem astringit, ut nec ipsi, nec marito ejus pati possim aliquid inferri gravaminis. Cumque illæ sanctæ requirerent, quod esset illud servitium, respondebat

angelicam illam salutationem (25), quæ in terris principium mihi lætitiæ exstitit, singulis diebus mihi sexagies replicat; et vigies quidem prostrata, vigies genibus flexis, vigies autem stando aut in ecclesia aut in cubiculo suo, aut in aliquo secreto loco « Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui (Luc. 1, 28), mihi commemorat. » Cum vero illæ sanctæ, instantius multa replicantes, sese vindicari importune exigerent, tandem sancta Virgo sic eis respondit: « Rogo ut mihi ad præsens de hac ultione inducias detis, et ego præmitto vobis quod veniet tempus quando de eo vobis justitiam faciam, et contra dominum Adam nihil delinquam. » Hoc ego in pueritia mea audiens falsum esse credidi, postea vero verum esse potuisse non nimium dubitavi. Siquidem abbas noster Odo post duodecimum fere conversionis suæ annum ad episcopatum Cameracensis urbis fuisset promotus, sanguinei ejusdem Theoderici contristati, quod de conjuge sua prolem non haberet, consanguinitatis linea quarta eos propinquos esse eorum eodem episcopo accusaverunt, et die statuta jurejurando confirmaverunt, sicque ecclesiastico iudicio, cum jam plusquam xx annis simul mansissent, conjugium illud dissolvi fecerunt. Vix autem dimidius annus transierat, et ecce præfatus Theodericus in silvam venatum pergens ab Isaac de Berlenmonte insidiis circumventus occiditur, et ad cœnobium Lesciense quod ædificaverat relatus, in capitulo ante sedem abbatis sepelitur. Tuncque vulgatum est verum esse potuisse quod solitarius se audisse dixerat, sanctam Mariam promittentem quia eas vindicaret, et contra dominam Adam jam ab eo separatam nihil delinqueret. Eadem vero domina, a marito suo disjuncta, continuo relicta sæculari pompa ad cœnobium præfatum, quod cum viro suo construxerat, abiit, nec tamen ex toto proprietatem dimisit, sed ædificata juxta ecclesiam sibi domo lapidea, nolens gravare Ecclesiam, de redditibus suis usque ad finem vixit, frequenterque monachis quæ necessaria erant tribuit, et quod retulimus verum fuisse multis narravit. In tantum vero id diffamatum esse, ut etiam Gosceuginus filius dominæ Adæ primæ sanctimonialis nostræ, qui avunculo suo præfato Theoderico successit, easdem salutationes beatæ Mariæ quotidie replicaret, militibusque suis eas dicere suaderet. Quamobrem et ipse licet multa mala fecerit, tamen bono fine vitam terminavit; nam sentiens se valida ægritudine laborare, in eodem cœnobio monachus factus, sicque defunctus, juxta avunculum suum in capitulo est sepultus. Qui quoniam de Agnete conjuge sua, filia Anselmi de Ribotmont, prolem non habuit, Galterum optimum juvenem, germani sui Fastradi filium, successorem sibi in vita sua constituit. Præfata vero Agnes uxor ejus, dominam Adam imitata, relicta sæculari pompa ad idem cœnobium abiit, et de redditibus suis vivens, calices aureos, et candelabra, multa que alia pretiosa ornamenta

(25) Salutationem. Nota Rosarium B. Virginis, vulgo *Chapelet*, tunc usitatum.

Ecclesie illi fecit componi. Fastradus autem iste, quem nunc nominavi patrem Walteri, filius fuit illius Idæ primæ sanctimonialis nostræ, qui etiam Fastradus, cum advocatus Tornacensis pluribus annis fuisset, ægritudine correptus in nostro cœnobio monachus est factus, sicque defunctus: ejus uxor Richeldis imitata præfatam Idam, mariti sui matrem, relicto sæculo, apud nos sanctimoniale habitum suscepit, et, cum fuisset nobilissima et ditissima, per XX tamen annos nihil omnino superbæ inter alias ostendit, sicque humiliter degens bono sine quievit. Gualterus vero ejus filius videns patrem suum et matrem apud nos sepultos esse, pro animabus eorum et sua dedit nobis unum molendinum supra Ries fluviolum, et quandiu vixit, quasi pater Ecclesie nostræ ubique fuit: duxit autem conjugem Idam filiam Everardi castellani Tornacensis, ex qua plures filios et filias genuit, omnesque antecessores suos potentia et opibus superavit. Fuit enim primo advocatus Tornacensis, deinde succedens patri suo tenuit castrum Avesniense, totamque pene regionem illam, quæ dicitur Brabantus. Volens autem pacifice vivere, et poenitens multorum quæ commiserat scelerum, tentansque mitigare bella quæ inter Montenses comites, et principes Avesnienses multis annis duraverant, sororem Baldolini comitis Montensis filio suo Theoderico, adolescenti militi, conjugio sociavit, sicque totam provinciam pacificavit. Sed inimicus generis humani non diutius pacem illam toleravit; Theodericus enim ille adolescens volens esse contentus paternis opibus, sed ubique discurrens velut equus indomitus, non modo de proximis, verum etiam de longinquis regionibus, de terra scilicet ducis Lovaniensis, episcopi Leodiensis frequenter prædas et captivos cepit adducere, donec quadam die frequentibus elatus victoriis cum centum militibus longius progressus redire non potuit, sed a peditibus undique irruentibus occisus, et cum magno periculo ad Lætiense cœnobium super equos relatus, omnibus amicis suis magnam luctum intulit. Tunc pater nimio mœrore percussus, timensque diversos fortunæ casus, alteri filio suo Nicolao castrum Avesniense et Brabantum in vita sua donavit, eique castellum quod dicitur Walecurtis superaddidit. Tertio vero filio advocacionem Tornacensem tradidit. Quarto etiam clerico facto Everardo duos archidiaconatus, Cameracensem scilicet et Tornacensem, necnon præposituram Nivellensem, aliosque multos honores ecclesiasticos acquisivit, et quatuor filias divitiis maritis dedit. Ipæque, sicut mihi multoties dixit, libenter monachus factus fuisset, si conjugis suæ licentiam habere potuisset. Præsenti vero anno post festum Omnium Sanctorum, dum apud Montense castrum in aula comitis Baldolini contra eum pro Trofium castello, quod ei comes auferre volebat, placitaret, subitanea ira percussus loquelam perdidit, ac deinde a comitissa in lecto comitis positus, sequenti nocte defunctus est. Indeque a filiis suis

A ad Lætiense cœnobium delatus, et cum prioribus suis sepultus, magno totius provincie mœrore, quia pater pauperum et Ecclesiarum ab omnibus vocari solebat. Sed de his ista sufficiant. Nunc vero ad duos illos milites, Walterum et Radulfum, quorum longe superius mentionem feci, veniendum est, breviterque ostendendum quam verum fuerit illud somnium, quo in ecclesia Sancti Martini stare et parietes illius renovare visi sunt.

58. Walterus iste, ut prædixi, vocabatur filius Huberti, eratque unus de potentioribus Tornacensis provincie optimatibus. Hic cum uxore sua ad conversionem veniens, dedit nobis molendinum illud super Mairam fluviolum, ubi tota annona molitur, de qua fit panis qui in cœnobio comeditur; tenebat etiam quamdam terram in nemore de Pevela juxta Templovium, quam nobis dare volebat, sed non poterat, quia eam in beneficio tenebat de Roberto juniore tum temporis Flandrensi comite. Comes enim tantam terram quæ de beneficio, vel feodo suo erat, gratis concedere Ecclesie volebat. Cum ergo ut hoc comes concederet laboraretur, forte Radulfus ille miles prænominatus unum equum magni pretii habebat, pro quo comes ille XL marcas dare volebat. Rogavit ergo comitem idem Radulfus ut equum illum acciperet, et terram illam pro anima sua in elemosynam Sancto Martino daret. Consensit comes, et privilegii sui auctoritate eandem terram cœnobio nostro confirmavit; sicque molendinum præfatam cum eadem terra plusquam mille libras nobis postea reddidit. Jam vero factus monachus qualiter se habuerit, nullas facile explicabit, cum nullo optimatum regionis fuerit inferior, omnibus rusticis se viliores exhibuit. Ipse aquam ad coquinam deferre, scutellas et ollas abluere, farinam cribrare, cliham succendere, equorum stabula mundare, limum deferre, cernentibus, et præ admiratione plorantibus militibus et cognatis suis, nunquam erubuit, multosque exemplo suo convertit. Ipse ecclesiam novam de donationibus fidelium incepit, et Deo favente, sicut hodie videtur, centum monachis sufficientem consummavit.

59. At vero Radulfus duos germanos milites in urbe habebat, quorum major Thebertus, alter vocabatur Theodericus monetarius: Thebertus præpositus Rabodi episcopi erat, et fidem se ei sicut domino suo exhibebat. Unde Fastradus advocatus contra eum iratus, quoniam pauperes rusticos episcopi ubique defendebat et tuebatur, primum dolose ei se familiarem fecit, filiumque ejus in baptismo suscipiens compater ei fuit, sed post paucos dies nihil mali suspicantem, venatque lepores insequentem persecutus, eumque utpote compatrem suum dolose osculatus, protinus in festo sancti Bartholomæi apostoli incautum occidit, et de provincia statim fugiens ad avunculum suum Theodericum Avesniensem secessit, et cum eo fere per triennium mansit. Tuncque advocacionem ejus dominus Rabodus episcopus Radulfo militi Noviomeni

delit. Fastradumque omnino pro scelere exhaeredavit. Quidam dixerunt hoc Dei voluntate accidisse, quoniam Radulfus ille novus advocatus terras Sancti Martini, quas tenebat, petente episcopo, sicut supra dictum est, facile reddidit, quas, ut Fastradus postea multoties asseruit, si tunc tenuisset, nullo modo reddidisset. Sed cum jam in ultionem hujus sceleris duo milites Fastradi occisi fuissent, apparuit idem Tetbertus cuidam religioso civi Tornacensi, nomine Rainero, non dormienti, sed vigilantium. Cumque ille nimis perterritus an ipse esset dominus Tetbertus, et quomodo se haberet inquireret, ipsum se esse respondit, et ne timeret admonuit, ac deinde subjunxit: « In tormentis quidem sum pro peccatis meis, et maxime pro eo quod post obitum conjugis meae concubinam habui; sed misericordiam habeo, quia injuste occisus sum pro fidelitate domini mei episcopi, et sanctus quoque Bartholomaeus, in cuius festo interfectus sum adiutor mihi est, pro eo quod eum in hora mortis meae invocavi. Rogo ergo te ut ad fratres meos, et filios pergas, utque pro anima mea necem meam Fastrado indulgeant, nec me ulterius ulcisci quaerant ex parte mea deprecere, quoniam si hoc fecerint, multum animae meae ad salutem promerendam proderit. » Respondente vero Rainero se quidem mandata ejus eis dicturum, sed illos sibi minime credituros, defunctus protinus ei inter signa, quae unicuique diceret injunxit, sicque disparuit. Ille vero ad germanos defuncti et filios veniens, mandata ejus eis aperuit, signa subjunxit, sicque eos ad concordiam faciliores reddidit. Unde post aliquot annos Fastradus nudis pedibus cum amicis suis, pedibus eorum provolutus, et amicitiam eorum, et hereditatem suam ab episcopo recepit. Pro confirmatione vero amicitiae filiam suam Sarram Gosceguino filio Theoderici monetarii (26) qui fuerat germanus Tetberti, conjugio sociavit. Viginti etiam libras nummorum, quas ab eo pro concordia acceperunt fratres occisi, protinus Sancto Martino dederunt.

60. Post haec Radulfus Tetberti germanus, puellam quamdam conjugem accepit Mainsendem, de militibus provinciae genitam, filiam scilicet Hermanni praepositi Sancti Amandi Helnouensis, genuitque ex ea tres filios, Theodericum scilicet, Walterum, et Hermannum, quorum primum Theodericum quinquennem litteris docendum tradidit, et in ecclesia S. Mariae praebendam unam ei dari suadentibus canonicis ab episcopo Rabodo petiit et impetravit, promissis ei propter eam xxx marcis argenti. Quod ubi puero a canonicis congratulantibus in schola nunciatum est, ille vespere facto domum reversus cenare noluit, sed tristis ad mensam sedit; pater vero pueros eum pro more puerorum fuisse verberatum a magistro, finita coena duxit eum a parte et quid haberet curae tristis esset quaesivit. Cui puer

protinus respondens: « In nomine Domini, inquit, nonne merito possum contristari, cum vos sciam hodie pro me in inferno demersum esse? Nonne audistis quod qui praebendas emunt, vel vendunt, excommunicati sunt? Certe videte quid de anima vestra faciatis; nam me sciatis citius de hac provincia egressurum quam de ea comesturum. » Admiratus super his pater: « Fili, inquit, ne amplius super hoc contristeris, quia testor Deum te nunquam eam amplius habiturum. » Dixit, statimque episcopo remandavit ut de praebenda sua faceret quod vellet quoniam filius suus eam habere nollet.

61. Eodem anno Radulfus febre validissima usque ad mortem pene correptus, ubi Deo volente convaleuit, quemdam monachum, nomine Walterum, conjugis suae germanum virum prudentissimum secrete adiit, et de salute animae suae consulere his verbis coepit: « Cum fidem Deo debeatis sicut monachus, et mihi sicut sororis tuae marito, per eandem fidem quam Deo et mihi debetis, vos obtestor ut mihi quomodo salvus sum consulatis; nuper enim aegrotans, et mori timens, consilium a canonicis Sanctae Mariae quaesivi, et illi mihi consuluerunt, ut veraciter confiterer peccata mea, corpus Domini acciperem, oleo sancto ungerer, et salvum me futurum securus essem. Feci quod consuluerunt: sed ubi convalescens, rursus me peccatis sentio obligatum, et hoc mihi non videtur vera esse confessio, quando infirmior peccata confiteri, quando convalesco peccatis iterum sordidari. Unde precor propter Deum ut mihi quid agere debeam consulatis. » Et respondit monachus: « Et quid vobis proderit consilium meum audire, cum illud nolitis facere? — Consilium, inquit miles, dicite, et si illud non fecero, non vobis imputabitur. » Tunc monachus: « In veritate, inquit, dico vobis quod quandiu in saeculo vixeritis sicut hactenus vixistis, non video quomodo salvari possitis, sed si revera salvus esse vultis, saeculum relinquitte; et monasticam vitam assumite. — Et quomodo, inquit miles, hoc faciam sine licentia sororis vestrae conjugis meae? » Tum monachus: « Cum Dominus, inquit, in Evangelio dicat: Si quis venit ad me, et non odit patrem, et matrem, et uxorem, et filios propter nomen meum, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26), nunquam consulavi vobis ut pro sorore mea animam vestram perdatis: licentiam tantum ab ea quaerite, quam si illa noluerit dare, consulo ut ea relicta, parteque substantiae vestrae ei dimissa, ad Deum fugiatis. » His auditis, miles gratias ei agens, domum revertitur, ingressusque cubiculum et lectulo residens amarissime flere incipit. Mainsendis superveniens eumque sic flentem videns, quid novi acciderit unde se ita cruciaret inquit. Vult ille celare, sed, illa nimis instante, omnia quae germanus ejus domus Gualterus, Sancti Amandi monachus et praepositus, dixerat revolvit. Tum illa:

2 (26) Monetarii. Eo quod praesidebat monetae, quam Philippus, Aug. in urbe Tornac. instituerat. Ita Consuetudines. Tornac.

« Et quare propter hæc sic vos eruciat? — Quia, inquit, nisi propter te dimitterem, monachus revera quantociens fierem. » Protinus illa subjungens : « Propter me, inquit, bene agere non dimittatis, quia sicut vos de anima vestra timetis, sic et ego de mea, et quacunque die sæculum reliqueritis, ego similiter relinquam, et in presenti, si vultis, licentiam vobis do, et me caste victuram promitto. » Tunc miles : « Et quid, inquit, faciemus de tribus filiis vestris? — Non in manu diaboli, ait mulier, relinquamus, sed potius nobiscum eos Deo presentemus, divites enim sumus, et quocunque voluerimus libenter cum eis suscipiemur. » Exhilaratus super his verbis Radulfus : « Et ubi, inquit, tibi videtur ut competenter cum eis habitum religionis accipiamus? » Tunc temporis magister Odo scholam Tornacensem regebat, nullaque conversionis ejus mentio extiterat. Quamobrem mulier quo diverteret ne scions : « Ad Sanctum Amandum, inquit, mihi videtur quod competenter ire possumus, quoniam et pater meus inde fuit prepositus, et frater meus ei successit; sed et ego inde nata sum, ibique nutrita. » Concedit Radulfus, statimque legato directo, præfatum domnum Walterum monachum mandat, quæ dicta sunt enarrat; et sancto Amando per manum ejus unam molendinum prope Tornacum super Marvis fluviolum situm donat. Inde conjugem suam advocans : « Qui bene, inquit, vult agere non debet differre, quoniam callidus diabolus semper querit occasiones, quibus servos Dei a bono proposito possit impedire. Unde mihi videtur ut crastina die sine dilatione sæculum relinquamus. » Tunc illa : « Hoc, inquit, domine, non tam cito potest fieri; quiddam enim secreti necdum dixeram vobis, quoniam jam menses duo sunt ex quo me concepisse sensi, et utique rationabile non esset ut prægnans de sæculo exirem: præparemus ergo interim omnia necessaria, quatenus, postquam peperero, statim revertentem inundo. Verumtamen quoniam jam licentiam dedi vobis, licet nullus post Deum testis interfuerit, expedit utique ut jam nihil maritalis, vel conjugalis operis invicem faciamus, sed continenter deinceps vivamus. » Post hæc, sicut ipsi multoties mihi retulerunt, anno integro et dimidio in vita sæculari manserunt, in uno lecto indivisi jacuerunt, nec tamen aliquid carnale gesserunt, non sua fortitudine, sed Christi gratia eos protegente. Erat autem Mainsendis juvenilis ætatis, ita ut quando sæculum reliquit, non nisi viginti quatuor annos haberet. Nascitur ergo eis quartus filius, et in baptismo vocatur Radulfus.

Eodem anno magister Odo sæculo renuntiat, et cum clericis suis, sicut supra narravimus, ecclesiam S. Martini intrat. Mainsendis eos frequentat, multoties eis suas transmittens eleemosynas, nullo tamen adhuc intra urbem sciente quæ cum marito suo agere disposuerat. Quadam ergo Dominica missam eorum auditura, et processionem visura cum filio suo Theoderico parvulo clerico jam fere se-

plenni ad ecclesiam S. Martini pergit, et exspectat donec missa cantata fuit; puer vero ea ignorante se clericis illis conjunxit, et cum eis remansit. Finita missa mulier filium suum inter vicinas requirit; credens vero eum cum pueris iudere, domum revertitur. Parato prandio puer queritur: mater dicit secum abiisse ad S. Martinum. Nullus conversionis ejus suspicionem habebat; finito prandio miles equum conscendit, ad domum germani sui Theoderici veniens, tam ibi quam et in cæteris domibus propinquorum suorum filium suum querit; nullum signum de eo audit. Inde ad S. Martinum pergit, abbatem Aquicinensem Haimericum cum abbate Odone invenit, puerumque coram eis sedentem, et eos audientem conspicit. Militem abbates secum sedere faciunt, et de mandatis Dei libenter audientem instruunt. Vespere propinquante miles abeundi licentiam ab abbatibus petit et accipit; filioque suo ut secum domum redeat præcipit. Tunc primum puer voluntatem suam aperiens : « Vos, inquit, si vultis, domum redite, matremque meam, et fratres meos salutate, et ut pro me orent eis dicite; ego enim nunquam amplius domum vestram ingrediar, sed hic cum pauperibus istis remanebo, nec patrem, aut matrem me habere cognosco nisi Deum et S. Martinum. » Tunc pater admirans, et eum ludendo hoc dicere credens : « Veni, inquit, quoniam non haberes hic quod hac nocte comederes, vel lectum in quo jaceres. » Et puer : « Etsi non habent, inquit, quod manducent, ego urbem circueus eleemosynas petitas eis afferam, nocte vero super nudam humum quiescam. » Ridente patre, et hæc puerilia fore dicente, puerumque violenter reducere volente, tandem abbas Haimericus vir prudentissimus : « Domine, inquit, Radulfe, si mihi credideris, puero modo nullam violentiam inferetis; dimittite eum nobis; sufficienter enim una nocte providebimus quæ necessaria ei fuerint: et si quidem ex Deo ista voluntas venit, crastino apparebit; si vero ex infantia, non cogatis eum, quia sponte donum revertetur. » His auditis, miles acquievit, domumque reversus, conjugi suæ hæc retulit. Protinus illa genibus flexis, manus et oculos ad cælum levans : « Gratias, inquit, ago Deo, quia primogenitum filium meum servitio suo mancipavit. Videtur ergo, mi domine, quod Deus vult quod ecclesiam illam ex facultate nostra ædificemus; et hoc signum divinæ voluntatis habebimus, si puer in incepto perseveraverit, tunc certi simus verum esse quod dixi; si vero redierit, tunc aliud vult Deus de nobis. » Mane facto rursus miles equum conscendit, Sanctum Martinum repetit, puerum in eo quod cæperat constantissime perseverantem reperit. Protinus Theodericum germanum suum, cæterosque propinquos suos accersit, filium suum utpote puerum septennem necdumque legitimæ ætatis existentem Sancto Martino coram altari offert, et cum eo quatuor molendina quæ super Ries fluviolum habebat, confert. Postmodum Radulfus licet in sæculo manens totam illius cælo-

siolæ curam suscepit, nec minus quæ necessaria erant providens, quam si jam monachus factus fuisset.

62. Eodem anno (1095) per abbatem Haimericum, sicut supra dictum est, clerici illi monachalem habitum susceperunt. Tuncque idem puer Theodericus cum eis factus est monachus. Cum vero monachi, ut superius relatum est, ab ecclesia discedentes deserta petere voluissent, Theodericum ibidem relinquere voluerunt, sed cum remanere nolisset, nec tamen utpote puer octo annorum itineris laborem pedes sustinere posset, plaustro eum cum libris suis superposuerunt, sicque secum abduxerunt. Quod cura Radulfo adhuc in lecto suo dormienti summo mane nuntiatum est, illico festinus surgit, ecclesiam Sanctæ Mariæ petit, canonicorum conventum celeriter convocat, teloneum eorum, quod violenter eatentis tenuerat, eis liberum reddit, et de illata violentia veniam petit, voluntatem suam aperit, quod scilicet illico sæculum relinqueret, et monachos S. Martini qui discebant prosequeretur. His dictis, comitatus clericorum et populi maxima turba, domum revertitur, conjugisque manum tenens, et ad cælum oculos levans: « Domine Deus, inquit, tu mihi delisti hanc conjugem, et ego ei te teste usque in hodiernum diem legitimam servavi fidem, nunc autem pro amore tuo eam relinquo, tibi que eam commendo. » Post hæc filios suos parvulos Walterum et Hermannum sumens, et sursum elevans, Deo eos obtulit et commendavit. Quantus ibi omnium luctus præ dulcedine fuit, cum vidissent quartum filium Radulfum, adhuc lactentem, cum cunabulo allatum, et de cunis a patre extractum, sursum levatum Deoque commendatum. Sic ergo equo statim conscenso, cuidam pauperi clerico Rainero, quem pro Deo secum per biennium tenuerat, tunc etiam se relinquere nolenti alterum equum dedit, et cum eo monachos celeriter sequens, antequam Siclinium venirent eis se sociavit: prostratus abbatibus Odonis pedibus ut se comitem peregrinationis suæ esse permetteret postulavit. Admiratus abbas tantum hominis divitis ardorem, monachos qui secum pedites ibant, convocavit, et de conversione ejus sumens initium exhortationis: « Ecce, inquit, nos monachi aliquid nos fecisse putabamus, et tamen a sæculari Zachæo publicano victi sumus. » Sic ergo cum eis Noviomum pergens, episcopo Rabodo voluntatem suam aperuit, Episcopus vero præ nimia admiratione lacrymas fundens, eumque exosculando Deo gratias agens, per manum comprehensum in manu abbatibus posuit; sicque subjunxit: « Dic nunc, bone abba, cur vis relinquere Tornacum; parumne te profecisse putas, qui talem peccatorem diabolo abstulisti, et Deo conjunxisti? revertere ergo lætus et festinus, quoniam revera per hunc adhuc Deus lucrabitur alium. Reversus ergo Tornacum, cum rursus abbatibus prostratus pedibus ut susciperetur rogaret: « Non te, inquit abbas, suscipiam, donec proberis secundum Regulam sancti Benedicti dicen-

tis: *Probate spiritus, si ex Deo sunt* (cap. 58). Vade ergo et publice coram populo victum tuum laborando quære, aquam ad tabernas portando, ligna cadendo, equorum stabula mundando, et similia ubi opus videris faciendo. Exsequitur ille libenter abbatibus imperium, omnique rubore proenl posito vilissimis se submittit operibus. Videns hoc Mainsendis, quondam uxor ejus, nullo timore terretur, sed, ascito Theoderico Monetario, Radulfi germano totiusque urbis ditissimo, ad Sanctum Martinum pergit, filios suos Deo tradit: miniumque cum cuna super altare ponit non sine lacrymis multorum circumstantium. Theodericus vero eorum patris misericordia motus, concedente abbate, infantes ad domum suam causa nutriendi facit deferri, multoque tempore secum detinet. Mainsendis vero super ducentas marcas argenti ponit; duo moleadina super Costenten, et reliqua omnia quæ sibi maritus suus reliquerat Sancto Martino tradit; sicque omnibus spoliata pedibus abbatibus prosternitur, orans ut suscipiatur. Cui abbas: « Prius, inquit, oportet te probari. Vade ergo per urbem, et victum tuum quære nendo, texendo, lanam pectendo, et si forte tibi aliquis vir vel femina integrum panem dare voluerit non suscipias, sed frustra panis more pauperum elemosinas petentium conscissa. » Exultat femina talibus pasci deliciis, pulsoque rubore publice elemosynas petit, matronis quæ hæc videbant libentibus et per pedissequas suas copiam panum cum ea ad Sanctum Martinum mittere volentibus. Hujusmodi ergo fuit converso Radulfi et Mainsendis, cujus non credo pium Jesum posse oblivisci.

Hæc sunt vero quæ ecclesiæ nostræ contulit: quatuor molendina super Ries, quæ Scaldo sunt propinquiora. Quintum autem super Scaldum habebat; sed quia autumnali tempore, crescente aqua Scaldi, facile redundantia ejus absorbebatur, postmodum illud ex toto fecit destrui: stipites tamen in testimonium antiqui molendini jussit relinqui et reservari, ob eam solammodo causam ne quis futuro tempore aliquod molendinum sub illis quatuor usque ad Scaldum posset ædificare, quoniam, si construeretur, constaret non parvum detrimentum eis per illud facile posse contingere. Duo etiam molendina super Costenten nobis dedit cum adjacenti terra, quæ de paterno jure ei provenerat, super quam unam curtem fecit construi, quæ usque in hodiernum diem permanet: gregem etiam equarum nobis dedit, cujus proles usque in hodiernum diem in pascuis nostris servatur, de quibus et quadrigas ad excelendam terram nostram frequenter sumpsimus, et equos magni pretii nutritimus et vendidimus. Sicque in diversis expensis jam plusquam mille librarum commodum ex eis habuimus. De pecunia vero, quam conjux ejus delit, terras circa ecclesiam sitas redimimus, et alias in eadem regione emimus, quia quando ipse ad conversionem venit, non passum quidem terræ arabilis adhuc habebamus. Molendinum vero unum super Marviz habebat, sed

quando primum voluntatem habuit sæculo renuntiandi, sicut supra dictum est, Sancto Amando illud dedit, quia in ejus cœnobio quod Helnonense dicitur monachus fieri voluit, quoniam nostri cœnobii æcudum mentio aliqua apud homines facta fuerat.

63. Erat tunc temporis ejusdem cœnobii Sancti Anandi Helnonensis venerabilis abbas, nomine Hugo, qui ipsam ecclesiam Sancti Amandi ante paucos annos casu combustam a fundamentis renovans, decentissime cum claustris et turribus et officinis, sicut hodie cernitur, edificavit. Illic itaque charitatis dulcedine plenus, videns Radulfum cum uxore et filiis divitem Sancti Anandi ecclesiam reliquisse et pauperulam Sancti Martini expetisse, convocatis monachis suis in capitulo: « Ecce, inquit, fratres dilectissimi, secularis ille miles Radulfus divitiis nostris paupertatem Sancti Martini prætulit, et in paupertate ecclesia monachus fieri voluit. Charitatis itaque viacera nos habere demonstramus, et molenidini quod nobis dedit medietatem pauperi ecclesiæ Sancti Martini conferamus, sicque ejusdem molenidini beatum Martinum cum patrono nostro sancto Amando participem faciamus. » Consenserunt omnes, et ne unus quidem paternæ charitatis se degenerem fore ostendit. Sicque præfatus dominus Hugo Tornacum veniens pauperum monachorum societatem et fraternitatem in capitulo toto corpore prostratus expetivit et accepit, medietatem illius molenidini eis donavit, semperque deinceps paterna viscera se super nos habere monstravit; nam etiam quando monachi cum domno Odone deserta petere volentes, ut superius dictum est, de ecclesia Sancti Martini discesserunt, præfatus dominus Hugo abbas Sancti Anandi quinque de monachis suis, ne ecclesia Sancti Martini divino careret officio, illuc direxit, victumque quotidianum eis dirigens, usque ad reditum monachorum Sancti Martini eos ibidem morari præcepit.

64. Per hunc ergo Radulfum multi de Tornacensi urbe cœperunt ad conversionem venire, ejusque fervoris imitatores existere; e quibus Henricus vir ditissimus cum uxore sua, nomine Bertha, et filio suo Joanne adhuc lactente, duabusque filiabus Trasberga et Julitta eodem pene modo quo Radulfus ad conversionem venit. Pecuniam magnam, de qua dormitorium constructum est, cum aliis officinis, et terras quasdam ecclesiæ donavit; ipseque publice eleemosynas petere ab abbate jussus, et quod revera magno fervoris esset probatus, sic tandem monachus est factus, pluribusque annis in cœnobio nostro cellerarius existens, et boni exempli omnibus existens post xxii fere annos conversionis suæ laudabilem vitam bono fine concludens, paschali tempore in die xvii Kalend. Maii, Deo spiritum reddidit. Filius vero ejus Joannes cum Radulfo, Radulfi filio in monachico habitu nutritus, omnes ordines ecclesiasticos cum eo suscepit, et usque in hodiernum diem sacerdotali functus officio, bonæ arboris se fructum

A bonum esse ostendit. Mater vero ejus Bertha, et sorores Trasberga atque Julitta, in sanctimoniali habitu multis annis irreprehensibiliter viventes, et ipsæ de labore jam ad requiem transierunt.

65. Post hunc vero Henricum videres mirum in modum juvenes et virgines, senes cum junioribus de tota provincia sæculo relicto ad conversionem venientes, ita ut sicut in Actibus apostolorum legitur, vendentes ea quæ habebant, pretia rerum suarum domno abbati Odoni deferrent, et si quidem tunc abbas ille more abbatum hujus temporis pecunias, et facultates sibi datas voluisset retinere, et in ecclesiæ commodis expendere, non parum eam potuisset, quantum pluribus videbatur, amplificasse, sed quia tunc temporis supra memoratus Everardus Tornacensis castellanus, contra Robertum comitem Flandrensem rebellans, magnam militiam tenebat, et de terra comitis multos, tam divites quam pauperes, frequenter capiens redimi cogebat, illi, compedibus et fame oppressi, ad abbatem Odonem gregatim currebant suisque miseriis subveniri cum lacrymis exorabant. Abbas vero, eorum fletibus compatiens, pecuniam quæ sibi deferebatur abundanter eis erogabat, sicque multos redimebat.

66. Eodem tempore quidam presbyter et monachus religiosus, nomine Radulfus, genere Northmannus, qui unus ex quinque primis sociis abbatis Odonis fuerat, de horis pulsandis jussu abbatis sollicitudinem gerebat, et, sicut ejusdem officii moris est procuratoribus, in remotiori Ecclesiæ parte lectulum suum posuerat, non pro custodiendo ecclesiæ thesauro, qui nullus adhuc erat; nam nec calicem argenteum, nec crucem, nec textum abbas habere volebat, sed solummodo pro pulsatione vigiliarum diligenter providenda. Cum ergo quadam nocte, sicut idem Radulfus vir veracissimus nobis multoties retulit, in lectulo suo recubans, psalmis et orationibus pervigil insisteret, audit in choro quasi aliquam multitudinem advenientem, et modesta voce Responsorium illud de sancta Trinitate cantantem: *Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu.* Completo vero Responsorio audivit duos ad altare procedentes, et Versum Responsorii, id est *Benedictus es, Domine, in firmamento cæli*, dulcissima et protracta melodia subjungentes, finitoque Versu, rursus chorum sinem Responsorii repetisse, sicque siluisse. Cumque hoc aliquoties religiosus ille monachus audiens domno abbati Odoni et quibusdam spiritualibus senioribus secreta retulisset, omnès in commune dixerunt se dicere quod animæ honorum ibidem quiescentium essent, quæ de ecclesiæ illius restoratione Deo gratias agerent.

67. Præfatus itaque abbas, instituta et doctrinam antiquorum Patrum assidue legens, et etiam secularis illius poetæ versiculum recolens:

Dicite, pontifices: In sancto quid facit aurum?
(PERS., sat. 21, vers. 69.)

non cruces aureas fabricare cupiebat, sed omnem

quæ sibi deferretur pecuniam egentibus et oppres-
sis erogabat. Omnes tamen ad conversionem veni-
entes retinebat, sententiam Domini imitari stu-
dens dicentis : *et eum qui venit ad me non ejiciam
foras (Joan. vi, 37)*. Nullum vero antequam proba-
retur recipere volebat, et in ipsa probatione tanta
eis onera imponebat, ut omnes antiquorum proba-
tiones excedere videretur. Nam cuidam converti vo-
lenti præcepit ut saxum enorme, quod vix a pluribus
moveri posset, ultra urbem Tornacum solus duceret.
Videres hominem, nunc brachiis ac manibus, nunc
toto corpore sese saxo totis viribus supponentem,
rivumque sudoris omni ex parte emittentem, et
pro posse obedientiam magistri implere conantem.

Aliis etiam præcipiebat ut, plures dies ac noctes
sub stillicidiis domorum immobiliter permanentes,
pluviarum imbres ruentes sustinerent; sed quamvis
eis tam dura et importabilia onera imponeret, miro
tamen modo multo plures tunc ad conversionem pro
ecclesia nostra, tam milites quam clerici, venie-
bant, quam hodie venire videamus cum jam nullus
probat, imo ut veniat multis blanditiis et promissio-
nibus demulcetur.

Et siquidem tempore etiam ex canonicis Sanctæ
Mariæ aliqui ibidem conversi sunt, dominus scilicet
Amandus, qui pluribus annis prioratum Aquicinensis
Ecclesiæ tenuit, deinde abbas Marcieniensis effectus,
ecclesiam illam pene destructam, tam interius in
religione, quam exterius in divitiis renovando, cor-
rexit. Dominus etiam Walbertus, qui in Ecclesia no-
stra prior existens post multos annos in Cameracensi
episcopatu in cœnobio qui dicitur Mons S. Martini
abbas est factus, ibique defunctus. Dominus etiam
Constardus qui multis annis prioratum Ecclesiæ
nostræ tenuit; dominus quoque Bernuinus. Hos
ergo quatuor divites primò clericos, postea vero
pauperes monachos, si quomodo ab abbate Odone
probat fuerint, referre audisses, vix præ immensi-
tate lætitiæ risum tenere potuisses, videns siquidem
eos nimis esse superbos, per aliquot dies eos vaccas
mulgere, et caseum facere præcepit, sicque probatis
monasticum habitum tradidit. Et si quidem tunc
altaria quæ ipsi tenuerant recipere voluissemus, for-
sitan usque hodie ecclesia nostra exinde ditior esse
potuisset, sed quia proposuerat nec altaria, nec ec-
clesias, vel decimas accipere, sed solummodo de la-
bore manuum suarum, et de agricultura quadrigarum,
nutrimentisque pecorum suorum vivere, nihil
de ecclesiasticis redditibus quos ipsi tenuerant voluit
habere, dicens talia non a monachis, sed solum-
modo a clericis possideri debere. Et hæc quidem
ejus intentio vitæ et institutis antiquorum mona-
chorum concordabat; postea vero cognovit a mona-
chis, juxta urbem habitantibus, quos populares sive
sæculares quidam nominant, non ex toto antiquo-
rum instituta posse servari.

(27) Ne quidem hujus monasterii superest vestigium.

68. Nam cum omnes secum vult ad Deum pertra-
here, tantam multitudinem mulierum non solum
pauperum, sed et divitum suscepit, ut eis seorsum
monasterium nec esset, nec videretur posse construi.
Quamobrem considerans abbas domum lapideam,
quæ quondam fuerat prædicti Radulfi militis, et
quam ei veniens ad conversionem conjux ejus dede-
rat, non parvæ esse amplitudinis, distinctis in ea
parietibus, oratorium, refectorium, dormitorium
composuit, et lxx fere mulieres conversas ibidem in-
tromisit, sororemque suam sanctimoniam, nomine
Ereburgim, eis præposuit (27). Inter cæteras vero
mulieres, etiam Mainsendam quondam Radulphi
conjugem ibi manere præcepit, et in alia ejusdem
urbis parte totidem nihilominus conversas sub alia
magistra constituit. Mainsendis ergo post aliquot
dies gravissima ægritudine depressa, in eadem quon-
dam domo sua lectulo decumbere cogitur, sentiens
autem se magis ac magis infirmitate gravari, a præ-
fata magistra sua domni abbatis germana poposcit,
ut se faceret communicari. Tunc pro instanti ne-
cessitate, quia domus illa remota erat ab ecclesia
Sancti Martini, concessit dominus abbas ut a pres-
bytero Sancti Piatii, qui prope manebat, viaticum
et absolutionem ægrotantes converse acciperent.
Mandatus ergo dominus Hellinus presbyter a magistrâ,
ut Mainsendam cum viatico visitaret, libentissime
advenit, quia in sæculari vita parochiana ejus fuerat,
et nonnulla obsequia ab ea susceperat. Veniente ita-
que presbytero, præcepit magistra Mainsendi ut non
ei loqueretur nisi de peccatis suis. Confessa est igitur
Mainsendis presbytero, et corpus Dominicum sus-
cepit, astante magistra et quidquid dicebatur au-
diente. Recedentem itaque presbyterum Mainsendis
exorat ut sui memor esset, et pro se Deum rogaret.
Statim vero post discessum presbyteri magistra ad
eam accedens : Vere, inquit, excommunicata es, quia
contra obedientiam meam de re alia quam de pec-
catis tuis presbytero locuta es. Cui Mainsendis :
« Vere, inquit, domina, non putavi me delinquere,
quia dum rogavi ut pro me oraret, non intellexi de
salute corporis, sed remissione peccatorum meo-
rum. » Tunc illa vocans alias sorores, excommuni-
catam eam esse dixit, et ut foras expellatur præcepit.
Prostrantur omnes pedibus magistræ, misericordiam
petunt; sed impetrare nequeunt : quæ tamen
de lectulo surgere non poterat, jubente ma-
gistra cum lecto extra domum defertur, et sub
gradu ligneo per quem in curtem descensus erat,
ponitur, ita ut ablutiones coquinæ superius sitæ su-
per eam defluerent. Hi ergo per triduum jacens,
licet infirmitate gravaretur, animo tamen exultabat,
quia in domo ejus olim domina fuerat, nunc pro
Deo tribulationem sustinebat; sed quia benignus
Deus post tribulationem infert consolationem, ecce
post triduum præfatus Henricus, jam monachus fa-

etas, Jussu abbatis fascem magnam lini super caput suum deferens causa nendi, domum sororum expetit, portamque curtis ingressus, videt Mainsendam sub gradu in lectulo recubentem. Admiratus interrogat unam de sororibus, cui linum recipienti sibi loqui licebat, cur ibi sic jaceret. Audiens vero causam, nec tamen Mainsendi loqui audens, hoc tantum omnibus audientibus in consolationem ejus dicere prae-sumpsit : « O S. Alexi, qui in domo patris tui decem et septem annis peregrinus jacuisti, et exinde magnam gloriam apud Deum acquisivisti, conforta istam famulam Dei, quae in domo ejus quondam domina fuit, modo tantam tribulationem sustinet. Audiens hoc Mainsendis ita exhilarata est, ut, sicut postea multoties mihi dixit, omnino infirmitatis suae oblivisceretur. Reversus vero Henricus cum abbate ea quae audierat retulisset, abbas protinus mandavit ut cum aliis intra domum referretur.

69. Eodem anno victualium penuria et famis atrocitas totam provinciam vehementer afflixit, et abbas omnibus pauperibus ad se confugientibus quidquid habere poterat misericorditer tribuere coepit, ita ut nec in horreo nec in cellario aliquid remanserit. Tuncque demum necessitate et anxietate compulsus, fratribus per totum annum claustrum reclusis, jugique silentio domitis et quae foris agebantur nescientibus, sem sicuti erat in capitulo aperuit, magnam scilicet multitudinem virorum ac mulierum se suscepisse, et unde vel una die viverent se non habere. Obstupefacti omnes admirati sunt tantam rem cum sine alienius consilio fecisse. rogaveruntque eum ut exteriorum curam alicui viro prudenti committeret, ipse vero doctrinae et salutis animarum insistere, nec deinceps aliquem absque fratrum consilio suscipere, et quos suscipiebat non more antiquorum gravia et importabilia onera imponendo probaret, sed institutis et Regula Cluniacensis cenobii contentus esset, quod solum et fama et religione, necnon et charitate universis Galliae monasteriis co tempore praeminebat, et a venerabili abbate Hugone regebatur. Acquiescit abbas consilio fratrum, statimque domnum Henricum ordinans cellarium, Radulfo committit praeposituram, sociumque ei donat Walterum filium Huberti. Hisque tribus totius Ecclesiae commendans in exterioribus provisionem, ut sine licentia egredierentur permittit, caeteris ut secum religioni et silentio instarent indicit. Illi, de capitulo egressi, coquinam introeunt, quod fratribus praeparari posset quaerunt; sed nihil inveniunt. Ingressi deinde portam urbis, et civibus, sibi occurrentibus ac veluti de longa carceris custodia ereptis, quomodo se haberent inquirentibus, illi laeto vultu prospera omnia esse respondent; sed post paululum eis necessitatem fratrum innotescunt. Protinus cives, invicem colloquentes, et alio frumentum, alio siliginem, alio fabas dante, eos confortantes et exhortantes, hilares et laetos ad fratres remittunt.

(28) Medardum Abbatia S. Medardi an. 1671 et 73 destructa canonici regul. in parochiam S. Mar-

A Radulfus etiam, germano suo Theoderico inopiam Ecclesiae indicans, rogat ut sibi pecuniam ad emenda fratribus necessaria commodet. Protinus ille xl marcas argenti ei comodat, quas tamen nunquam postea recipere voluit; sed pro anima sua ecclesiae dimisit, unum etiam hortum super Scaldum prope Sanctum Medardum (28) valde utilem ecclesiae nostrae donavit, et in multis praeter aliis civibus semper nobis profuit; nam quando postmodum praedictus Walterus jussu abbatis templum aedificare ex elemosynis fidelium coepit, statim idem Theodericus ei centum solidos in initio dedit, ad aedificandum quoque refectorium centum solidos, et ad cellarium centum solidos. Quoties vero conventui refectionem plenariam piscium miserit, ipsi numerandum et remunerandum relinquatur pro quo misit.

70. Quantam autem inopiam panis pauper conventus illo anno integro pertulerit, vix potest credi. Panis triticeus, aut vini, nisi forte ab aliquo divite eis transmitteretur, nulla erat mentio; siligo etiam omnino deerat. Sola avena eis molebatur, de molendino relata, nec cribro, nec tamisio farina purgabatur; sed statim aqua calida superfusa panis exinde fiebat, qui coctus et monacho appositus paleis prominentibus ustilari posse videbatur, et quando cultello praecidebatur, major palearum quam micarum coram monacho videbatur acervus; et quia, juxta Salomonem, animae esurienti etiam amara dulcia videntur (Prov. xxvii, 27), monachi fame tabescentes tanta aviditate panem illum avenacium comedebant, ut de eo nec micarum nec palearum superessent. Nonnulli etiam ex illis adhuc supersunt, quorum unus est domnus Ascelinus, qui domno Henrico in cellarii provisione, vel obedientia successit, qui adhuc testatur se tunc multoties cogitasse si aliquando posset videre diem quo ecclesia Sancti Martini tam dives esset, ut ipse pane solimmodo saturari posset. Quicumque ergo successorum nostrorum haec legerint, orent pro animabus antecessorum suorum qui panem non hordeaceum, sed avenacium cum paleis comedendo, copiam eis panis triticeus patientia sua per Dei gratiam acquisiverunt.

71. Radulfus ergo, videns et sciens Ecclesiam pauperem, redditibus carentem, sine agricultura non facile posse subsistere, totum studium suum ad emendas et acquirendas terras convertit. Quatuor itaque quadrigas jumentorum in Ecclesia posuit, et terras eis sufficientes partim ex donationibus fidelium, partim emptas pecunia deputavit. Deinde quatuor domos sive mansiones, quas abusive curtes vocamus, in pago Tornacensi infra unum pene milliarium prope ecclesiam construxit, quarum prima dicitur Varnavia, secunda Dusiolpetra, tertia Longacalix, quarta Tintenias. In iis quatuor curtibz decem quadrigas posuit, terramque eis sufficientem acquisivit. Quintam curtem construxit inter Namen garetae translata sunt, ob arcem a Ludovico XIV constructam.

et Templovium in terra, quam a comite Roberto, A ut superius dictum est, pro equo suo ecclesie dari impetraverat; sextam vero apud Canfen, et septimam apud Costenten in terra que ei ex paterna hereditate provenerat, octavam apud Audolmansum super Scaldum fluvium, nonam apud Galren, decimam apud Domerias, undecimam apud Catenias.

72. Interea dominus Rabodus episcopus, qui fuit avunculus Everardi Tornacensium castellani, qui ipsam Tornacense castellum cum castello de Moritania ante paucos dies ceporat et dominationi sue subdiderat, legitimis hæredes de eis expellens, Gerulfum de Tornæo et Hugonem de Moritania, hic Rabodus vir nobilis, et magnæ probitatis existens, inter cætera quæ laudabiliter fecit, etiam cœnobium nostrum restaurare curavit, sicut supra dictum est. Sed, heu! sicut per beatum Job dicitur, quod in angelis suis Deus reperit pravitatem (*Job xv, 15*), ita etiam hic tantæ probitatis episcopus apud Romanam selem cœpit accusari, quod per pecuniam regi datam adeptus fuisset episcopatum. Unde cum multis apud papam pulsaretur, nonnulla ornamenta Tornacensis Ecclesie, pro spi redemptione vendita, suis adiutoribus dedit, nonnullos redditus altari Sancti Salvatoris de Brugis vendidit canonicis S. Donatiani; nonnullos vero alios redditus tam altariorum cæterorum quam terrarum episcopi distraxit. Cum vero iudicatum fuisset, ut cum duobus episcopis se de Simonia purgaret, magister Anselmus, tunc temporis Laudunensis scholæ doctor præcipuus, et per totam Franciam pro sua scientia famosissimus, auxilium episcoporum ei consilio suo abstulit, conscius eos secure non posse jurare eum innocentem fore. Ubi vero ei multis interventibus concessum est ut sola manu se purgaret, Hugo Lugdunensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus videns eum velle jurare, surgens coram omnibus: « Quid facis, inquit, infelix, qui male jurando animam tuam interficere quæris? desine ab hoc juramento, et nos impetrabimus, ut modo non deponaris, sed per biennium dilationem habens, postea pontificatum sponte quasi religionis vel senectutis causa honeste dimittas; si enim juraveris, ecce tibi prædico quod de hoc anno cum honore non exibis. » Episcopus, sicut creperat, manum super textum Evangelicum posuit, et se innocentem de Simonia jurans, securus de concilio exivit, et Tornacum rediit. Post paucos dies Brugis abiit, et pro infirmitate sua minui sanguine volens, dum medicus expectatur, ipse pro corporea necessitate interiora cubiculi ingreditur, ubi cum diutius moraretur, unus ex ministris eum secutus, videt eum coram se de resupinum cecidisse, et cum nimio exclamat dolore. Protinus omnes introgressi inveniunt eum, paralyti dissolutum, membrorum simul et linguæ officium perdidisse. Inter manus levatum ad lectum deferunt, et post paucos dies desens morientem. Eo itaque Tornacum deportato, et in ecclesia Sanctæ Mariæ

sepulto, succedit ei in episcopatu dominus Baklericus Noviomensis archidiaconus.

73. Radulfus autem suavit domno abbati Odoni ut si quis ecclesie nostræ vellet dare altaria sine simonia pro anima sua, non renueret ea more aliorum religiosorum abbatum suscipere. Annuente abbate, prius dedit nobis altare d'Esplicia quidam canonicus Beatæ Mariæ, nomine Wericus; deinde Baldvius cantor cum filio suo Tetberto altare de Sannium. Letbertus quoque canonicus pater domui Walteri hujus cœnobii abbat, altare de Pascheudal; sed et Gericus canonicus cum Wenemaro milite partes quasdam altaris de Templovio. Rabodus episcopus, cujus tempore cœnobium nostrum restauratum est, altare de Euregnais, Adam quoque canonicus rogante patre suo Sigero præcentore; qui cum germano suo Hermanuno præposito apud nos monachus fuit, sicut longe supra dictum est, dedit nobis quinque altaria scilicet, de Haltra, Sarra, Hisingein, Gudelengein, et Estenputh; Erpulfus clericus altaria de Villesbecca, et de Fivia. Monachi de Dunis pro quadam terra, quam supra mare habebamus a domino Simone Tornacensi episcopo, duo altaria scilicet de Boverna et de Londegein dari nobis fecerunt; Desiderius Tornacensium archidiaconus, et præpositus Insulanus, altaria de Guerra et de Liedla Geraldus episcopus, et clerici de Ecurt, pro curte de Brugis altare de Muscherum altaria de Anulino, et de Alelnis nobis dari fecerunt monachi de Lhos, pro curte, de Pevela a domino Geraldo episcopo. Omnia hæc habemus in episcopatu Tornacensi. Letbertus canonicus altaria de Zulte et de Wachines; Bartholomæus episcopus altaria de Fasti et de Proisi; Thomas de Marla altare de Froimont. Hæc tria habemus in episcopatu Laudunensi. In episcopatu Cameracensi hæc; Albertus, altare de Sirau, Wericus decanus, altari de Galren et de Quaria; Ubaldu, altare de Hachenis; dominus Odo primus abbas hujus loci, cum factus fuisset episcopus Cameracensis, altare de Malda; Odo presbyter de Bounis, altaria de Ostiolo et de Papengain; Walterus decanus Tornacensis, qui postea episcopus fuit, altare de Vais. Tetbaldus Rothnacensis præpositus, pater Radulfi Cameracensis archidiaconi, ad conversionem veniens dedit, nobis altare de Floresbech, de Ormegnis et de Balluel et de Lierda S. Martini, ad quod altare pertinebat quædam terra super Tenram fluvium, ubi præfatus Radulfus præpositus ædificavit duodecimam curtem, et optimum molendinum construxit. Deinde Mascelino Lutocensis Ecclesie præposito cum uxore sua Mainsende, et filio suo Alexandro ad conversionem veniente, nobisque duo altaria, scilicet de Bovenis et de Brantenis dante, præfatus Radulfus in iisdem parochiis tres alias curtes superaddidit, sicque quintum decimum numerum complevit: Sextam decimam apud Veson, decimam septimam apud Merbiis, octavam decimam apud Toreliis, nonam decimam apud Fro-

januam, vicesimam vero prope Brugias in ecclesiola, a qua S. Trunonis dicitur, ædificavit.

74. In pago Noviomensi prope castrum quod dicitur Torota (29) ecclesiolam unam, in honore Sancti Amandi constructam, invenit, sed ita vacuum ac pauperulam, ut non passum quidem terræ, nec domum, vel aliquid ad victum pertinens invenit. Adamato itaque loco illo solitario, et longe ab hominum habitatione remoto accedens ad domnum Baldericum, Noviomensem episcopum, Ecclesiolam illam nobis dari poposcit et impetravit. Inde contra voluntatem multorum nostri cœnobii monachorum, qui dicebant eum frustra tam procul et in tanta solitudine laboraturum, a domino abbate Odone impetravit ut illuc ire permitteret quemdam monachum presbyterum, genere Northmannum, nomine Radulfum, qui pro infirmitate corpus laborem conventus sustinere non poterat. Hunc itaque illuc mittens, nec tamen fodere aut ligone silvam eradicare cogens, sed de substantia et pecunia ecclesiæ nostræ ei tribuens, sic eundem locum Dei gratia donante provexit ut intra breve tempus plures ibi Deo servire, gauderet, ubi primo nihil præter vacuum ecclesiolam verpibus circumseptam invenerat. Canonici siquidem Novionenses, eundem locum frequentantes et solitarie Deo servire volentibus aptum esse videntes, primo de suis rebus ibi conferre, deinde ad conversionem venire, et monachi fieri cœperunt, benedictionem tamen monachi professione facta in ecclesia Sancti Martini ab abbate accipientes, inter quos quidam, nomine Petrus, aliorum canonicorum quasi pater existens, relicto sæculo monachus factus duas optimas vineas Noviomis dedit, tantæque religionis cœpit esse, ut non solum clericis et militibus, verum etiam totius provinciæ monachis se imitabilem præberet, ita ut a multis frequentaretur, et quasi divinitus datum consilium ejus audiretur; ipse tamen humilitatis esse custos, nec ordinem presbyteratus licet ab abbate et fratribus rogatus, suscipere voluit; nec advenientibus nisi accepta a priore licentiâ loqui consensit; ipsum autem priorem frequenter de elemosyna pauperibus commovebat.

75. Quodam tempore cum lames nimia totam provinciam opprimeret, et præfatus prior Radulfus de fratrum penuria sollicitus pauperibus more solito elemosynas erogare trepidaret, dominus vero Petrus ne aliquid de consueto numero minueretur suaderet, ecce subito pauperibus supervenientibus minister panes defecisse respondit. Cui dominus Petrus: «Vade, inquit, et quære si forte aliquid frustum panis in arca remanserit.» Cum vero minister se eadem hora vacuum arcam dimisisse diceret, ille vero ad quærendum instigaret, minister instantia ejus fatigatus ad arcam rediit, et quam paulo ante vacuum dimiserat, usque ad summam superficiem repletam panibus invenit. Ex fide ergo ejus cœpit idem prior

(29) *Torota*. Prope Compendium; inde nobilis familia nomen traxit, quæ produxit viros illustres sago et infulis.

A Radulfus omnibus supervenientibus pauperibus sic abundanter tribuere, ut nulli omnino panis negaretur. Quanto vero plus erogabat, tanto magis substantiola domus Dei nutu augmentari videbatur, ita ut usque in hodiernum diem præfata Sancti amandi ecclesiola a vicinis multum diligatur et frequentetur; jamque non solum de noviomio, sed etiam de Compendio aliisque propinquiore locis plures, tam viri quam matronæ, ad conversionem venientes, eidem loco multa conferant; fratresque Tornacenses qui contra Radulfum præpositum prius murmuraverant quod pecuniam de Tornaco transmitteret, nunc gaudent et laudant quod voluntati eorum non crediderit. Præfatus autem dominus Petrus, multoties nobis familiariter loquens, dicebat se in cathedra Sancti Petri natum et baptizatum fuisse, et ad conversionem venisse, addens se credere quod in eodem festo moriturus esset; quod et contigit; nam in cathedra Sancti Petri de labore, sicut credimus, ad requiem transiens, in claustro prope ostium ecclesiæ Sancti Amandi cum magno fratrum et cum provincialium luctu sepultus est. Ipse autem præfatus prior Sancti Amandi Radulfus, quem genere Northmannum fuisse diximus, habebat in ecclesia nostra tres germanos magnæ religionis viros, dominum scilicet Guillelmum, Godefridum et Rogerum, qui cum domno Odone abbate a primo tempore conversi fuerant, paupertatisque onus cum eo sustinuerant.

76. Unus ex his supra memoratis, Godefridus, scriptor peritissimus fuit, multosque codices in Ecclesia nostra scriptos dimisit, *Moralia* scilicet beati Gregorii super Job: 222 voluminibus divisa; *historiam* etiam optimam, quæ a *Paraboliis* Salomonis incipiens omnes prophetias et apostolorum actus atque epistolas continet; *missalem* in quo quotidie utraque missa in conventu cantatur, *textum Evangeliorum*, Augustinum De civitate Dei, et *Enchiridion* ejus, multosque alios libros (30), qui ex similitudine pennæ ab eo scripti fuisse facile possunt adverti. Hic ergo Godefridus cum adhuc in juventute positus, post plures codices scriptos dominum abbatem ægotantem sanus visitans ei colloqueretur, subito ipse infirmitate comprehensus nobis mirantibus ad lectum defertur, et post triduum oleo sancto ungitur. Cum vero aliis recedentibus ego, qui domino abbati serviebam, cum eo remansissem et quomodo se haberet quærerem, ille nihil omnino mali vel doloris se sentire respondit; suadenti vero mihi ut se supra cilicium ad terram deponi permitteret, quatenus exemplo beati Martini etiam duritiem et asperitatem terræ sentiret, illico libenter consensit. Depositus ergo rogavit me ut ei fidem Catholicam, id est *Quicumque vult*, etc., legerem, quo facto interrogavi eum si vellet tabulam pulsari, et conventum pro suo exitu evocari. Respondit se nihil mali

(30) *Libros*. Nonnullos codices mss. ex his transulit in suam Bibliothecam illustris. D. Carolus le Tellier archiep. Remens. anno 1668.

sentire, fratres tamen libenter velle videre. Protinus ego currens tabulam festinanter pulsavi. Conveniunt fratres, litaniam circa ægrotum decantant. Cumque genibus flexis, et aure ori ejus apposita interrogassem si fratres videret, si ea quæ dicebant audiret, respondit se et fratres videre, et sanctorum nomina audire, nihil se doloris sentire, sed in magna lætitia esse. Quo dicto statim spiritum emisit, non sine luctu et damno totius Ecclesiæ nostræ. Hujus socius in scribendis libris fuit D. Gislebertus a D. abbate Odone cum Theoderico filio Radulfi præpositi in schola nutritus, qui et ipse scripsit historiam totius Veteris Testamenti, necnon et duos grandes et valde utiles libros amplissimæ ac lucidæ scripturæ, in quibus continentur Lectiones omnium Dominicarum et festivitatum totius anni, quorum unus æstivalis, alter vocatur hiemalis; qui obiit in Purificatione beatæ Mariæ cum maximo luctu totius nostri conventus.

77. Cum vidisset igitur dominus Radulfus præpositus, aliquantulum sibi juxta votum contigisse de ecclesiola Sancti Amandi in pago Noviomensi, etiam Laudunensem regionem expetiit, vidensque ibi pro bello, quod erat inter Thomam de Marla et Rogerum de Petreonte, plures terras ac villas vacuas desolatasque remansisse, data pecunia eidem Rogero rogavit eum, ut pro salute animæ suæ de eadem terra aliquid daret Ecclesiæ nostræ, ubi possemus laborantes proficere. Statim Rogerus assensu Ermen-gardis conjugis suæ dedit nobis vacuum terram in loco qui dicitur Canteliva, et coram domino Ingel-ranno tunc temporis Laudunensi episcopo confirmavit. Nec mora: Radulfus domum unam ibi construxit, vidensque terram fertilem et sufficientem, quatuor carrucas ibidem posuit, ovis ac bobus replevit. Inde ad alium principem, qui vocabatur Gerardus de Cherisi, accessit; dataque ei non modica pecunia rogavit ut et ipse imitando Rogerum aliquid pro anima sua daret ecclesiæ Sancti Martini: tunc ille terras quas habebat apud Liviri et Brangicurtem nobis dedit, et quia de feodo regis erant, per Ludovicum regem Francorum fecit confirmari; hocque fuit primum privilegium quod ecclesia nostra de regibus habuit. Sic ergo Radulfus unam curtem apud Liviri, et alteram apud Brangicurtem construxit; molendinum etiam, quod prius destructum erat reparavit. Quartam etiam curtem non procul ab aliis in villa quæ dicitur Moncellis construxit; quæ tamen non ex unius, sed ex multorum donatione et agricultura consistit. Post aliquod vero tempus, cum præfatus Thomas de Marla videns curtem nostram abundantia pecorum repletam, cupiditate ductus, eam deprædatus fuisset, indeque excommunicatus absolvi deponeret, altare unum in villa quæ dicitur Foimons pro prædæ restauratione nobis dedit, et privilegio episcopi Laudunensis, de quo illud in feodo tenebat, confirmari fecit; sic illius facti absolutionem recepit. Has ergo quatuor curtes sæpe dictus Radulfus præpositus in pago

A Laudunensi construxit, et per eas non parum ecclesiam nostram ampliavit.

78. Aliam etiam curtem in pago Suessionensi construxit in nemore de Pinon, et privilegio domini Lisiardi Suessorum episcopi confirmari fecit; filiumque suum Walterum ad construendum in eodem loco posuit, ita ut ecclesiam lapideam ex elemosynis fidelium in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ ibidem ædificatam, a præfato episcopo consecrari impetraverit.

79. In his itaque domibus, sive, ut usitatus dicamus, curtibus, quas in diversis locis præfatus Radulfus præpositus construxit, plus quam sexaginta carrucas posuit, sicque Deo juvante, tam ex agricultura quam ex nutrimentis pecorum toti conventui ecclesiæ nostræ in virtute et vestitu necessaria providebat; super quo dominus abbas Odo valde gaudebat, et Deo gratias agebat, quod sibi talem virum dedisset, qui se a sollicitudine et tumultu exteriori prorsus immunem et liberum esse fecerat: commissa namque ei totius ecclesiæ nostræ cura exteriori, ipse religioni et silentio tam ferventer insistebat, ut multoties integro mense de clastro non exiret, sed jugiter lectioni intentus, scribendis libris totum studium daret; scriptorum quippe copiam a Domino sibi datam exsultabat, ita ut si claustrum ingredereris videres plerumque XII monachos juvenes, in cathedris sedentes et super tabulas diligenter et artificiose compositas cum silentio scribentes; unde omnes libros Hieronymi in explanatione prophetarum, omnes libros beati Gregorii, et quoscunque invenire potuit B. Augustini, Ambrosii, Isidori, Bedæ, necnon etiam domini Anselmi tunc temporis abbatis Beccensis, postea vero Cantuariensis archiepiscopi, tam diligenter fecit describi, ut vix in aliqua vicinarum ecclesiarum similis inveniretur Bibliotheca, omnesque pro corrigendis libris suis de nostra ecclesia peterent exemplaria. Magni nominis, magnæque religionis tunc erat in cœnobium nostrum, quia in toto archiepiscopatu Remensi eo tempore non nisi tres inveniebantur ecclesiæ, quæ consuetudines Cluniacenses servarent, Acquiciniensis scilicet, Hamigemiensis et nostra. Cluniacense si quidem cœnobium tunc in toto regno D Francorum erat excellentissimæ religionis, quoniam nondum germinaverat rigor Cisterciensis, nec de domno Norberto adhuc aliqua mentio erat.

80. Ea tempestate dominus Lambertus cœnobii Sancti Bertini abbas effectus, cum videret ecclesiam suam præ nimia dissolutione sic destitutam, ut vix pauci monachi in ea subsistere possent, summa necessitate compulsus domnum Hugonem, præfati cœnobii Cluniacensis tunc temporis famosissimum abbatem, expetiit, ejusque magisterio seipsum cum tota sua Ecclesia committens, professionem publice in ipso cœnobio fecit, sicque susceptos ab eodem domno Hugone XII monachos secum reducens, et ecclesiam Sancti Bertini eis regendam committens, in tantum brevi tempore gratia Dei juvante per eos

profecit, ut ubi prius vix XII monachos invenisses, postmodum centum quinquaginta omni abundantia refertos reperisses. Quod cernens inclytus comes Flandrensis Robertus, quia jam Jerusalem capta in terram suam redierat, sumptos ex eodem cœnobio Sancti Bertini monachos in ecclesiam Sancti Vedasti Atrēbatensis, sanctique Petri Gandensis posuit, nullumque eas correxit. Dominusque Odo venerabilis abbas Sancti Remigii Remensis susceptos a præfato abbate Sancti Bertini monachos in cœnobio suo posuit; deinde Ludovicus rex Francorum videns alias ecclesias per easdem consuetudines proficere, in cœnobio Sancti Medardi Snessionensis eas violenter servari fecit; sicque per gratiam Dei vix jam invenitur in Francia, vel Flandria aliquod cœnobiū in quo non videas Cluniacenses consuetudines servari: sed cum ut prædictum est inter vicinas ecclesias magna fama, prosperitate cœnobiū nostrum floreret; ecce subito cecidit corona capit' nostri, et deficit gaudium cordis nostri.

81. Dominus siquidem Manasses Remorum archiepiscopus, ad concilium generaliter mandans alios abbates, inter alios nominatim evocavit Odonem abbatem Sancti Martini Tornacensis, cumque exiōde admirantes quid de concilio nobis referretur, attoniti et suspensi expectaremus, ecce repente audimus ad Cameracensis sedis episcopatum eum fuisse electum, et sine mora ab archiepiscopo et comprovincialibus episcopis consecratum (an. 1105). Quis eo die luctus totum conventum nostrum repleverit, quis singultus pectora nostra concusserit, nullus facile explicare poterit. Vix tamen octo dies transierant, et rursus nobis quædam redditur consolatio, quoniam ipse, rebellante ac resistente Gualchero episcopo, pacifice ingredi non valens Cameracensium urbem, rursus nobis ab archiepiscopo remittitur, et per annum integrum nobiscum demoratur. Quæ autem ejusdem rebellionis causa fuerit, paucis aperiendum videtur, licet a cœpta narratione digrediamur.

82. In vita beati Gregorii legitur quod cum ad apostolicæ sedis regimen fuisset electus, et reluctaretur, Romani assensum Mauricii imperatoris petierunt, et per eum in sede pontificali electum leverunt; sed et beatum Eligium et sanctum Audœnum, a Dagoberto Francorum rege ad pontificatum electos et promotos fuisse legimus; cumque idem etiam multis aliis in locis legatur, sanctos scilicet viros a regibus ad pontificatum fuisse promotos, ecce subito Henrici senioris imperatoris temporibus papa Romanus, qui primum vocatus est Hildebrandus, postea vero Gregorius septimus, prohibet ne quisquam ab eo eligatur, vel promoveatur, et omnes qui ab eo promoti fuerant, vel baculum seu anulum de manu ejus susceperant, excommunicantur et deponuntur; in toto etiam regno ejus, in partibus duntaxat Tentonicis divinum officium interdicitur. Fit maxima sanctæ Ecclesiæ perturbatio, ita ut multi dicerent tunc impleri illam

A prophetiam Ezechie regis: *Ecce in pace amaritudo mea amarissima* (Isa. xxxviii, 17). Amara namque fuit Ecclesiæ amaritudo tempore martyrum a paganis occisorum, amarior tempore hæreticorum, amarissima in pace Christianorum. Henricus namque imperator non ferens auferri sibi dignitatem antecessorum suorum, et dicens papam non hoc facere pro libertate Ecclesiæ, sed potius ut sub occasione et prætextu justitiæ majorem posset pecuniam congregare, alium papam elegit, nomine Guibertum, eumque qui se excommunicaverat facit excommunicari, et contra præceptum ejus in regno suo divinum officium cogit celebrari. Dehinc congregato exercitu Romam obsidet, totamque provinciam devastat. Gregorio papa moriente, succedit Urbanus (an. 1095), et eadem quæ antecessor ejus statuerat, confirmat, atque inter cætera quæ in Claromontensi concilio decrevit, etiam Gualcherum Cameracensem episcopum pro eo quod episcopatum per pecuniam adeptus fuerat, et virgam atque anulum de manu imperatoris susceperat, excommunicationis gladio percutit, et ab episcopali officio deponit; ille violentia regali sultus pluribus annis episcopatu superbe præsidet, et contra papæ præceptum in urbe Cameracensi divinum officium celebrari jubet. Urbano papæ morienti Paschalis succedens, et Gualcherum in diutina obstinatione pertinaciter perseverare dolens, missis litteris Manassæ Remensi archiepiscopo apostolica auctoritate præcipit, ut congregatis comprovincialibus episcopis Cameracensi Ecclesiæ episcopum omnia dilatione eligat et consecret. Sic ergo abbas noster dominus Odo eligitur et consecratur. Sed quia archiepiscopi auctoritate Gualcherus expelli non valet, abbas noster jam consecratus nobis remittitur, et episcopale quidem officium ubique gerit: ingressum vero urbis et redditus regales non habet.

83. Interea callidus papa Henricum adolescentem filium Henrici imperatoris litteris adversus patrem concitat, et ut Ecclesiæ Dei auxilietur admonet; ille regni cupidus, et gaudens se competentem occasionem ex apostolica auctoritate invenisse, contra patrem særocity armatur, eumque regno propellit, ita ut præter Autbertum Leodiensem episcopum nullum inveniret qui sibi adhæreret. Juvenis frendens eo quod contra voluntatem suam a prædicto episcopo pater suus in urbe Leodiensi retineretur, exercitum congregat, et in die sancto Parasceves Leodium violenter intrare parat. Præcedente igitur feria quinta cum episcopus, jam vespere sibi i, ex more ecclesiastico pedes canonicorum lavaret, et cœnam Dominicam celebraret, ecce subito nuntiatum milites juvenis regis castrum quod Visetum dicitur obtinuisse. Exsiliunt cum impetu Leodienses, et præcedente Namurcensi comite obviam venientibus ire festinant. Ecce autem dum militia novi regis inconsulte et præpropere pontem Mosellæ fluminis conscendit, repente pons fluminis frangitur, et quingenti fere milites loricati et armati cum equis

In flumine corruentes necantur. Sicque rex juvenis, A quod contra patrem tam solempni die pugnare voluisset, sero renitens, non sine magna confusione retrocedere, Moguntiam redire compellitur, sed quia jam totum regnum excepto Leodio obtinuerat, rursum resumptis viribus contra patrem armatur, donec pater omni principum auxilio destitutus, in quodam castello ab eo includitur. Exstat quædam epistola (51), ab eodem patre Philippo regi Francorum directa, in qua de filio suo conqueritur; quam si quis legerit, et non fleverit, viletur mihi duri esse cordis.

84. Mortuo ergo patre Henrici Henrico seniore (an. 1106), non quidem armis sed tristitia cordis, filius ejus, jam optato regno potitus, mandavit Cameracensibus ut Gualcherum excommunicatum ab urbe pellerent, dominum Odonem reciperent. Tuncque primum dominus Odo, urbem sedis suæ pacifice ingreliens, præcepit nobis ut abbatem eligeremus, et consilio ejus dominum Segardum priorem nostrum elegimus, virum religiosum, jejuniis et orationibus deditum, qui jam a multis annis prioratum Ecclesiæ nostræ tenerat. Præfatus vero Henricus regum adeptus, sed in patris sui sententia permanens, nec antiquorum regum dignitate carere volens, qui episcopos eligere consueverant, congregato exercitu Romam tendit, dicens se pro consecratione et corona de manu domini papæ suscipienda illuc ire. Susceptus itaque a Romanis cum magno gaudio et processione, venit ad Sancti Petri ecclesiam, ubi dominus papa residens eum expectabat. At ubi ex more pedibus papæ submissus ad osculum ejus levatus est, protinus proditorem et perfidiam diu præmediatam aperuit, voceque Teutonica signum dans militibus armatis dominum papam, quem jam osculatus fuerat, cum omnibus cardinalibus, qui eum pro tam festiva processione circumdederant, violentè captum in sua castra duxit, et custodiæ mancipavit, pluresque Romanorum qui sibi resistere voluerant, trucidavit; cum exercitu enim magno venerat. Illi autem nullam doli suspicionem habentes, omnino ad bellum imparati erant, ideoque non mirum fuit si facile sunt superati. Papa ergo videns periculum non solum episcoporum et cardinalium, qui secum capti erant, sed totius regionis quam hostiliter, non ut imperator, sed ut tyrannus devastabat, pro imminente necessitate magis voluit sententiam ad tempus mutare, quam his non providere quorum cervicibus gladius imminerebat; concessit itaque, regi, et etiam privilegii sui auctoritate confirmavit, ut assensu ejus electiones pontificum fierent, electis autem per virgam et annulum investituram faceret; cum vero rex hujus concessionis sdejussionem quæreret, papa ei corpus Domini in ore posuit. « Hoc, inquit, corpus Domini tibi trado loco sdejussoris, quod de iis quæ tibi promisi nihil ulterius violabo. » Sic itaque rex lætus

papam cum omnibus quos ceperat dimisit, et in terram suam, id est in Lotharingiam, rediit, filiamque Henrici regis Anglorum Leodii, sibi a patre cum multis divitiis præsentatam, uxorem duxit (an. 1114), divino tamen judicio non diutina prosperitate gavisus est, sed præfatam reginam viduam sine prole relinquens, regno simul et vita citius privatus est (an. 1125). Siquidem post discessum ejus ab urbe Roma diversi pontifices in unum convenientes, et Apostolicæ proditorem eum infamantes, paremque Judæ eum fore dicentes, qui post osculum et per osculum tradidit Dominum, privilegium quoque illud quod ei papa dederat, non privilegium sed pravilegium vocantes, sententia anathematis eum percusserunt, et quidquid dominus papa necessitate compellente dispensative fecerat, irritum esse decreverunt.

85. Quidam clericus, nomine Norbertus, qui in eadem captione capellanus imperatoris fuerat, videns tantam nequitiam domini sui regis, poenitentia ductus pedibus domini papæ se prostravit, et absolutione ab eo suscepta sæcularem vitam relinquens, in Franciam venit, et in episcopato Laudunensi locum quendam solitarii reperiens qui Præmonstratus dicitur, ibidem Deo sub regula sancti Augustini, imo multum rigidiori et arctiori servire cepit, sicque per Dei gratiam brevi tempore profecit, ut nullum post apostolos videamus hodie tantum fructum in Ecclesia fecisse; nam cum necdum conversionis ejus tricesimus annus sit, jam fere centum monasteria a sequacibus ejus per diversas orbis partes constructa audivimus, ita ut etiam in Jerusalem usque regula eorum servetur; nam ut de aliis taceam, in urbe Laudunensi commissa est ei a domino Bartholomæo episcopo quædam pauperula ecclesia, in honore sancti Martini constructa, in qua idem Norbertus paucos ex fratribus suis ponens, abbatum eis præfecit virum religiosum, nomine Walterum, cui Deus tantam gratiam contulit, ut hodie in ipsa ecclesia fere quingenti fratres degere videantur; jamque ex ipsa x fere alia monasteria processerunt. Ipse vero Norbertus, postmodum in urbe Magdeburgensi archiepiscopus factus, tempore Lotharii imperatoris, qui Henrico successit, defunctus est. Sed nunc jam ad nostram cœnobiū redeamus.

86. Cum dominus Odo fere XIII annis illud rexisset, episcopus factus dominus Segardo priori nostro illud regendum reliquit, quo tempore maxima tribulatio nobis supervenit. Canonici siquidem Tornacenses, jam domno Odone episcopo facto, ne aliquem extraneum sepelirent nobis interdiceret cœperunt, dicentes ecclesiam nostram non esse abbatiam, sed potius juris sui capellam, nec nos in ea remansuros, nisi quandiu ipsi vellent: unde duo archidiaconi Cameracenses, Anselmus scilicet et Radulfus, filius domini Tetbaldi monachi nostri, qui

(31) Epistola. Edita a Reinero Reineccio ad Vitam Henrici IV inter ejus epistolas.

frequentabant episcopum suum, adhuc nobiscum commorantem, tali contradictione canonicorum Tornacensium commoti, cum litteris depretatoriis domini Odonis episcopi Romani petiverunt, privilegium domini Paschalis papae nobis detulerunt: in quo nobis concedebat ut omnes qui apud nos sepeliri vellent, nisi excommunicati essent, libere et absque ulla contradictione sepeliremus; adjunxerunt etiam; plurimis nostrum ignorantibus, ut decimas laborum nostrorum, quos circa monasterium laboramus, ulterius non solverethis, quoniam a domino papa nobis remittebantur. Quod ut canonicis innotuit, illico contra insurgunt, totumque orbem adversum nos inclinant, incendiis et rapinis Ecclesias nostram valde perturbant. Quinque cenobii nostri praepositi esset frequenter superior memoratus Radulfus, canonicorum vero Gonterus filius germani ejus, Tetberti, dum inter se non solum ecclesiasticis, sed etiam saecularibus armis decertarent patris et nepos, videbatur inter duas Ecclesias geri non solum civile, sed etiam plusquam civile bellum. Dominus tamen pater nunquam auxilium suum nobis impendere destitit; sed ad se frequenter redeuntibus pie consuluit, unde etiam hujusmodi litteras B. Idrico episcopo nostro inter multas alias transmisit.

87. Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Baldrico Noviomensi seu Tornacensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Fraternalitati tuae jam seclendas litteras misimus; etc. *Vide in Paschali, Patrologiae tom. CLXIII, epist. num. 553.*

88. Clerici namque Tornacenses, Roma reversi et omnia quae dominus papa eis sibi promississe dixerat praetergressi, rursum nos incendiis devastare, militibus etiam ut nostram diriperent, pecuniam dare coeperunt; quadam vero die advesperascente servientes suos ad curiam nostram Dusiolpetram praedendam transmiserunt. Quod cum domino abbati Segardo nuntiatum fuisset, praemisit quendam monachum, nomine Gerulfum, qui in vita saeculari strenuus miles fuerat; optimatissimae regionis cognatus erat; ad reprimendam audaciam raptorum. Illi autem curiam armis et multitudinem venientes, curiam praedati sunt, monachumque sibi resistere volentem tam viriliter verberaverunt, ut eum in lectulo ad ecclesiam nostram necesse esset referri. Unde cognati ejus vehementer commoti, post paucos dies contra clericos et fautores eorum convenerunt; in quo bello ex servientibus eorum decem et octo occiderunt; quorundam vero pedibus abscissis omnes pariter in fugam converterunt. Dixerunt etiam quidam ex militibus se in eodem certamine vidisse S. Martinum in aere, super equum alatum sedentem et adversarios exerto gladio effugantem; et cum multo major eorum numerus quam nostrorum fuisset, nestra tamen victoria cessit. De qua victoria videns dominus Segardus abbas quosdam juvenum nostrorum et saltantes, ingressus ecclesiam et coram altari prostratus, vehementissime fletu copit, tam pro animabus eorum qui interfecti fue-

rant quam pro periculo fratrum qui exinde exstiterant. Unde protinus convocatis omnibus in capitulum; praecipit ut sequenti die ibidem conventus unanimiter in pane et aqua jejunaret, et sicut in Parasceve nudis pedibus mane surgentes post Primam totum psalterium legerent, et processionem facerent; in capitulo etiam omnes generaliter disciplinas susciperent, cuius devotio quod Deus placuit protinus effectus monstravit.

89. Adhuc enim nobis in capitulo sedentibus, ecce subito Everardus castellanus, tertius regionis princeps; cuius longe superius mentionem fecimus; insperatus ostium claustrum pulsavit, et ut in capitulum venire permittetur rogavit. Ingressus igitur cum quibusdam viris sapientibus: « Valde, inquit, domini mei, de restauratione hujus ecclesiae gravissimus sumus, cujus cum necdum vicestimus compleatur annus, jam de ejus destructione nihilominus valde contristamur; scimus enim fervere quod clerici vobis injuste prohibent sepulturam eorum qui non sunt sui parochiani, et nihilominus vos eis injuste decimas suas vultis auferre; Hec enim terras nostras pro animarum nostrarum salute dederimus; decimas tamen dominae nostrae Sanctae Mariae vobis dare non potuimus. Quod ergo vobis dedimus tenete; et Sanctae Mariae; vos sancti viri, nolite auferre quod nos peccatores ei dabamus. Si vero ei jus suum, quod jam quingentis annis tenuit, vultis auferre, nescio quid vobis praesit saecularem vitam reliquisse; quoniam (ut salva gratia vestra dicam) cupidiores et rapaciores, atque peiores nobis esse videbimini, qui licet pauperibus sua auferamus; Deo tamen suas decimas reddimus. Unde precor vos, dulcissimi domini mei, quatenus ab incepta desistentes pertinacia, pro singulari et insolita libertate provinciam non perturbetis, sed vicinarum abbatiarum, quae antiquiores et ditiores vobis sunt, morem sequamini, et nos eandem libertatem sepulturae quam ipsi habent, vobis nolint clerici, faciemus vobis concedi; si vero precibus nostris acquiescere nolueritis, tunc utique contra totrentem brachia tenditis, quoniam nos nullo modo patiemur dominicae nostrae decimas suas auferri: Hinc ergo praesati principis orationi conventus noster acquiescens, statim ejus cessit; sicque statim die convenientibus vicinis abbatibus multisque aliis ecclesiasticis personis utriusque statutum est, et chirographo confirmatum est, ut nos more solito daremus decimas et de sepultura idem nobis liceret quod ecclesiae Sancti Anandi et caeteris vicinis ecclesiis. Finita itaque concordia; clerici qui dudum nos radicibus evertere conabantur, tanta nobis rursus conjuncti sunt amicitia, ut ipse praefatus Gonterus praepositus vir strenuissimus, nostris necessitatibus omni conatu subveniret, et mala quae nobis tempore discordiae fecerat; nobis servitiis et auxiliis dillere et emendare studeret. Tanta ergo deinceps dilectio et familiaritas inter nos et illos fuit, ut praeter caeteris vicinis Ecclesiis ad invicem amoris vinculo conjungerentur;

Unde etiam in negotio, quod post factam concordiam A protinus inceptum, quasi fratres et socii eis fu-
 ius. Est autem huiusmodi negotium.

90. Tornacensis civitas olim proprium habuit
 episcopum. Unde in vita sancti Medardi legitur quod,
 cum esset puer in schola discens, prædixit Eleuther-
 ium, quemdam comparem suum, summum Dei pon-
 tificem in urbe Tornaco futurum : quod postea rei
 probavit eventus. Cum ergo beatus Eleutherius in
 urbe Tornaco, sanctus vero Medardus in Vermandensi
 factus fuisset episcopus, Ludovicus rex Fran-
 corum, quem baptizavit sanctus Remigius, Torna-
 cum venit, eundem sanctum Eleutherium (32) ro-
 gavit ut pro peccato quod commiserat et confiteri
 erubesceret, Christi misericordiam imploreret : quod
 vir Dei faciens, ab angelo se exauditum esse cogno-
 vit, ipsumque regi crimen scriptum attulit. Unde
 rex exhilaratus Deo, et beato ejus confessori gratias
 retulit, multaque dona ei relinquens ad propria
 rediit. Postea contigit ut beatus Eleutherius Torna-
 censis episcopus, præ nimia senectute et infirmitate,
 caligantibus oculis, officium episcopale implere non
 posset; pro antiqua ergo familiaritate rogavit san-
 ctum Medardum Vermandensem episcopum ut se
 juvaret ad exiendos ordines sacros et consecrandas
 ecclesias, cæteraque peragenda officia episcopalia.
 Acquievit ille, sæpiusque visitans Tornacum, et
 verbum Dei prædicans non modicum favorem adeptus
 est totius cleri ac populi. Cum vero defunctum
 beatum Eleutherium idem sanctus Medardus missa
 celebrata in ecclesia Sancti Petri Blandiniensis so-
 lenniter sepelisset, et clerici Tornacenses ad eligen-
 dum episcopum convenissent, videntes religionem
 et probitatem sancti Medardi, sicut Suessionis in
 Vita ejus scriptum reperi, eum sibi elegerunt epi-
 scopum, dicentes quod sicut vivente beato Eleutherio
 per aliquod tempus utrumque episcopatum bene re-
 xisset, ita etiam post obitum ejus facere posset.
 Reluctatur vir beatus et contradicit, dicens nec cano-
 nicum, ne possibile sibi esse ut duos episcopatus
 teneat, ideoque se tantum onus non suscepturum,
 cujus gravamine pressus deficeret. Tornacenses in-
 cepta sententia permanentes beatum Remigium
 tunc temporis Remorum archiepiscopum adeunt, et
 ut ei Tornacensis Ecclesiæ providentiam injungeret
 deponant. Flexus eorum precibus sanctus Remigius,
 simulque considerans et eorum devotionem, et beati
 Medardi religionem, obedientiæ vinculo Tornacensis
 Ecclesiæ ei injungit sollicitudinem. Postmodum au-
 tem sanctus Medardus sedem episcopalem mutavit,
 et de urbe Vermandensi Noviomum eam transtulit,
 sicque duos episcopatus, Noviomensem scilicet et
 Tornacensem, in vita sua retinuit; post obitum
 quoque ejus successores ipsius, Noviomenses scilicet
 episcopi utrumque episcopatum tenuerunt; seroque
 Tornacenses clerici se sanctum Medardum elegisse

(32) *Eleutherium.* Eleutherius et Medardus multo
 post Clodovei obitum episcopi fuerunt, postque Remi-
 gii decessum.

A pœnituerunt, videntes quod semel concesserant se
 ulterius non posse mutare.

91. In Vita sancti Remigii Remorum pontificis
 continetur quod tempore ejus Remensis Ecclesia
 metropolis duodecim episcopo sub se habebat, scilicet
 Silvanectensem, Catalaunensem, Ambianensem, Bel-
 vacensem, Suessionensem, Laudunensem (qui ar-
 titiquitus non fuerat, sed ab ipso sancto Remigio
 institutus est, dans ei de suis municipiis cum ipso
 Lauduno qui de parochia Remensi exstiterat) No-
 viomensem, Alrebatensem, quem etiam primus ordi-
 navit (33), Cameracensem, Tornacensem, Morinen-
 sem et Boloniensem.

92. Defuncto beato Medardo, atque Suessionis
 sepulto, Lotharius rex Francorum filius supra dicti
 Ludovici ecclesiam super corpus ejus edificavit. B
 Post aliquot vero annos idem rex moriens, et in eo-
 dem loco sepultus, quatuor filios hæredes regni re-
 liquit Karebertum, Guntrannum, Sigebertum, Chil-
 pericum, qui regnum inter se dividentes, Karebertus
 sedem sibi constituit Parisius, Guntrannus Aurelia-
 nis, Sigebertus Remis, Chilpericus Suessionis. Chil-
 pericus duxit uxorem, nomine Audoveram, habens
 concubinam, nomine Fredegundem. Quæ Fredegun-
 dis Audoveram reginam tali fraude decepit : suasit
 ei ut filiam, quam ex Chilperico habebat ipsa de
 sacro fonte, non alia susceperet : quod illa se-
 ducta fecit. Quamobrem a marito suo separata est,
 sicque Fredegundis concubina in conjugium transiit.
 C Episcopus qui puerum baptizavit exilio damnatur.
 Franci, qui sub ditione Chilperici erant, ad Sigeber-
 tum transeunt; Chilpericus vero fugiens fratrem
 suum, petiit civitatem Tornacum, quæ in divisione
 sua continebatur, quem cives ejusdem urbis susce-
 perunt, et cœperunt pugnare contra præfatum Sig-
 bertum, qui congregato exercitu obsedit in urbe
 Tornaco fratrem suum. Fredegundis vero Chilperici
 uxor verens, ne populus Tornacensis pertæsus obsi-
 dionis, se et maritum suum traderet inimicis, con-
 vocavit duos juvenes ferocis animi, pollicens eis præ-
 mia et honores, si regem Sigebertum interficerent.
 Qui consiliis ejus acquiescentes regem adierunt, et
 quasi ei aliquid secretius locuturi, seorsum evocave-
 runt; deinde pugionibus interfecerunt. Chilpericus
 D vero a Tornaco egressus exercitum ad se reduxit,
 fratrem vero suum in vico qui dicitur Lambrias
 juxta Duacum sepelivit, civibus Tornacensibus gra-
 tias reddidit, et ecclesiæ beatæ Virginis Mariæ multa
 beneficia contulit pro salute animæ suæ et animæ
 fratris sui, qui improvise interemptus occubuerat,
 jura sua regalia, quæ in eadem civitate possidebat
 inter episcopum et clerum distribuit; episcopo de-
 legavit monetam civitatis, mairian, justitiam, distri-
 ctum, advocationem hominum Beate Mariæ, wionagia
 plaustrorum et vehiculorum, quæ venalia in civita-
 tem asserunt. Clero vero tribuit teloneum, pontina-

(33) *Ordinavit.* Id est restituit; jampridem enim
 sedes vacaverat.

giam, ut ex eorum redditibus vestimentorum suorum necessaria compararent, et ut victum copiose et sufficienter haberent, omnem terram quæ jacet inter duas fluvios, Rîes scilicet et Mairam, eorum ditioni subdidit, ut ex ejus agricultura absque penuria sustentarentur. Cunctaque molendina quæ tunc erant in Scaldo eis superaddidit, sex ex iis episcopo reservatis cum quinque quadrigis terræ. Foragia vero cambarunt, vel quod scyphicationes apothecarum alii vocant, et redditus vasorum vini, inter utrosque æquis partibus divisit. Hoc itaque modo amplificata ecclesia Beatæ Virginis Mariæ cum honore ad propria rediit; deinde confirmatus in regno corpus fratris sui Suessionis transtulit, et juxta patrem suum sepelivit in ecclesia Sancti Medardi. Ipse vero post aliquod tempus astu uxoris suæ Fredegundis a Lauderico majore domus cum quo eadem Fredegundis adulterabat, occiditur, et in basilica Sancti Vincentii Parisius sepelitur.

93. Post beatum Medardum præfuit Ecclesiæ Noviomensi atque Tornacensi Augustinus, Augustino Gundulfus, Gundulfo Ebrulfus, Ebrulfo sanctus Acharius, cujus tempore legitur fuisse S. Amandus Trajectensis episcopus, qui cenobium monachorum Helnone construxit; post beatum Acharium, sanctus Eligius. Iste sanctus inter præclara cœnobio quæ per Galliam construxit, etiã ecclesiam Sancti Martini Tornacensis in loco ubi nunc restaurata est, ædificavit; sancto Eligio S. Mummolenus successit, Mummoleno Gundulfus, Gundulfo Guarulfus, Guarulfo Crasmarus, Crasmaro Framigerus, Framigero Hunuanus, Hunuano Guido cum Enutio; deinde Eliseus, Eliseo Adelfredus, Adelfredo Dido, Didoni Gislebertus qui fuit abbas Sancti Amandi Helnonensis; qui pro parochia Sancti Martini, quæ sita est apud Helnonem in episcopio Atrebatensi, dicitur episcopo Atrebatensi, seu Cameracensi dedisse pro commutatione Marceiensem abbatiam, quæ in episcopatu Tornacensi jacet. Gisleberto successit Pleon, Pleoni Guandelmarus, Guandelmaro Ronegarius, Ronegario Fichardus, Fichardo Emmo qui a Northmannis occisus est; Emmoni Rainelmus, Rainelmo Heidilo, sub quo cives Tornacenses apud Noviomum se contulerunt propter devastationem et oppressionem Northmannorum, quando etiã monachi Sancti Martini ejusdem civitatis apud Supas villam suam in episcopio Parisiensi sitam diverterunt; Heidiloni Raubertus, Rauberto Airardus, Airardo Gualbertus, Gualberto Transmaro, Transmaro Radulfus. Post hunc præfuerunt episcopi quidam, quos melius putari debere raptos quam gubernatores, dissipatores quam rectores, mercenarios quam pastores; beneficia enim Ecclesiæ disperdiderunt, et penè ad nihilum redegerunt, ita ut de antiquis possessionibus nihil amplius eam cernamus hodie tenere quam tria molendina episcopi, tresque quadrigas terræ ejus; et canonicorum teloneum, pontinagium foragiorumque suam partem, exceptis paucis terris et molendinis quæ per fidelium oblationes recuperave-

runt. Quod quomodo acciderit verba quæ a majoribus nostris accepimus, posteris tradimus.

94. Radulfo successit in episcopatu Fulcherus. Hic existens spurio genere, ex patre scilicet ignobili natus, filius fuit principis coquorum regis Franciæ; qui ambiens episcopatum, regem Galliæ et optimates curiæ ejus simoniacos effecit, eosque sibi favorabiliter confœderavit: cujus ordinatio quia contra sacros canones fuit, per omne tempus quò præfuit, contra Deum et sanctam Ecclesiam intumuit, vitamque indignam omnimodis duxit. Adeptus ergo gradum cupitum, tres ecclesiâs in Noviomio subvertit, permittente rege, et primoribus ejus, quibus earum prædia et possessiones tradidit, ut eum quasi dominum attollerent, dominiumque et fidelitatem promitterent, sicut antecessoribus ejus facere consueverant. Quæ dum juxta votum obtinisset, deliberavit etiã regionem Tornacensem invadere; qui Tornacum veniens cum et a clero et populo fuisset receptus, duas ecclesiâs finitimas subvertit, videlicet beati Quintini de Foro, in qua canonici commanebant, beatiq; Petri de media urbe, ubi sanctimonialia debebant, suadentibus militibus quos secum adduxerat, quibus etiã prædia earum distribuit pro captanda benevolentia eorum, terras etiã quasdam hæreditarias Sancti Martini, quæ in persecutione Northmannica devastatæ fuerant, et adhuc sine incolis incultæ jacebant, invasit; eisque ad augmentum suæ damnationis addidit beneficia quoque sua, quæ de manu regis prædecessores ejus susceperant, illis superadjiciens monetam, scilicet civitatis, mairiam, justitiam, districtum, advocationem, vionagia, tria molendina de sex supra positis, episcopatum modo miserabili pessumdedit. Clericorum quoque bona magna ex parte lacerans; infra brevè tempus dignas ultionis pœnas exsolvit. Cum enim de Tornaco Noviomum redisset, protinus infirmitatè correptus, sequenti nocte vidit in somnis quod esset inter duo altaria quæ erant in presbyterio ecclesiæ Sanctæ Mariæ Tornacensis sedis episcopalis; videbat etiã ignem maximum inter eadem altaria succendi, et puellam speciosissimam sed scissis vestibus indutam, juxta majus altare stantem, et complexis manibus crines suos et faciem exdentem, ac de Fulchero, qui vestes suas sciderat, qui se nudaverat, justitiam a Deo cum magno clamore et gemitu querentem, ipsumque Fulcherum in flammis illius ignis impellentem et dicentem ei: « O crudelis tyranne, avidus pervasor mæ ecclesiæ, quare me ita lacerasti? cur tantis dedecoribus me infecisti? » Cumque Fulcherus contra reluctaretur, ne in ignem mitteretur, et diceret: « Domina totius orbis, non vos sic dehonestatam reddidi. » Adjecit puella dicens: « Quoties bona mihi famulantium defraudasti, toties in me tela opprobriorum jaculasti. » De qua tremenda visione statim evigilans, vehementer clamare cepit, et clamore suo totam familiam suam excitavit. Concurrentibus universis, et clamoris causam sciscitantibus, quid in somnis vidisset

retulit, et puellam illam sanctam Dei Genitricem esse exposuit, quæ Filio suo conquesta est quod ecclesiam suam sui juris terris quasi suis vestibus nudasset, et militibus Noviomensibus dedisset, ideoque se mala morte quantocius periturum, et gehennæ flammis demergendum subjunxit. Perterritis omnibus et finem rei præstolantibus, ecce subito apprehendit eum dolor dirus viscerum, et morbo intercutaneo percussus, ut de Herode dicitur, videntibus cunctis, cœperunt vermes, qui pelliculi vocantur, de corpore ejus glomeratim ebullire, gutturque et faciem ejus cum toto corpore operire; et hoc tandiu factum est donec animam redderet. Cumque corpus defuncti lotum, et vestibus ex more fuisset indutum, nunquam pelliculi cessabant ebullire, totasque vestes operire, donec ministri, necessitate compulsi, aliis vestibus indutum in corio cervino consuerunt, sicque sepelierunt. Hæc Fulchero accessit Hadulfus, Hadulfo Leudulfus, Leudulfo Rabodus, Rabodo Harduinus. Hic fuit tempore Roberti Francorum regis filii Hugonis Capeti: in quo finita est posteritas regum Franciæ qui fuerunt de stirpe illius Caroli inelyti regis, qui pro nimia probitate sua a Romanis evocatus, coronatus est in regem, et Carolus, cognomento Magnus appellatus, imperavit tam Romanis quam Francis postea xiv annis, cujus hæredes per xi generationes regnum Francorum tenuerunt. Sed Hugo Capet cum esset dux Parisiensis, proditione et dolo Ascelini Laudonensis episcopi nocte Laudunum ingressus cum militari manu, Carolum regem cognatum suum, qui cognominabatur infatuatus, in turri Laudunensi cepit, tinctumque catenis regno privavit. Qui principatum adeptus, a Gerberto Remensi archiepiscopo diademate coronatus, et rex Francorum appellatus est; cujus filius præfatus Robertus, sciens Balduinum Barbatum Flandrensium comitem tunc temporis magnæ esse potentiæ, filiam Adelam adhuc puelulam filio ejus adolescentulo Balduino Insulano desponsavit, patrie ejus nutriendam tradidit.

95. Ea tempestate habebat idem Robertus rex turrim Noviomni sitam infra terminos ecclesiæ Beatæ Dei genitricis Mariæ secus curiam episcopi, per quam multa mala ejusdem urbis populo intulit; miles enim, cui a rege custodienda tradita fuerat, ferocis animi existebat, adeo ut exactiones episcopales juri suo mancipare vellet; cunctis placitis, causisque forensibus, quæ in curia episcopi determinanda erant, principari volebat, nihilque episcopum constituere licebat, nisi quod ipse prior disposuisset. Sic itaque episcopum et cives exasperans, nonnulla servitia eis ingerebat. Cum ergo longo tempore id ageret, nullisque exhortationibus religiosorum respiscere vellet, ultra veordiam ejus Ferre non valentes, episcopus cum clero et populo valde afflictis proponant omnino resistere, modumque quo ad effectum perveniant, cœperunt exquirere. Tandem eis videtur quod si turris eversa fuisset (quæ materia pertinaciæ ejus erat) facile pacem

obtinerent. Accidit ergo quadam die ut is qui custodire arcem debebat, casu fortuito deesset, nec nullus ex tota familia ejus superesset nisi solummodo conjux ejus cum famulabus suis. Cernens ergo episcopus opportunum tempus accidisse quo præmeditatum consilium de subversione turris complere posset, civibus arma apprehendere præcepit, cunctosque gladiis accingere fecit, ut si quis in armis obvians eis resistere vellet, facile expugnaretur; et mittit matronæ episcopus per montes verba suasoria, quibus eam deciperet cum dolo, dicens: Habeo pallium sericum, de quo mihi casulam, vel planetam facere volo, sed non reperio qui eam sciat tam decenter incidere, et convenienter componere sicut te scire comperi; ideoque deprecor ut castis manibus tuis præparetur; jube ergo fores reserare ut ad te pergere valeam, et quid operis serio facere possimus simul inspiciamus. Illa gratulabunda effecta de visitatione pontificis, et dolo quos machinabatur prorsus ignorans, continuo ostia patefacere præcepit, ipsaque ei obviam processit, et usque ad thalamum suum eum perduens consedere fecit. Cunctique aliquandiu simul mutuo sermocinati essent, videns episcopus familiam suam congregatam, apparatus ad subvertendum habentem, quæ facere disposuerat aperit dicens: Pro calumniis et injuriis quas vir tuus et curiæ meæ, et civibus crebro intulit, convenerunt isti adversus hanc arcem, ut eam dejiciant, cunctaque propugnacula ejus solo sternant, quamobrem egrediamur illasi, ne cum ejus ruinis pariter involtamiur et pereamus. Illæ, his verbis perterrita et veluti exanimis effecta, in terra procubuit, quam episcopus blande consolans, verbisque suasoriis tristem demulcens, apprehendit manum ejus, educensque secum servavit illasam. At famuli episcopi continuo circumquaque ignem accendunt, cuncta ædificia evertunt, machinas ad subvertendum undique instrunt, immensam ejus altitudinem solo cœquant, de summo lapide usque ad imum comminuant, deinde domum redeunt. Quæ sic eversa usque in hodiernum diem irrestaurata manet; signa tamen ejus apparent, saxa scilicet ingentia. Audito ergo rex quod acciderat, vehementer iratus est, et contra episcopum qui fidelitatem ei debebat, de perditione domus suæ conqueri cœpit, satisfactionem proditionis apertis querelis exigens secundum judicium optimatum suorum. Cumque curia regis episcopum de regno Francorum expellendum, et exsilium sibi judicaret, veritus animositate regis, sciensque nullum principum plus apud regem posse quam comitem Flandrensem, Balduinum scilicet Barbatum, ad eum confugit. Cujus filius jam juvenilis ætatis primis auspiciis pollens Adelam filiam prædicti regis ducere debebat uxorem, ut dictum est; quique etiam ecclesiam S. Petri in oppido Islensi ædificavit, et in ea canonicos posuit, seque ibidem sepeliri mandavit. Causam doloris aut episcopus apud utramque exposuit, preces fudit ut de presenti discrimine eam liberent, et iram regis,

quæ iuste exarsit intelligere studeant, dona præclara pollicetur, si regi et proprio solio eum reconciliatum reddiderint, effectumque petitionis celeriter consecutus fuerit. Sciscitante vero comite, et interrogante quæ esset recompensatio talionis pro legatione hujus negotii, respondit episcopus : « Possideo in regione Flandrensi, quæ ditioni vestræ subjacet, altaria quamplura ex quibus XII locupletiora vobis et filiis vestris per tres generationes tenenda trado; quarta autem revertantur ad episcopum. Et ne inter successores meos et posteros vestros exinde aliqua controversia oriatur, testamentum confirmationis vobis facio, in quo tempus determinatum, et nomina altarium atque testium curia meæ ac vestræ qui interfuerint assensumque præbuerint, annotabo. Comes ergo, mercede effusus, regem sacerum filii sui adiit, preceam pro episcopo fudit, veniam facile impetravit, eumque regi, et proprio solio cito reconciliatum reddidit; deinde altaria sibi delegata tenuit, quorum hæc sunt nomina : De Corteriaci, de Putten, de Turplit, de Aldenardia, de Henniis, de Hulden, de Dunza, de Nivella, de Rodenbruc, de Alenbruc, de Mallenghin, de Scilpies. Qua donatione ab episcopo facta, optimates Flandrenses a comite petierunt sibi ea concedi in beneficium, quæ accepta optimates militibus sibi servientibus rursus in feodum distribuerunt, sicque paulatim de jure pontificali penitus in jus militum transferunt. Hoc ergo pacto Tornacensis Ecclesia XII altaria perdidit. Quæ si episcopus Tornacensis ad mensam suam sicut olim libera possideret, multos exinde pauperes secum reficere posset. Harduino successit Hugo, Hugoni Balduinus, Balduino Rabodus.

96. Hujus Rabodi tempore comitatum Flandrensem tenebat Robertus filius Balduini Insulani, et Adela filia regis, quibus data fuerant altaria. Veniens ergo ad eum Rabodus episcopus oravit eum ut XII altaria quæ Harduinus de mensa Tornacensis episcopi tulerat, et Balduino Barbato comiti avo ejus concesserat, Tornacensi Ecclesie pro anima sua redderet, quoniam jam tempus transierat quo reddita esse debuissent; tres enim comites ea tenere debuerant qui jam decesserant, scilicet Balduinus Barbatus, avus hujus Roberti, Balduinus Insulanus pater ejus, Balduinus Hasnoniensis frater ejusdem Roberti. Quem cum episcopus rogaret altaria reddere, dilationem postulavit, donec a matre sua veritatem hujus rei audiret. Cum ergo matrem suam præfatam Adela (34) super hoc consulisset, illa utpote religiosa et timens Deum respondit : « Verum est, inquit, filii, quia jam tempus transiit quo a patre tuo, et avo promissa fuerant reddi. Quia ergo tibi Deus hæreditatem tuam quam perdidisti, id est Flandriam, reddidit, magnumque exinde honorem sibi fecit, console tibi ut etiam super hoc honorem ei facias, et Sanctæ Mariæ matris ejus altaria sua reddas. » His comes compunctus episcopo se ea red-

diturum spondidit; sed antequam de manibus militum ea tenentium libera fierent morte præventus, non implevit quod proposuerat. Ipse quoque episcopus non multo post longum tempus moriens (an. 1093), quod inceperat non terminavit; sed ad augmentum destructionis episcopatus, terras arabiles episcopi circa Tornacum Theoderico monetario, et aliis primoribus hujus regionis vendidit. Nemus et silvam de Helein, et de Sancto Genesio distraxit, tradens singulos bonarios ad redditum quatuor denariorum singulis annis sibi solvendorum. Hæc inter cætera quæ laudabiliter fecit, etiam cœnobium nostrum, quod a barbaris quondam destructum fuisse ferebatur, restaurare curavit anno Dominicæ Incarnationis 1092. Rabodo successit Baldricus.

97. Cum ergo jam per trecentos fere annos Ecclesia Tornacensis pastore proprio viduata fuisset, tempore domini Hugonis Cluniacensis abbatis, eujus superius mentionem fecimus, accidit ut quidam Remensis Ecclesie canonicus magnæ probitatis vir, nomine Odo, vitam sæcularem relinqueret, et in eadem Cluniacensi Ecclesia monachus fieret. Cumque ibi per aliquot annos religiosissime vixisset, et dominus papa Gregorius VII eidem domino Hugoni abbati mandasset ut sibi aliquos de monachis suis viros sapientes transmitteret, quos competenter episcopos ordinare posset, dominus Hugo ei inter ceteros præfatum Odonem transmisit, quem papa in urbe Ostiensi episcopum consecravit. Defuncto papa Gregorio Victor successit; post quem idem Odo ad apostolicæ sedis pontificatum eligitur, et Urbanus nominatur. Qui, quoniam in Ecclesia Remensi, educatus fuerat, valde eam super alias diligebat, et ut antiquam ei dignitatem XII episcoporum reddere posset non parum desiderabat. Cum ergo superius memoratum Gualterum Cameracensem episcopum pro simonia in concilio Claromontensi excommunicasset, protinus Atrebatensibus mandavit ut sibi proprium eligerent episcopum, privilegii sui auctoritate urbem Atrebatensem a Cameracensi episcopi subjectiōne liberam deinceps et immunam esse concessit, et ut episcopum proprium semper haberet confirmavit. Mandavit etiam clericis Tornacensibus, ut ad eum irent recepturi libertatem proprii episcopi. Protinus canonici duos honorabiles viros de Ecclesia sua Romam miserunt, Elbertum scilicet et Guldulfum; sed papam Urbanum jam defunctum invenerunt, et sine effectu redierunt. Urbano successit Reinerus, abbas Sancti Pauli, et vocatus est Paschalis; cujus tempore cum clerici Romanam curiam sæpius frequentarent pro dissensione quæ inter nos et ipsos erat, Romani qui semper novorum negotiorum sunt cupidi, cœperunt nos incitare ad repetendum proprium episcopum; accidit autem, omni jam nobiscum concordati fuissent, ut domus Baldricus episcopus noster, pro quadam causa commotus, absque omni audientia et judicio canonico, missis lit-

(34) Adela. Hæc fundavit abbatiam monial. Benedictinarum, nomine Messinez prope Ipras.

teris in urbe Tornacensi divinum officium interdiceret. Unde præfatus Gonterus præpositus canonicorum conventum evocat, et ad repetendam antiquam libertatem incitat. Continuo duo ex ipsis, Galterus scilicet qui postea abbas Sancti Martini claruit, et Movius præcentor ecclesiæ cum litteris capituli Romam petunt, et litteras domni papæ Paschalis Tornacum deferunt, præcipientes clericis et abbatibus cæterisque personis episcopatus ut, remota dilatione, proprium sibi eligerent episcopum, alias quoque domino Radulfo Remensi archiepiscopo detulerunt, præcipientes ei ut eidem electioni efficaciter insisteret, et electum consecraret. Illis nequid reversis contigit dominum Baldricum episcopum mori.

98. Noviomenses autem, scientes clericos Tornacenses Romam abiisse, callide agentes Lambertum Tornacensem archidiaconum sibi in episcopum elegerunt, scientes eum pecunia abundare, et per eam confidentes propositum Tornacensium cassari posse. Electus ergo Noviomus Lambertus Flandriam rediit, et apud Corturiacum congregatis abbatibus et personis episcopatus, ut electioni suæ faverent impetravit. Solus abbas noster dominus Segardus, ut assensum præberet postulatus, respondit non Corturiaci, sed Tornaci in capitulo Sanctæ Mariæ, ubi sedes episcopalis erat, hujus rei assensum debere fieri, nec se aliquid concessurum nisi præsentem videret decanum Tornacensis Ecclesiæ et præpositum. Sic ergo commotis adversus eum aliis personis Tornacum rediit. Nec mora: legati cum litteris papæ Roma redeunt, abbati nostro de responso suo gratias agunt, ejusque consilio in capitulo suo unanimiter omnibus congregatis elegerunt sibi in episcopum quemdam Morinensis Ecclesiæ archidiaconum, nomine Herbertum, litterasque domni papæ Joanni Morinensi episcopo deferentes, eundem electum suum sibi liberum tradi petierant et impetraverunt. Inde præfatum archiepiscopum Remensem adeuntes, ut eum secundum domini papæ præceptum consecraret exorant. Sed Lambertus eos præveniens, ut dicitur, jam animum archiepiscopi pecunia corruerat, adeo ut ejus consilio etiam rex Ludovicus muneratus, duos episcopos, Aurelianensem scilicet et Parisiensem, pro cassanda Tornacensium electione Romam transmitteret. Clericis itaque Tornacensibus electi sui consecrationem petentibus, respondit archiepiscopus se nec Lambertum, nec Herbertum consecraturum, donec legati regis duo episcopi, quos pro eodem negotio ad papam transmisserat, Roma redirent. Ita utriusque electi consecratio suspensa et incerta fluctuabat, cum ecce episcopi Roma redeunt, litteras domni papæ archiepiscopo deferunt, in quibus papa idem negotium in manu et provisione archiepiscopi ponebat, dicens sibi archiepiscopum mandasse, quod si Tornacenses proprium episcopum haberent, et episcopalis dignitas plurimum vilesceret, et Noviomensis Ecclesiæ redditus nequaquam episcopo ad necessaria sola sufficerent. His litteris susceptis, sibi subditos episcopos archiepiscopus

A convocat, diemque statuit qua Lambertum consecrare debebat: ipso vero die rex Ludovicus Romam adveniens omnes episcopos advocat, et ut diligenter de eodem negotio inter se tractarent admonet. « Si enim, inquit, videritis magis ad Dei honorem et animarum salutem competere ut Tornacensis Ecclesia proprium episcopum habeat, ego libenter concedo, quia nihil me in hoc perdere video, nec voluntati Dei, vel animarum saluti in aliquo resistere volo; neque volo ut aliquis per me dicat hoc bonum remansisse, vel se sub mea palliatione coram Deo pariter excusare. » Cui dominus Joannes, Morinensis episcopus, vir religiosus, respondens: « Vere, inquit, domine rex, hoc dicto animam vestram liberastis. Nunc videant domini nostri episcopi quid agere debeant. »

B Archiepiscopus tamen in eo quod coperat perseverans, prædictum Lambertum super utramque Ecclesiam consecravit episcopum, multis mirantibus quod magis diligeret pecuniam reponere, quam Remensi Ecclesiæ antiquam dignitatem reddere, quod atque facere potuisset facile, et regis permisit et auctoritate domni papæ.

Nec tamen, audaci Turno fiducia cessit.

(VING. *Æneid.*, 12, 126.)

Quia Gontero præposito cor non deficit; quin potius assumpto secum domno Segardo abbate nostro electum suum Herbertum Romam duxit, non per Franciam, quia timebat regem et archiepiscopum, sed per Lotharingiam ad probandam domni papæ constantiam. Lambertus quoque episcopus, jam consecratus, confidens in multitudine divitiarum suarum Romam tendit, certus quod non multum sibi consecratio jam facta prodesset, si papa Tornacensis Ecclesiæ electum consecraret. Utrique ergo coram papa conveniunt, et nunc his, nunc illis curia favet, ad ultimum tamen etiam Roma immensitate pecuniæ superatur, nolens illam Sallustii sententiam falsam esse qua dicitur: *Omnia venalia Romæ*. Sed ne ex toto papa Tornacensibus defuisse videretur, mandavit eis per litteras ut archidiaconum sibi eligerent, quoniam Lambertum archidiaconum eorum audierat Noviomensis Ecclesiæ esse episcopum consecratum. Archiepiscopo etiam mandavit ut et Ecclesiæ Tornacensis episcopatus ex toto interdiceret. Archiepiscopus autem videns instabilitatem et mutabilitatem Romanam, in urbe Tornacensi tam clericis quam monachis interdixit divinum officium, nisi reciperent Lambertum episcopum. Lambertus quoque experiri volens utrum eum susciperent, Tornacum venit; quidam vero illudores eo veniente omnes batillos campanarum furati sunt, ut eis non sonantibus vilior fieret processio. Quod cernens episcopus, se scilicet sine honore susceptum fuisse a canonicis, civibus inde conquestus, protinus urbe exiit, et omnes Ecclesiæ tam monachorum quam clericorum quas in Flandria habebant, inuasit. Gonterus iterum Romam rediens, omnia hæc papæ retulit, et ab eo litteras archiepiscopo retulit, in quibus de interdicto quod Ecclesiæ Tornacensi fecerat valde eum increpabat,

ipsumque interdictum irritum esse præcipiebat; et ne Lambertus Ecclesiam Tornacensem gravaret, in manu et tuitione sua eam suscipiebat. His litteris susceptis, archiepiscopus comprovinciales episcopos convocavit, litterasque dulcissimas et humillimas Tornacensibus mittens, eos ad concordiam cum episcopo suo vehementer exhortavit, tandemque eos, quia auxilia eis deerant, inflexit. Papa quoque eis per litteras mandavit ne moleste ferrent quia propter scandalum regni pro tempore adhuc pati volebat ut Noviomensis episcopus etiam Tornacensem regeret episcopatum. Sic Tornacenses clerici Romanam tergiversationem experti quieverunt, seque post decessum Lamberti suam libertatem assequi posse speraverunt.

99. Lamberto decedente Noviomenses canonici quem iam Simonem adolescentem sibi in episcopum elegerunt, filium Hugonis comitis, cognomento Magni, qui cum cæteris principibus ad accipiendam Jerusalem profectus in itinere mortuus fuerat. Quia ergo idem Simon germanus erat Radulfi comitis Peronensis, et inelytus Carolus comes Flandrensis sororem ejus conjugem habebat, pater etiam prædictus Hugo germanus fuerat Philippi regis Francorum, cujus filius Ludovicus tunc regnum habebat, ideo clerici Noviomenses propter frustrandam spem Tornacensium eum ad episcopatum elegerunt, et Tornacenses protinus interveniente glorioso comite Carolo absque ultra contradictione conseruerunt, certi quod si vellet optime Tornacensem Ecclesiam regere posset. Quia tamen adhuc infra ætatem et infra ordines Ecclesiasticos erat, archiepiscopus Remensis Radulfus sibi præsentatum consecrare distulit, donec ille Romam petens gratiam papæ obtinuit, et utriusque Ecclesiæ præfuit.

100. Interea Conterus præpositus, dum rursus Romam repetit, in villa quæ dicitur Sarracenas in diocesi Lunensi moritur, et in ecclesia Sanctæ Mariæ sepelitur; succeditque ei Theodericus adolescens filius Theoderici patris sui. Domnus quoque Odo, Cameracensis episcopus, cum germano suo domino Benedicto monacho nostro et eleemosynario petenti altare de Malda ad expensas pauperum dedisset, et quosdam libellos, scilicet de canone missæ, de disputatione contra Judæum, de origine animæ, composuisset, infirmitate corporis gravatus episcopatum reliquit, seque Aquicinctum in lectica deportari fecit. Quod domnus Segardus abbas noster audiens, protinus cum monachis suis illuc tendit, utque se ad ecclesiam Sancti Martini quam a fundamentis construxerat, ubi primo monachus, primusque abbas exstiterat, deferri permittat, expetit. Sed abbas Aquicinenensis Aluisus dicit se nullo modo pas urum, ut quem sibi Deus dederat, alibi deferretur. Sicque infra octo dies idem episcopus defunctus, in ecclesia Aquicinesi coram crucifixo cum magno honore sepelitur: et de candido marmore imago ejus super sepulcrum ejus sculptur; succeditque in episcopatu quidam Burchardus.

101. Interea quidam Tornacensis, nomine Movinus videns se prolem non habere, ecclesiam quamdam, in honore sancti Medardi, prope Tornacum sitam, de opibus suis amplificat: utque in ea religiosos clericos ponat a domino Simone episcopo postulat. Cujus ille petitioni favens, quemdam religiosum canonicum, nomine Ogerum de monte Sancti Eligii, ibi abbatem fecit, ipsamque ecclesiam ei liberam tradit. Ille vero protinus auxilio Dei et civium ibi se posse proficere videns, locum tamen illum angustum esse sciens pro construendis officinis conventui fratrum necessariis, terram quamdam super planitiem Scaldi fluminis inferius emit, ibique ecclesiam lapideam in honorem sancti Nicolai cum officinis congruentibus construxit, pluresque tam clericos quam laicos, necnon et mulieres ibidem congregavit, ipsamque abbatiam appellari fecit Sancti Nicolai de Prato.

102. Eo tempore fames vehementissima totam provinciam oppressit, ita ut plures fame intumescerent; comes etiam Carolus per totam Flandriam pro avenæ penuria cervisiam componi prohiberet, dicens melius esse ut divites aquam biberent quam pauperes fame perirent. Domnus etiam abbas noster Segardus, misericordia motus, calices argenteos, et alia quædam ornamenta vendidit, et ex eis panem in alimoniam pauperum emit. Non multo post defunctus est domnus Radulfus ille Northmannicus, prior S. Amandi ecclesiæ nostræ, quæ sita est in pago Noviomensi, sepultusque est in claustro prope ostium ecclesiæ a domino Theoderico abbate Sancti Eligii Noviomensis, qui eum pro religione sua valde diligebat: de cujus obitu cum domnus Radulfus præpositus noster nimium contristaretur, ipse quoque non multo post gravissima corporis infirmitate cœpit fatigari; cujus quanta dilectio esset circa Ecclesiam, et quam integrum et sanum sensum etiam in febris valetudine haberet facile omnibus potuit innotescere. Cum enim oleo sancto a domno abbate, totoque conventu lacrymante, perunctus fuisset, eumque quatuor filii sui ad terram super cilicium deposuissent, rogantes ut, juxta exemplum sancti Martini, in cinere et cilicio tribus aut quatuor diebus super terram jacere libenter pateretur, Theodericus germanus ejus, vir dives et sæcularis, audiens eum sic infirmari, protinus visitandi gratia supervenit, eumque cum in cilicio jacentem videns vehementer fletet, ille eum de sæculi contemptu exhortari cœpit, dicens omnino parvipendendas mundi divitias, quoniam si Adam, inquit, ab initio mundi usque in hodiernum diem in divitiis vixisset, et hodie eum mori contingeret, nihil ei prodesset quod tandiu eas habuisset. Inter cætera etiam sic terræ jacens interrogavit ubi comes Carolus esset, vel quid faceret. Cui cum filii sui dicerent ne de talibus inquireret, sed solummodo animæ suæ sollicitudinem haberet, ille respondens: « Vere, inquit, de pace, et statu tam boni principis omnino solliciti esse debemus, quoniam in pace illius erit pax Ecclesiarum, in ut-

patioe autem ejus etiam Ecclesie perturbabuntur; A putans, illud apostolicum apud se retractans: *Sacrylaria judicia si habueritis inter vos, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (I Cor. vi, iv). Necnon et illud B. Gregorii quod qui lectioni et orationi invigilant, ipsi sunt vasa aurea et argentea, quae per Moysen in tabernaculo testimonii ad servitium et officium altaris fieri jussa sunt. Porro saga cilicina, quibus tabernaculum operitur, significant eos qui exterioribus intenti, pluvii et imbribus ventorumque patent impulsibus. Hae et his similia multa divinae paginae secum revolvens, omnia omni dilatione, universum Ecclesiae debitum ex integro solvit; sicque in capitulum veniens, et domni Segardi abbatis pedibus prostratus, somnium praedictum retulit, et ut de praepositura absolveretur petiit, et nimis insistens impetravit; postque more suo libris scribendis et ecclesiasticis psalmodiae insistere cepit, quoniam Deo donante erat corpore sanus, et ad tolerandum silentium claustrum, laborumque tam nocturnarum quam diurnarum psalmodiae nullo penitus fratrum inferiorum, vel tardior esse volebat, sed nec ab aliquo scriptorum in assiduitate, vel velocitate scribendi se vincere permittebat. Scripsit enim quatuor breviores, pluresque B. Augustini libros. Pro talibus studiis multum a domno Segardo abbate domnoque Gerberta priore diligebatur, ita ut etiam ei coram se injungerent Dominicis et festis diebus sermones in capitulo fratribus proferre, quoniam cum caeteris aliis donis, etiam intelligentiam Scripturarum, et disertitudinem eam quae sentiebat proferendi ei Dominus contulerat.

Post hunc ergo sermonem Dominica ante Natale Domini, in ecclesia conventu Nocturnas decantante, circa mediam noctem, ea pene hora qua sanctus Martinus transierat, fidelis servus ejus Radulfus Deo et ipsi animam suam commendans, ex hoc mundo migravit. Quem cum dominus Segardus abbas vellet in capitulo ante sedem suam sepelire, ideo maxime quoniam ecclesiam partim ex substantia sua, partim labore et industria sua ex majori parte videbatur construxisse, quatuor filii ejus prohibuerunt, et ut potius cum fratribus suis in coemeterio sepeliretur petierunt, dicentes superbiae vel elationi ascribi posse si in capitulo sepeliretur; ipsum vero humilitati potius quam elationi semper deservisse; nam cum xxx fere annis praepositus ecclesiae fuisset, nullus omnino, non dicam de monachis, vel fratribus, sed nec de famulis quidem inventus est, quem stultum vel fatuum vocarit, vel super quem iratus manum miserit. Sic itaque dominus abbas, precibus eorum satisfaciens, cum in coemeterio secus et prope capellam Sanctae Mariae, quam ipse eodem anno construxerat, retro scilicet altare cum multis lacrymis eadem Dominica ante Natale Domini sepelivit, filioque ejus Herimanno consilio omnium fratrum praeposituram commisit. Mainensis vero quondam uxor ejus post mortem Radulphi fere xii annis vixit, completaque in sanctimoniali habitu plusquam xl annis praesentem vitam terminavit, et in eodem coemeterio sepulta est. Ideo vero filii eorum patrem et matrem suam magis in coemeterio quam in capitulo, vel in ecclesia sepeliri voluerunt, quoniam revera credebant ibidem bonorum hominum corpora esse sepulta, et ex consortio eorum melius illis esse quam si seorsim essent sepulti.

103. (35) Hermannus ergo praepositus factus, cepit pro posse paternos mores imitari, et maxime ut in habitu, factisque suis humilitas potius quam superbia posset notari. Cumque a Natali Domini usque ad Pascha praeposituram tenuisset, visum est ei in somnis quod loqueretur cum patre suo, et an ex integro repletum invenisset requirebat. Cui pater respondebat: « Vere, fili, si in claustrali vita mappare mihi liquisset, et praepositura mihi iuncta non fuisset, absque omni debito perfectam requiem invenissem. » Protinus Hermannus evigilans, et hujusmodi somnium pro correptione sua se vidisse re-

104. Defuncto ergo Radulfo praeposito, etiam domnus Segardus abbas paulatim cepit debilitari, et viribus deficere corporis. Eodem ergo anno longa infirmitate gravatus, evoluto unius anni spatio, in sequentis Natalis Domini die cum missam de luce idem Lux fulgebit cantassemus, ipse praeter nimiam lassitudinem videns se dedicere, ante gradum praepbyterii se in majori ecclesia fecit deferri, ibique oleo sancto perunctus, et Dominici corporis perceptione munus post Primam in capitulum venit, totumque conventum absolvit, sequae ab eo absolvi petiit, inde ad lectulum rediit, atque post paucos dies idem in Kalendas Februarii spiritum reddidit die Dominica anno Dominicae Incarnationis 1127 indictionis v, epacta vi, concurrente v. Praefuit autem huic ecclesiae annis xxi.

105. Eodem anno gloriosus comes Carolus Flandrensium, in ecclesia Sancti Donatiani apud Brugas ab inimicis suis clanculo interfectus fuit. Post mortem ejus, legitimis haeredibus decedentibus, datus est comitatus Flandrensis a rege Ludovico cuidam Willelmo juveni, filio Roberti Northmannorum comitis. Ad quem Simon episcopus Tornacensium veniens interveniente eodem rege cognato suo, ei notificavit quomodo Harduinus episcopus Balduino Barbato comiti xii altaria, sicut superius relatam

(35) Sequentia non videntur conscripta ab Herimanno, sed ab alio.

est, de mensa Tornacensis episcopi ad tempus concesserit, et quia jam tempus transierat, quo reddita esse debuissent, rogavit ut jam nunc tandem ea Ecclesiae Tornacensi et sibi redderet. Comes verba episcopi multorum testimonio vera esse cognoscens, commovente rege protinus ea praefato episcopo libera reddidit, seque ei exinde nullam illaturum molestiam sponponit. Sed comes non diu est passus Flandrenses in sua consistere libertate, sed paulatim cepit eos opprimere, et servitutis legibus subijcere. Unde illi perterriti quasi jam in scyris mortem adesse videntes, primo mussitando, deinde apertius colloquendo incipiunt consulere quomodo de hujus novi Pharaonis tam intolerabili jugo colla sua possint excutere. Quid multa? audiunt quendam adolescentem ex Theoderico duce, et matertera (36) Caroli comitis genitum in Auxatia consistere, Theodericum nomine, quem secrete accersentes post varios pugnarum eventus apud castellum quod dicitur Alos, a quodam pedite in manu sub pollice vulneratus mortuus est. Quo apud Sanctam Bertinam sepulto, dominiatum totius Flandriae rege concedente Theodericus obtinuit, quem Simon episcopus rogavit, ut sicut Wilhelmus praedecessor ejus Tornacensi Ecclesiae jus suum recognoverat de XII altaribus, quae jam antecessores ejus injuste multis annis tenuerant, ita ipse quoque recognosceret, et redderet ea sibi, sicut Wilhelmus coram rege reddiderat. Tunc comes episcopo ea reddidit, et libera dimisit, seque nunquam ei super eis molestiam illaturum sponponit; sed pro istis recognitionibus comitum nondum optimates Flandriae qui ea in beneficium acceperant reddere voluerunt, sicque ecclesiam exhauriatam esse dolemus. Hic ergo episcopus longo tempore praefuit; altaria recuperare nequivit, sed ea altaria quae decedentibus personis sibi remanserunt, ecclesiis tradidit, cujus relatione multorumque testimonio cognovi quod redditis episcopatus praebendarumque canonicorum Ecclesiae Tornacensis singulis annis fere centum marchis argenti adauzerit.

106. De antiqua vero possessione a rege Chilperico tradita usque in praesens tempus retinent teloneum, et pontinagium, et foraglorum suam partem. Quibus ea quae a fidelibus eis quotidie dantur conjungentes, praebendas instituerunt multum opimas, de quibus magnifice sustentantur. Totum etiam studium suum ad emendas terras, et ad acquirenda altaria converterunt: Unde factum est ut ecclesiam B. Quintini de Foro, in qua congregatio canonicorum olim mansit, beatique Petri de media urbe a sanctimonialibus dudum inhabitatam, quae, ut praemisimus, a Fulchero episcopo subversae sunt, cum caeteris ecclesiis parochianis repeterent a militibus Noxiomensibus, quibus idem episcopus eas in feodum tradidit, et sui juris subderent, cum quibus etiam nonnullas possessiones earum antiquas receperunt; sicque fines suos plurimum dilataverunt.

107. Interea pie memoriae religioso Segundo defuncto, atque in capella Beatae Mariae ante altare sepulto, successit ei in regimine monasterii Herimannus tertius, filius Radulfi praepositi. Hic cum reliquis fratribus suis Theoderico, Waltero, Radulfo ad pedes magistri Odardi litterali scientia apprime eruditus, divini verbi clarus praedicator maximus, egregie Evangelizans et affirmans testimonio Scripturarum Christum Dei virtutem, mundi Redemptorem et Salvatorem, et lingua ejus principaliter inter principes loquebatur sapientiam. Cujus temporibus ecclesia nostra dedicata est a domino Simone episcopo anno Dominicae incarnationis 1132, ab institutione vero ejusdem coenobii quadragesimo. In administratione autem monasterii decem annis nondum expletis, gravem quae paralysis vocatur incurrit aegritudinem; qui mansuetudine nimia, et humilitate cordis pollens juxta exemplum summi Magistri, qui ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29)*, nemine prorsus cogente, sed propria voluntate, et humilitate curam sibi commissam, baculumque suscepti regiminis in manu reddidit nobili honorificoque Simoni, Dei gratia Tornacensium pontifici.

108. Post quem Ecclesiae nostrae gubernacula quartus suscepit Walterus; et hic Tornaci natus, nutritus, episcopi canonicus exstitit, vir quidem secundum sibi a Deo datam sapientiam telum Dei habens, qui restaurationem ecclesiae nostrae commemoratam superius per omnia noscens, utpote qui septennis erat eodem tempore quo coepa est, ab ipso Odone primo abbate hujus loci saepe admonitus est, ut lenocula mundi relinqueret, et cum coavis suis illis Radulfi praepositi habitum saecrae religionis acciperet, sed cum per dies singulos hujusmodi sermonibus animum ejus accendere cuperet, et ille nequaquam assensum praerberet, tandem diuturna admonitione fatigatus abbas quasi ludendo praedixit ei quod, priusquam vitae cursum terminaret, monachus S. Martini existeret. Sed quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, nisi incrementum dederit Deus (I Cor. iii, 7) eo tempore verbum praedicationis in eo non convalluit, sed per quadraginta fere postea annos in saeculari vita remansit. Tunc namque cernens Dominus opportunum tempus accidisse, quo propheta domini Odonis impleri debuisset, percussit eum gravi invaletudine corporis, et toto stomacho deficiente, haurio suo extraxit eum ab amore saecularis vitae, et in coenobio S. Amandi Helnonensis monachus factus est. Cuius illic per biennium laudabiliter vixisset, et praesua probitate prior ibidem factus fuisset, petivimus eum vobis dari in abbatem, et accepimus; sicque [juxta] prophetiam domini abbatis Odonis constat quia ex eo tempore non solum monachus S. Martini, sed etiam provisor, et famulus totius domus ejus et dispensator omnium in ea Christo famulantium fuit; qui ordinatus est a domino Simone anno Dominicae

(36) Matertera. Gertruda filia Roberti Senioris Fland. comitis.

Incarnationis 1136, indictione xiv, concur. iii, A epact. xv. Hic etiam apud sæculares tantæ reverentia effulsit, ut quadam vice in curia Flandrensi cum requireretur a comitissa utrum de negotio quod ventilabatur auderet jurare, responderit præpositus Brugiensis Rogerius, vir religiosus et opinionis bonæ, non ita oportere, imo quod abbas Tornacensis solo verbo, hoc ipse cum omnibus Flandriæ religiosis personis jurejurando auderet confirmare. In hujus ergo domni Walteri diebus Tornacensem Ecclesiam respexit Deus, reddens ei proprium episcopum ac propriam dignitatem tot annis perditam.

109. Cum domnus Simon jam fere xxiv annis pontificatum tenuisset, nullamque omnino diminutionis suspicionem haberet, contigit ut quidam adolescens canonicus Beatæ Mariæ, nomine Henricus, paschali tempore feria secunda xi Kalend. Maii, vespertina hora, jam incumbente nocte, solus forte per novam fabricam ecclesiæ Sanctæ Mariæ sine aliquo timore transiret, et ecce subito voces quasdam velut cum impetu terribili advenientes magnæ multitudinis audivit; torrem etiam flammeum super se venientem vidit, ita ut particulam tunicæ suæ ac carnis sub ea de brachio juxta pugnæ combusserit, Statimque perterritus in terram cecidit, et continuo quasi in extasi raptus vidit quamplures ad se venientes, sibi que colloquentes: quos jam defunctos esse sciebat, quaque viventes cognoverat. Postea ei visum est quod esset in campo rosarum, et liliorum floribus totiusque dulcedinis amœnitate repleto; in quo consistens, et præ nimia suavitate prioris terroris horrore effugato exhilaratus, et velut lotus recreatus et renovatus, vidit quatuor albis vestibus indutos cum candelabris, ac thuribus ad se venientes. Hos sequebantur tres honorabiles viri, episcopales indumentis decorati, baculos pontificales in manibus tenentes, mitras aureas etiam in capitibus portantes, in quibus cujusque nomen scriptum continebatur; nam in ejus mitra qui medius incedebat scriptum erat: S. ELEUTHERIUS EPISCOPUS; in ejus qui ad dexteram gradiebatur, S. ELIGIUS EPISCOPUS; in ejus qui ad sinistram stabat, S. ACHARIUS EPISCOPUS. Post eos vero sequebatur domnus Gerardus presbyter, vir religiosus, veste sacerdotali indutus, qui fidelis procurator eleemosynariæ Sanctæ Mariæ existit. Deum itaque Eleutherius, juveni propinquans, quasi blandiendo manipulum suum super eum projecit; deinde librum vitæ suæ, quem in manu sua gestabat, ei ostendit, et coram se legere præcepit; perlectumque ab eo recipiens in sinu suo reposuit, et ad locum in quo prius steterat rediit. Postea beatus Eligius juveni appropinquans librum vitæ suæ ei obtulit, et juvenis eum sibi satis notum esse dicens legere noluit. Sanctus quoque Acharius ei in dextera sua scriptum ostendit: *In nomine Domini Jesu per me mortuus resuscitatus est.*

(37) *Convenimus.* Videtur continuator hujus historiæ fuisse canonicus, post monachus S. Martini Tornac.

Et post hæc illi eo ordine quo venerant discesserunt. His ergo visis adolescens de ecstasi ad seipsum reversus de terra surrexit, et ad patris sui domum rediens tota nocte lectulo infirmus decubuit. Mane facta aqua benedicta se aspergi rogavit, sicque recreatus particulam vestis suæ combustam, et carnem sub ea liquefactam ostendit, et ex hiis quæ viderat nonnulla retulit. Sequenti feria vi, accersito secreta Guillelmo canonicorum decano, qui postea abbas in ordine Clarevallensi claruit, peccata sua confessus est, acceptaque ab eo absolutione et poenitentia injuncta, proxima Dominica corpus Domini suscepit, quo percepto mirum dictu vitam B. Eleutherii, quam ante sex dies in extasi legerat, memoriæ revocatam cunctis audientibus ac si orationem Dominicam, cursim legere cœpit. Obstupfacti, rei novitate percussi convenimus (37), et multa ad invicem super tam mirabili visione conferre, et conjicere cœpimus. Licet enim quidam adolescentem dictandi et versificandi peritum dicerent, hanc vitam potuisse componere, nos tamen scientiæ ejus non ignari, certi eramus hujusmodi dictaminis nunquam eum assuetum fuisse, et quamquam etsi eam composuisset, nullo modo tamen eam sine libro tam cursim memoriter, et corde tenus totam legere valuisset. Consilio itaque cum religiosis viris habito, domno nostro Samsoni Remorum archiepiscopo, domnoque Bernardo Clarevallensi abbati, nec non et aliis episcopis atque abbatibus pro audiendis et discutiendis libris magistri Petri Abailardi in octavis Pentecostes cum rege Francorum in Senonensi (38) urbe congregatis, visionem istam scriptam transmisimus, et quid eis exinde agendum videretur, consulimus. Illi nobis mandaverunt ut divinæ voluntatis effectum deinceps expectaremus.

110. Et ecce post paucos dies præfatus juvenis quibusdam signis prænosens beatum Eleutherium rursus sibi manifestandum, summo mane peccata sua confessus, missam audivit, corpus Domini suscepit. Deinde secretarium, in quo sancti viri feretrum positum erat, oraturus cum paucis ingreditur, cum subito ad terram cecidisse foris positus nuntiat. Ingrediuntur quamplures; cum quibus et nos ingredimur. Ingressi autem eum supra terram clausis oculis ac si exanimem jacentem conspiciamus, et admirantes finem rei expectamus, et ecce post paululum eum sancti Eleutherii elevationem legere audimus, et ad multa quæ interrogabamus eum respondere admiramur. De extasi vero reversus, ea quæ legerat scripsit. Post hanc itaque visionem quam videramus, certiores facti de prima, cui nullus interfuerat, in commune Deum rogabamus, ut si ex ipso foret hæc visio, manifestaretur etiam tertio.

111. Necdum quadraginta dies transierant, et

(38) *In Senonensi.* Concil. Senon. celebratum fuit an. 1142, non vero 1140, ut quidam volunt. Vide adnot. ad num. 108.

prædictus juvenis sentiens tertiam visionem citius a futuram, feria sexta ante festum sancti Laurentii rursus mane peccata sua confessus, et audita missa, Domiuci corporis perceptione confirmatus, præfatum secretarium cum paucis oraturus ingreditur. Nec mora: nos extra positi audientes eum cecidisse accurrimus, videmusque eum more solito clausis oculis in terra velut exanimem jacentem. Vix quarta pars horæ transierat, et ecce audivimus eum legere quædam miracula sancti Eleutherii, nobisque interrogantibus stupemus, eum respondere ad plurimam, inter quæ palam prædixit quod Ecclesia Tornacensis infra non multum tempus proprium esset episcopum habitura, et pristinam dignitatem recipiura. Quæ visio et prophetia futuræ libertatis nobis indicia contulerunt.

112. Quo tempore contigit ut tam ecclesiâ Sanctæ Mariæ Tornacensis quam ex ipsa diocesi multi clerici famosi conversique gratia dominum Bernardum abbatem Clarevallensem sequerentur. Quorum relatione idem abbas de antiqua dignitate Tornacensis Ecclesiæ instructus, et quantâ necessitas esset ut propter infinitam multitudinem populi proprium haberet episcopum edoctus, ex visione adolescentis sumpta occasione, aggreditur secreta Simonem episcopum proponensque ei periculum tot animarum sub cura sua degentium, ut Tornaci proprium episcopum ordinari benigne permetteret dulciter hortatur. Protinus dulci exhortatione abbatis compunctus episcopus, consensit precibus ejus, eo tamen pacto ut de reddito Tornacensis Ecclesiæ partem pecuniæ in vita sua liceret ei retinere. Sed Noviomenses clerici hoc audito Radulfum Vermandensem adeunt, et germanum suum Simonem vendidisse suum episcopatum derogantes, propositum abbatis per eum evacuant et evertunt.

113. Per idem tempus inter papam Innocentium et regem Ludovicum filium superioris Ludovici, cognatosque ejus supra memoratos, Simonem scilicet episcopum et Radulfum comitem lis exorta est. Pro qua rex cum comite Christianitate privatus est, et in annum tenti sunt; episcopus vero ab officio episcopali per aliquod tempus suspensus. Papa enim clericum quemdam, cognatum cancellarii sui, in Bituricensem archiepiscopum consecravit; quod quia rex concedere noluit, Christianitate privatus est. Comes vero volens in matrimonium sibi copulari germanam Alienoræ, reginæ Francorum, uxorem suam legitimam de consanguinitatis linea calumniari cœpit. Sed quia absque judicio canonico ab ea separari non valuit, præfatum Simonem germanum suum junctis aliis duobus episcopis, Laudunensi scilicet atque Silvanectensi, fecit per sacramentum testari, sic se propinquitatis linea cum uxore sua conjungi, ut fœdera matrimonialia ab invicem deberent dissolvi. Quo juramento completo, ab ea se disjunct, et germanam reginæ duxit. Quæ ambæ fuerunt filia: comitis Pictavorum et ducis Aquitanorum: quæ etiam propinquiores ei erant.

Fama hujus perjurii per totam disseminata regionem, etiam ad apostolicam audientiam delata est per comitem Theobaldum, Burgundiorum principem; hujus enim erat neptis ea quam Radulfus comes dimiserat, et dedecus repulsa eum spectabat. Quam querimoniam cum per nuntios suos auribus papæ deposuisset, comitem vinculo anathematis ligavit, et episcopos ab officiis episcopalibus per aliquod tempus suspendit. Hac ergo dissensione inter papam et regem atque episcopum Noviomensem comperta, Theodericus præpositus, qui Gunthero successit, ardens desiderio cum clericis Tornacensibus ut Ecclesia sua pristinam dignitatem reciperet, dominum Herimannum, qui quondam abbas noster exstitit, secreta alloquens, ut Romam eat et animum papæ super hac causa caute exploret hortatur, Dominus Herimannus favens eorum precibus Romam pergit, Innocentio papæ litteras, quas olim Paschalis papa Tornacensibus transmisserat ostendit, totumque rei supra scriptæ ordinem pandit: tandemque ipsæ etiam litteras ab eo accipit, in quibus Tornacenses commouit, et auctoritate apostolica præcepit ut communicato religiosorum et discretorum virorum consilio, remotis dilationibus episcopum proprium religerent, electum autem Remensi metropolitano consecrandum præsentarent; quod si ipse nollet perficere, ad suam præsentiam ducerent. Has litteras dominus Herimannus præsentat Tornacensibus, diem electioni ponimus, et personas diocesis convocamus.

114. In itoque consilio cum religiosis viris Absalonem abbatem Sancti Amandi virum religiosum unanimiter nobis in episcopum eligimus. Protinus electio Remensi archiepiscopo notificatur; sed ipse dicit quod non auderet eum consecrare pro regis et Radulfi comitis timore. Unde necessitate cogente compellimur Romam remittere, et ipse quidem electus, ut vir sapiens, renuit ire, veritus (quod postea accidit) ne Romana curia per pecuniam a sententia flecteretur, sicque sibi in dedecus verteretur, si repulsam pateretur. Clerici autem Tornacenses juncto sibi domino Herimanno Romam proficiscuntur, litteras suas pro electione facta papæ ostendunt, et ab eo gratissime suscepti de die in diem expectant ejus terminale responsum, cum subito Simon episcopus eos subsecutus adesse nuntiat, ingressusque palatium cum clericis suis papæ conqueritur super clericis Tornacensibus, qui prætergressi fidelitatem et obedientiam quam sibi promiserant, electionem alterius episcopi contra se fecerant. Respondet papa a fidelitate et obedientia quam ei promiserant se eos absolvisse, et ut proprium episcopum eligerent eis præcepisse, ideoque super his nihil eos deliquisse. Subjunxit quoque dominus Herimannus annuente sibi papa ut diceret clericos Tornacenses nullam contra episcopum Simonem accusationem coram papa detulisse, sed ei utpote nobili viro et laudabili bonum testimonium ferre, nec pro aliqua malevolentia alium episcopum

elegisse, sed si non inferioris meriti bono Martino ipse esset, eos tamen desiderare ut mater sua Tornacensis Ecclesia pristinam dignitatem proprii episcopi reciperet; tantam autem necessitatem hujus rei esse, ut cum in episcopatu Tornacensi plusquam pcccc millia populi diversi sexus, et ætatis continerentur, tamen propter absentiam episcopi, teste ipso episcopo, mortui essent infra decem annos plusquam centum millia qui non fuerant consecrati oleo de manu episcopi, plusquam etiam,.... tam homicidio quam aliis criminibus implicatos ibi esse, qui non suscepissent penitentiam criminum suorum ab episcopo. Cumque hæc et alia multa in præsentia episcopi domnus Herimannus retulisset, quorum episcopus nihil negavit, papa stupefactus electionem Tornacensium coram omnibus confirmavit, seque eam perfecturum promisit, ac cardinales qui circum sedebant exhortatus, ut se exinde adjuvarent, de sede sua surrexit, et in secretarium cum eis intravit, legatis nostris sperantibus causam suam citius terminandam; postea eos plusquam xv diebus papa detinuit, donec domnus Simon quingentis marchis argenti per curiales distributis gratiam domni papæ recepit. Qui tamen cum in secretarium nobis presentibus evocans, coram cardinalibus præcepit ei sub periculo ordinis sui ut nullam omnino malevolentiam in facto vel verbo Tornacensibus ostenderet, qui præcepto suo electionem episcopi fecerant. Sicque legatis nostris cum osculo reconcilians, litteras ei dedit, in quibus nobis mandavit quod de electione postea voluntatem non mutasset, sed ad præsens per consilium differret, donec convocato episcoporum et metropolitanorum conventu quod cæperat confirmaret. Interim autem præcipiebat ut ei solitam obedientiam exhiberemus. Sic itaque legatos nostros tristes dimittens, et multis male loquendi occasionem dans, sequenti anno moriens Cælestinum habuit successorem. Qui infra unius anni spatium defunctus, Gerardo cancellario, qui Lucius dictus est, apostolicam sedem dimisit; eo quoque similiter infra annum defuncto Eugenius succedit; qui primo Bernardus vocatus, in cœnobio Clarevallensi monachus fuerat, deinde ab Innocentio papa in monasterio Sanctæ Anastasiæ abbas Romæ ordinatus fuerat. Hic ergo cum ab omnibus nobis nuntiaretur avidus pecuniæ non esse, per internuntios de negotio nostro eloquens, et quid exinde facere vellet requisitus, respondit se facturum quidquid abbas Clarevallensis inde sibi per litteras mandasset. Cum itaque dubii sermones inter nos pro hac causa renovarentur, ecce subito Theodericus præpositus ecclesiæ Sanctæ Mariæ infirmitate nimia gravatur, et monachus factus in hoc cœnobio moritur, a que ante capitulum est sepultus. Sequenti etiam anno electus noster Absalon abbas Sancti Amandi vitæ terminum fecit; sicque nobis ostensum est quod nec ipse, nec Herbertus Morinensis archidiaconus a Deo prædestinatus fuit ut fieret Tornacensis episcopus; alii enim istud officium servabatur. Sed nec Gunterus præpositus, nec

Theodericus successor ejus patri sui filius, licet Ecclesiæ suæ ferventissimi amatores exstiterint, et in sæcularibus satis potentes fuerint, hoc honore digni fuerunt, ut per eos tantum opus consummaretur; nam et hic honor alii repositus erat.

115. Cum ergo isti defuncti defuissent, filius sororis Theoderici, nomine Letbertus, ei in præpositura successit, cujus instinctu alius Letbertus, cognomento Blandus, qui postea cancellarius, deinde præcentor ecclesiæ Sanctæ Mariæ fuit, cum litteris abbatis Clarevallensis Romam petiit, Eugenio papæ negotium Tornacensis Ecclesiæ pandit, utque tandem debito fine opus quod sibi Deus reservaverat terminare et consummare studeat, suppliciter exposcit. Volente papa ei litteras dare, ut rursus Tornacenses electionem episcopi facerent, respondit ille se nunquam hujusmodi litteras laturum, sed si papa sibi consecratum manq sua traderet episcopum, cum ipso se reversurum, cumque a Tornacensibus cum honore debito suscipiendum. Quid multis morer? Instanti ejus petitione et constanti pertinaciæ flexus papa, quærit ab eo quem velit in curia sua eligere; ille ut sapiens juvenis consilium suum in ore domni papæ ponit, Convocat papa cardinales, et quid sibi super tanto negotio faciendum sit, consulit. Venerat tunc forte Romam Anselmus abbas Sancti Vincentii Laudunensis, qui in cœnobio Sancti Modardi Sussionensis monachus factus fuerat, sed fama religionis et probitatis suæ ubique præconante a monachis Sancti Vincentii expetitus abbas est ordinatus. Qui etiam multis annis idem cœnobium laudabiliter rexit, ita ut de monachis ejus tempore suo in diversis cœnobiis decem abbates venerabiles exstiterint. Hic ergo illis diebus pro Ecclesiæ suæ necessitatibus Romam veniens, et in curia papæ notissimus, primum ab ipso papa nominatur, statimque a Letberto et ejus sociis eligitur, et papæ consecrandus præsentatur; reluctatur et contradicit dicens se valida infirmitate detentum, et de morte potius quam de episcopatu sollicitum. Persistit papa in sua sententia, et obedientiæ vinculo coactum Dominica *Lætare, Jerusalem*, solemniter consecrat, et consecratum cum litterarum suarum auctoritate novum pastorem civibus Tornacensibus destinat, et eos ab obedientia Noviomensis episcopis absolvit, utque semper habeant proprium episcopum auctoritate privilegii sui promulgavit.

116. Regi vero Francorum Ludovico, qui etiam fuit dux Aquitanorum, et qui ad admonitionem Eugenii papæ ad expugnandos inimicos Christianæ religionis in Jerusalem expeditionem paravit, deprecatorias litteras idem papa misit, alias quoque comiti Flandrensium Theoderico, necnon et civibus Tornacensibus, in quibus exorabat ut episcopum, quem ad honorem Dei, et propter animarum salutem ordinaverat, omnes simul benigne concederent esse; et redditus episcopatus deinceps ipsi persolverent. Rex autem cum comite et civi-

bus, interveniente religioso viro Alviso Atrebatensi episcopo, paucis interpositis diebus papæ annuit petitioni. Sicque potum episcopum in sede pontificali recepinus. Alias etiam litteras episcopo Noviomensi legavit, in quibus eum exhortabatur ut patienter ferret Tornacenses proprium habere episcopum, et ne vel per se, vel per subjectam sibi personam ei aliquam molestiam inferre præsumeret. Metropolitanus quoque Remensi et comprovincialibus episcopis mandavit quatenus eum manerent, et in omnibus juvarent, atque ab omni præsumptione episcopum Noviomensem desistere moneant, et cum eo ad pacem concordarent. Sed idem Simon mitissimus homo erat, et malefactoribus mala retribuere nesciebat. Unde factum est ut neque verbo, vel facto contra præceptum papæ facere tentaret; quod etiam ad nobilitatem generis sui pertinebat. Sic ergo Deus ordinavit ut Herbertus, et Absalon Tornaci eligerentur et Anselmus Romæ consecraretur. Sic Deus permisit ut Paschalis et Innocentius Tornaci juberent fieri electionem, et Eugenius Romæ faceret consecrationem. Sic Deus disposuit ut Gunteris et Theodericus præpositi laborarent in electione, et Leibertus gauderet de facta consecratione. Alii ergo secundum evangelicam sententiam laboraverunt, et Leibertus in labores eorum introivit. Alii seminaverunt, Leibertus messuit. Benedictus Deus qui prosperum fecit iter ejus. Acta est consecratio domini Anselmi episcopi Romæ anno incarnationis Verbi Dei 1140, quo anno fuit fames gravissima, ita ut Tornaci venderetur sextarius tritici Lvi solidis. Sicut ergo per sanctum Medardum dignitatem propriam episcopi perdidimus, dum ipse curam episcopi Tornacensis sibi injunctam a clero et metropolitano tenuit, ita etiam per eundem libertatem nostram recepinus, dum Deus propriam nobis pastorem restituens monachum Sancti Medardi in episcopum dedit. Benedictus Deus qui tales filios sancto Medardo imbuendos tradidit, per quorum ministerium Christus in filios adoptionis divina charismata ostenderet, et Ecclesiam suam sine ruga et macula conservare vellet.

117. Eodem tempore Eugenius papa litteras exhortatorias in Galliam direxit, ad exhortandum stre-

nuos quosque homines quatenus Jerusalem ad terram quam Christus sua præsentia sancificavit, pergerent, et fines illos qui a gentibus concedebantur defenderent, et ditioni Christianorum subderent. Cujus exhortatione animati Ludovicus rex Francorum et dux Aquitanorum, Conradus quoque Romanorum imperator, et rex Teutonicorum, junctis sibi nonnullis principibus, cum multis legionibus Christianorum illos properaverunt. Dominus etiam Heribannus quondam abbas noster cum eisdem principibus gloriosum Domini Jesu Christi sepulcrum invisere multo ardore sitiens, anno Dominicæ Incarnationis, si fallor 1147, Jerosolymam religioso cum apparatu ire perrexit. In itinere quid egerit, actum quid de eo sit, nihil certi habemus; alii enim pro Christi nomine et proximi dilectione martyrizatum, alii captivum abduclum referunt.

118. Domino Anselmo defuncto atque in ecclesia Sanctæ Mariæ ante majus altare sepulto, Gerardus abbas Villariensis ei successit anno Dominicæ Incarnationis 1149, cujus temporibus domino Valterio abbate nostro defuncto, atque a tota processione sanctæ Mariæ et duobus episcopis, Tornacensi scilicet et Laudunensi honorifice ante altare sancti Joannis Baptistæ sepulto, dominus Ivo ei successit anno Dominicæ Incarnationis 1160, indictione viii, conc. v, epacta xi.

Additis omnia manuscripta.

119. Ivoni successit dominus Joannes, dictus de Necta, qui magnæ religionis fuisse perhibetur. Isti Joanni successit dominus Milo abbas Marciniensis, quondam monachus Suesionensis, et post abbas ejusdem monasterii sui. Miloni successit dominus Joannes, dictus de Sobregien; Joanni successit dominus Amandus; Amando successit Radulfus; Radulfo successit dominus Ægidius, dictus de Cella; Ægidio successit Simon, dictus Baras; Simoni successit D. Joannes Carpentarius; Joanni successit D. Jacobus de Insula; hic per mensem rexit, potens Christus sibi Rex sit; Jacobo successit dominus Ægidius de Warnaria; Ægidio successit dominus Theodericus de Parco; Theoderico successit dominus Ægidius ii, Muisis prior, electus abbas decimus septimus anno 1531.